

GOULVEN PENNAOD

ABENNEZ

KREIZENN IMBOURC'H STURYEZHOURIEZH

LAVAR 03

PREDER

Kaier 123-124

Gwengolo-Here 1969

TAOLENN

GOULVEN PENNAOD

Gwrizienn ha bonad ar verb euskarek5

GOULVEN PENNAOD

Diwar-benn ar raganvioù-gour 3e un.

gourel ha nepreizh ha raganvioùdiskouezañ zo 29

abENNEZ

Hanez ar Moulañ45

KREIZENN IMBOURC'H STURYEZHOURIEZH

Notennoù-labour51

Roll an notennoù-labour 52

GOULVEN PENNAOD

GWRIZIENN HA BONAD AR VERB EUSKAREK

O. Fellout a rafe dimp adwelout amañ kudenn an enebadur etre gwrizienn ha bonad er verb euskarek. Studiet eo bet ar gudenn-se, gant an Ao. René LAFON pergen, e meur a bennad. Greomp anv, en o zouez, eus e *Système du verbe basque au XVIe siècle* (2 levr, Bordeaux 1943), hag eus un heuliad a bennadoù a vo kavet ar re bennañ anezhe en *Eusko Jakintza* 5 (1951) 93-106, 6 (1952) 11-29 ; *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 50 (1955) 190-220, 51 (1956) 148-175, 55 (1960) 186-221, 62 (1968) 110-140.

An Ao. LAFON an hini eo en deus diskleriet da gentañ an diforc'h krenn a oa d' ober, pa studier ar verb euskarek, etre ar *wrizienn* (sk. *-gi-* "ober") hag ar bonad (sk. *-e-gi-*), hemañ diwezhañ o vezañ azon an odoù hag an orioù o taveñ da 'n, "amvoud", hogen honnezh oc'h azonañ odoù hag orioù ar "gwirvoud". A-walc'h e vo dimp daveñ al lenner da 'r skridoù meneget a-zioc'h ha sellout evel diazezet da vat an diforc'h etre "amvoud" ha "gwirvoud". Hervez an Ao. Lafon, avat, e chom un diaester : tra ma kavjed ar wrizienn e furmoù an "amvoudel" dezhe rener pe diouzañver (Sp. *paciente*) a 1. pe 2. gour, ne weljed ar bonad nemet pa vez ar rener pe an diouzañver eus an 3. gour hag e furmoù zo an douor. Disoc'hañ a ra enta (sl. an taolenoù e *BSLP* 55, 218) en un ensiladur eus ar wrizienn e domani an "amvoudel", da lavarout eo, un digemparzh e studi ar verb a laka da zispis kenan didermenadur an "amvoudel" ent furmel. Kavout e ra dimp e c'haller didermeñ hemañ ent furmel ha setu ar pezh a glaskimp diazesañ.

1. DIDERMENADUR.

Da gentañ e vo deuet mat, marteze, un nebeut diskleriadurioù war an didermenadur a raimp gantañ. Hini an euskareg n'eo ket peurziazezet c'hoazh hag ar gerioù arveret evit envel an orioù, odoù, furmoù, h.a. zo disheñvel hervez an aozerion, ar pezh n'eo ket evit aesaat studi an devoùdoù gramadegel, hag i kemplezh a-walc'h enne o-unan. Bez' ez eus avat un hengoun gramadegel abaoe ar c'hantved diwezhañ merket gant anvioù Arrandiaga, Inchauspe, Bonaparte, Crèze, Campión, Schuchardt, Azkue, Larrasquet, Lafon, Michelena, pergen, na c'haller ket pellaat dioutañ hep abeg.

Evit a sell ouzh ar verb e tiforc'her alies ur verb "didranzitiv" hag ur verb "tranzitivel". An Ao. Lafon, o tisfiziout reizh diouzh an anvadurioù bet savet evit ar yezhadurezh indezeuropek, a ra anezhe, a-getep, "de 1^oclasse" ha "de 2^oclasse". N'eo ket gwall spletus, avat, dre ma ra ivez gant furmadurioù "de 1^ogroupe" ha "de 2^ogroupe", gant kengerioù "de 1^otype" he "de 2^otype", ken ma teu al lenner da goll e benn gant ar "1°" ha "2°" -se o toareañ devoùdoù gramadegel dishevel.

Ul lod bihan hepken eus ar verboù euskarek a c'hell bezañ displeget enne o-unan (bez' e oa ur pemont bennak anezhe er 16^t kantved, un dek bennak hiziv ha nebeutoc'h c'hoazh e rannyezhoù zo). Ar pep muiañ a vez displeget dre hanterezh skorverboù o deus miret un

displegadur klok. Eus ar verboù displegadus e vo graet anv emañ da heul.

Dre hanterezh kengerioù (rakgerioù, engerioù, lost-gerioù) e vez azonet diouzañver (Sp. *paciente*) ha gwereder (Sp. *agente*) ar verb. A-wezhioù ez int gwanaet da Ø (mann), met Ø a c'hell bout ken arouezius hag un azon all. Lavaret e mod all – o treiñ ledan – e c'hell bezañ keñveriet kenglot ar verb euskarek gant an hini a gaver e galleg er furmoù skorek gant ar verb *avoir* : *je les ai eus* gant *ai* o kenglotañ gant *je* hag *eus* gant *les*. Evel ma kaver er yezhoù indezeuropek verboù zo dezhe ur rener hag ur renadenn eeun, ha re all na c'hellont ket o devout ur renadenn eeun, eleze, verboù tranzitivel ha verboù didranzitiv, ez eus, en euskareg, verboù zo dezhe div geñverienn ziavaez (meneget pe c'houlakaet) an eil on nominativ (pe er partitiv e furmadurioù zo), eben en aktiv: anvet e vint amañ da heul verboù *ergatek* ; klotañ a reont gant "2°classe" an Ao. Lafon. Verboù all ne c'hellont ket o devout ur geñverienn en aktiv, hogen unan hepken en nominativ (partitiv) : anvet e vint amañ *anergatek* hag i o klotañ gant "1°classe" an Ao. Lafon. Ar geñverienn en nominativ (partitiv) a vez anvet gant an Ao. Lafon "sujet" ar verboù *anergatek*, hogen "patient" ar verboù *ergatek*. O vezañ m' o deus an hevelep azon furmel e raïmp *diouzañver* hepken evit an eil hag eben. Evel an Ao. Lafon, a ra "agent" eus ar geñverienn en aktiv, e raïmp *gwereder* anezhi. Luzietoc'h eo ar gudenn, rak ouzhpenn klotañ gant an diouzañver hag ar gwereder e c'hell bezañ merket ivez e kreiz ar verb an *daveer* (Sp. *recipiente*) en dativ ; ar furmoù verb-se a vo anvet *anaforek*.

En eil gour an unander e c'hell ar verb merkañ rev ar c'hendivizer, gourevel pe venevel. Lavarout a reomp "rev" ha n'eo ket "reizh" rak an euskareg ne verk ket ar reizh c'hramadeg: rummad ar reizh zo dianav rik er yezh-se. Lennet e vo war an divoud-mañ pennad an Ao. Lafon e *BSLP* 54, 102-12.9. Ouzhpenn, en tu all da eil gour an unander, e c'hell an euskareg ober dave da 'n hini a gomzer outañ gant furmoù prezegek ma tegaser e-barzh ar verb un azon o verkañ ar c'hendivizer, hervez e rev, pa n'eus nemet ur c'hendivizer hepken peurliesañ (sl. spisadurioù e *BSLP* 54, 113). Ouzhpenn-se e voe kemennet dimp e c'haller e kornioù zo a vro Suberoa – e-kichen Sohuta – kavout furmoù prezegek pa vez lies kendivizer, sk. *ba-noak* "mont a ran (â. baotr)", *ba-noan* "mont a ran (â blac'h)", *ba-noazü* "mont a ran (â Aotrou)", hogen ivez: *ba-noazie* "mont a ran (â aotrounez)", gant Sb. *-zie* = Ek. *-zue*, liesadur *-zu* "c'hwi". Diskleriet eo bet an devoudoù-mañ gant an Ao. Jon Mirande-Aiphosorho en deus lennet kentañ diskrivadenn ar studienn-mañ. Ent voaz e Suberoa hag e Navarra-izel eus er reter ez eus ur furm a-ratozh evit menegiñ ent vriek ar c'hendivizer (Sb. *-ziü*, Ni. *-zi*) hag e Navarra-izel, zoken, ez eus ur furm voumounañ hanter hent etre an teal hag ar c'hwial. Amañ da heul, ne raïmp-ket anv eus er furmoù briek lies ; merkañ a raïmp ar furmoù eeun gant i (Sp. *indiferente*) hag ar furmoù prezegek gant *v* (gourevel, Sp. *varón*), *m* (benevel, Sp. *mujer*), *r* (briek, Sp. *respetuoso*), *d* (bihanaat, Sp. *diminutivo*) ; da skouer "bet eo eñ gantañ" a vo lavaret e navareg izel ar reter, i. *du*, v. *dik*, m. *din*, r. *dizi*, d. *dixi*. Evit a sell ouzh arver ar furmoù prezegek eo ret menegiñ amañ e c'hell bout disheñvelderioù hervez ar rannyezhoù. Peurliesañ – hag an arver koshañ e hañval bezañ – ne reer gante nemet er pennlavarennoù, met e biskaieg hag a-wezhioù e gipuskoeg e vezont arveret ivez en islavarennoù hag en douer.

Rouestletoc'h eo an anvadur dre ma kaver div furm evit an eil gour lies : an eil o vezañ dezhi evit gwir talvoudegezh un unander briek (evel Gl. *vous*, Al. *Sie*), eben o vezañ lies rik, eleze o taveiñ da lies gour (La. *uos*). Ent furmel, eo deveret al "lies-rik" diouzh an "unander briek" dre stagañ ur c'henger liesaus : evit kement a zeu da heul e raïmp 5i eus eil gour al liester gwirion ha 5r eus er furm vriek. (Da lavarout eo ez aroueziimp 4, 5, 6 gourioù 1, 2, 3

al liester evel ma reer alies e studi meur a yezh). O vezañ ma rankomp, en euskareg, derc'hel kont eus azonoù an diouzañver, ar gwereder hag an daveer, e verkimp gant ' ar gwereder ha gant " an daveer, an diouzañver o chom diverk. Da skouer, er furm suberoek *dieziügü* "ni hon eus eñ -dezhe" (ger ouzh ger ' eñ (*d-*) zo bet (*-i-*) dezhe (*-e-*) ganeomp (*-gü-*), pa gomzer ouzh unan bennak gant azaouez (*-ziü-*) e lavarimp en hon eus ur furm 34 ' .6" ' r eus ar c'hevora. Ne vo ket meneget er pennad-mañ, dre vras, ar furmoù 5i a zo.deveret eus 5r, hag ar furm-mañ a vo aroueziet 5 hepken, nemet e vije un amjestregezh bennak.

2. AR C'HENGERIOÙ GOUR

E-barzh e bennad e *BSLP* 55 (o kendastum e labourioù diagent) "L'expression de l'auteur de l'action en basque", e savel an Ao. Lafon (p. 216) an daolenn-mañ eus ar c'hengerioù :

Rakgerioù			Lostgerioù		
gour	"1 ^o type"	"2 ^o type"	v.	-d-, +g-, -k ;	-t, m. -n-, -n
1	n-	n-en-			
2	+h-	+h-en-		-gu-,	-gu
4	g-	g-en-		-zu-,	-zu
5	z-	z-en-		-Ø-,	-Ø-,
3 (6)	d-	Ø			

Ret eo eveshaat, da gentañ, ez eo biskaiek rakger Ø- an 3e gour ; heneloc'h eo eget furmoù ar rannyezhoù all (sl. *SVB* 1, 384 hh.) ma kaver z-. En orioù zo e kaver l- ha b- met ar rakgerioù-se zo da vezañ meizet evel l-Ø-, b-Ø- .

Notañ a reomp gant +h- ur gensonenn gentidik a zo diaes gouzout petra e oa (sl. Michelena, *FHV*, pennad 11) damouget hiziv evel /h/ e norzh ar Pireneoù, /j/ e ronkaleg hag aeskoeg, ha /Ø/ e lod muiañ an teodyezhoù komzet e su ar Pireneoù. Da ziazez an displegadur e kemerimp rannyezh vBiskaia, heneloc'h dre vras, hag eno e vez distaget -Ø- an +h- ; e skrivañ a raimp, avat, evit ma vo sklaeroc'h ar furmoù.

Hervezomp, rakgerioù "du 2^otype" n' eus ket anezhe ent wir, nemet evit hini an 3° gour, an "angour" evel ma voe anvet gant E. BENVENISTE, ha setu ar pezh a glaskfomp diskouez amañ da heul. Menegiñ a raimp furmoù ar bongevor hag ar bonator eus ur verb anergatek, *egon* "chom" = Sp. "*estar*" hag eus ur verb ergatek *ekarri* "douden, degas": an orioù-mañ zo azonidik, bep eil, eus rummadoù ar "gwirvoudel" hag an "amvoudel" ; heuliañ a ra ar bonrator skouer ar bonator (nemet en trede gour, ma kaver l-) hag en eilorioù kevelep a vez savet hervez o bonor.

War c'hwec'h or diazez, evel e brezhoneg, e tisleger ar verb euskarek ; e yezhadur Lafitte e vez graet "positif" eus ar bonorioù, "potentiel" eus an eilorioù ; "présent" eus er c'hevorioù, "éventuel" eus er ragorioù, "passé" eus an atorioù ; sl. *GB* 191 ; Da skouer, evit er verb *izan* (ergatek) "devout" hon eus : (rannyezh navarrek-lapurdek lennegel er gour 33') :

	ator	kevor	ragor
bonor	<i>zuen</i>	<i>du</i>	<i>lu</i>
eilor	<i>zukeen</i>	<i>duke</i>	<i>luke</i>

Meneget e vo amañ furmoù er verboù hervez MV Azkue, §§ 880, 888, 935, 953, pp. 632, 643, 694, 714. Diouzh ret e vo graet anv eus ar stummoù rannyezhel all pa ziskouezont ur furm berzhek, hep klask envel an holl arallstummoù o vezañ me pledomp amañ gant framm ar reizhiad ha n'eo ket gant ur studi rannyezhoniel.

3. VERB ANERGATEK.

egon "chom", gwrizienn *-GO-*, bonad *-e-GO-*.

1	BONGEVOR	1	BONATOR
2	<i>n-a-go</i>	2	<i>n-e-n-go-an</i>
3	<i>h-a-go</i>	3	<i>h-e-n-go-an</i>
4	<i>d-a-go</i>	4	<i>Ø-e-Ø-go-an</i>
5	<i>g-a-go-z</i>	5	<i>g-e-n-go-z-an</i>
6	<i>z-a-go-z</i>	6	<i>z-e-n-go-z-an</i>
	<i>d-a-go-z</i>		<i>Ø-e-n-go-z-an</i>
	TAOLENN 1		TAOLENN 2

An *-a-* etrelakaet, er bongevor, etre ar rakger hag ar wrizienn, n'en deus talvoudegezh yezhadoniel ebet :e gefridi nemeti zo mirout a gaout strolladoù kensonennel dizistagadus, evel amañ ; pa grog er wrizienn gant ur sonenn, *-oa-* "mont", lakomp, n'eus ket anezhañ : *doa* "mont a ra". Ne vo ket miret kont anezhañ neuze en taolennoù frammadel (hag heñveldra e vo gant an holl sonennoù dazlec'hiet a vo kavet er furmoù all). Ret eo notañ avat ez eo deut a-wezhioù, en teodyezhoù a-vremañ, da vezañ sellet outañ evel "azon ar c'hevor", enebet ouzh *-e-* ar bonad, deut da vezañ "azon an ator" en emouez ar yezherion. E teodyezhoù zo, ivez, e termer etre *-a-* hag *-e-* evit an eil or hag egile (sl. SVB 1, 419-20 ; GBDL 67, 70).

E gourioù 3 ha 6 an ator e kaver, er-maez eus Biskaia, rakger *z-*, sk. Gp. 3 *zegoan*, *zagon*, 6 *zeuden*, *zeren* (MV 3, 33 = VG 29) ; Dechepare (barzh eus ar 16^t ktvd.) *çagoen* (SVB 1, 146), h.a. A-zivout natur eilel ar *z-*, bet tennet eus furmoù ar verb "bout", sl. SVB 1, 384-7.

4. FRAMMADUR AR VERB ANERGATEK.

En taolennoù frammadel e voe graet gant an arouezioù-mañ :

R	: gwriazienn (Sp. raíz) ;
e	: rakger ar bonad ; dre vras -e-, hogen -i- e rannyezhoù zo, hag -a- zoken e teodyezhoù zo diwar gemmesk gant sonenn dazlec'hie ar c'hevour ;
p	: liesaer (Sp. pluralizador) an diouzañver ;
p'	: liesaer ar gwereder ;
p''	: liesaer an daveer ;
P	: an -n- (a-wezhioù -nd- en teodyezhoù) o pebeilañ gant -Ø ^v - etre azon ar bonad hag ar wrizienn en ator. (Eleze e komprenomp -e-P- an elfenn -en- eus rakgerioù. "de 2 ^o type" Lafon).
A	: arouezier ar gwereder ;
R	: arouezier an daveer ;
t	: arouezier an or ("Sp. tiempo).

	BONGEVOR		BONATOR
1	1- R̄	1	1-e-P- R̄- -t
2	2- R̄	2	2-e-P- R̄- -t
3	3- R̄	3	3-e-P- R̄- -t
4	4- R̄-p	4	4-e-P- R̄-p-t
5	5- R̄-p	5	5-e-P- R̄-p-t
6	6- R̄-p	6	6-e-P- R̄-p-t
	TAOLENN 1a		TAOLENN 2a

5. VERB ERGATEK. BONGEVOR.

ekarri "dougen, degas", gwriazienn -KARR

bonad -e-KARR-.

Evit skeudenniñ mat framm ar verboù ergatek, enne azonoù un diouzañver hag ur gwereder, e ranker ober gant un daolenn : a-led vo lennet ar furnoù o taveiñ d'un hevelep diouzañver (islinennet divvezh e azon), a-serzh ar re o taveiñ d'un hevelep gwereder (islinennet ur wezh e azon). Bez' ez eus kombodoù goull rak verb euskarek ebet ne c'hell bezañ emodek ; furmoù ar gourioù +11', 14', 52', h.a., n'eus ket anezhe. Mar kaver gourioù evel 33' pe 63' e vez dalbez an diouzañver diforc'h diouzh ar gwereder, sk. "eñ en doug" bogen kammed + "eñ em zoug" (a vez eztaolet gant an droienn *bere burua* "e benn").

	1'	- t-,	-d-	2'	-k/n	3'	-Ø
1 <u>n</u> -	////////// ////			n-a-ka-k/n		n-a-kar-Ø	
2 <u>h</u> -	h-a-ka-t			//////////		h-a-kar-Ø	
3 <u>d</u> -	d-a-ka-t			d-a-ka-k/n		d-a-kar-Ø	
4 <u>g</u> -	////////// ////			g-a-ka-za-k/n		g-a-kar-Ø-z	
5 <u>z</u> -	z-a-ka-d-az			//////////		z-a-kar-Ø-z	
6 <u>d</u> -	d-a-ka-d-az			d-a-ka-za-k/n		d-a-kar-Ø-z	
	4'	-gu		5'	-zu	6'	-Ø
1 <u>n</u> -	////////// ////			n-a-ka-zu		n-a-karr-Ø-e	
2 <u>h</u> -	h-a-ka-gu			//////////		h-a-karr-Ø-e	
3 <u>d</u> -	d-a-ka-gu			d-a-ka-zu		d-a-karr-Ø-e	
4 <u>g</u> -	////////// ////			g-a-ka-zu-z		g-a-karr-Ø-e-z	
5 <u>z</u> -	z-a-ka-gu-z			//////////		z-a-karr-Ø-e-z	
6 <u>d</u> -	d-a-ka-gu-z			d-a-ka-zu-z		d-a-karr-Ø-e-z	
	TAOLENN 3						

Evezhiadennoù.

1. Kejañ a reer amañ gant ar pezh a anver, abaoe Hugo SCHUCHARDT, "furmader danodel" ar verb euskarek ; da skouer, "da zegas a ran" a vo eztaolet, ger-ouzh-ger 'te (nominativ) zo degaset ganin (aktiv)' : *hakat* er gour 21' ; "an den a zegas ar bugel" a vo *gi-zonak* (aktiv) *haurra* (nominativ) *dakar* 'gant an den ar bugel zo degaset', h.a.

2. Tennen eo bet an daolenn 3 diouzh MV 694. Merzhout a reer an darvoudoù soniadoniel a gemm stumm ar wrizienn, hep heuliad yezhadoniel. Abaoe ar *Refranes* (anezhe krennlavarioù biskaiek moulet e 1596) eo tuet *-rr-* er wrizienn da vont da get dirak ur gensonenn ; lenn a reer, da skouer, *dacaz* (63') " degaset int gantañ" = "o degas a ra", sl SVB 1, 227. Diouzh un tu all e noter gant *-r* hepken, e-lec'h *-rr* pe (e skrivadur Akademiezh an Euskareg) *-r*, an /R/ kreñv e dibenn ur ger, sk. *dakar* ha neket *+dakarr* pe *+dakař* evitañ da vezañ distilhet /R/ ha neket /r/ gwan. (Evit abegoù moulañ e noter mui-ouzh-mui bremañ *rr*, *ll*, *tt*, ha neket *ř*, *l*, *t*, evel ma oa bet erbedet gant an Akademiezh hag arveret, sk., e MV Azkue).

3. Er gourioù 42'm ha 62'm e kaver ivez *gakanaz* ha *dakanaz* a zo tostoc'h ouzh darlun al liester.

4. Kavet e vo ar furmoù gipuskoek kevelep e VG 82 (= MV 3, 86). Ne ziskouezont arallstumm heverk ebet evit a sell ouzh arver ar c'hengerioù (er gour 5' ez eus *-tzu*), nemet evit a sell ouzh lec'hiadur an arouez a liesadur eus an diouzañver, *-tz-* pe *-z-*, engeriet a-raok azon ar gwereder, sk. *g-a-kar-z-ki-tzu* (45'). Merzhout a reer ivez arver, e lies teodyezh, an enger *-ki-*, anezhañ, er penn-orin, arouez ar furmoù anaforek, met a zo deut d'em silañ-e-barzh ar

furmoù hep daveer (sl. SVB 1, 418).

5. Damheñvel eo ar furmoù lapurdek ouzh re ar gipuskoeg evit a sell ouzh lec'hiadur arouez al liesadur. O c'havout a refer, da skouer, GBDL 290. Ne ziskouezont ket avat an enger *-ki-*, sk. *g-a-khar-t(z)-zu* (45') "degaset omp ganeoc'h". Heñveldra evit ar furmoù suberoek, nemet e tro eno an *u* da *ü* hag ez eus un nebeut kemmoù soniadoniel all. En teir rannyezh eus ar biz (lapurdeg, izelnavarrog, suberoeg) e teu ar wrizienn da *kharr-* hag e klever an *h-* eus ar gour 2.

6. FRAMMADUR AR VERB ERGATEK. BONGEVOR.

Graet e vez "kentañ furmadur" eus hini ar c'hevor.

Setu amañ da heul frammadur an orioù-mañ :

	1' -d	2' - <u>k/n</u>	3' -Ø	4' - <u>gu</u>	5' - <u>zu</u>	6' -Ø
1 <u>n-</u>	////////	1 R 2'	1 R 3'	////////	1 R 5'	1 R 3' p'
2 <u>h-</u>	2 R 1'	////////	2 R 3'	2 R 4'	////////	2 R 3' p'
3 <u>d-</u>	3 R 1'	3 R 2'	3 R 3'	3 R 4'	3 R 5'	3 R 3' p'
4 <u>g-</u>	////////	4 R 2' p	4 R 3' p	////////	4 R 5' p	4 R 3' p' p
5 <u>z-</u>	5 R 1' p	////////	5 R 3' p	5 R 4' p	////////	5 R 3' p' p
6 <u>d-</u>	3 R 1' p	3 R 2' p	3 R 3' p	3 R 4' p	3 R 5' p	3 R 3' p' p

TAOLENN 3a

7. VERB ERGATEK. BONATOR.

Amañ e tistrannfomp ar gourioù 3 ha 6 diouzh ar re all dre ma sav kudennoù dibar diwar o fenn :

	n-	1'	-d-	h- 2' + - <u>g/n-</u>	Ø- 3' - <u>Ø-</u>
1 <u>n-</u>	////////// ///			n-e-n-karr-Ø/en-an	n-e-n-karr-Ø-en
2 <u>h-</u>	h-e-n-ka-d-an			//////////	h-e-n-karr-Ø-en
4 <u>g-</u>	////////// ///			g-e-n-karr-az-Ø/en-an	g-e-n-karr-Ø-an
5 <u>z-</u>	z-e-n-ka-d-az- an			//////////	z-e-n-karr-Ø-z-an
3 - <u>Ø-</u>	n-e-karr-Ø-en			h-e-karr-Ø-en	Ø-e-karr-Ø-en
4 - <u>Ø-</u>	n-e-ka-Ø-z-an			h-e-ka-Ø-z-an	Ø-e-ka-Ø-z-an

	g- 4' - <u>gu</u> -	z- 5' - <u>zu</u> -	Ø- 6' - <u>Ø</u> -
1 <u>n</u> -	//////////	n-e-n-ka-zu-n	n-e-n-karr-Ø-e-n
2 <u>h</u> -	h-e-n-ka-gu-n	//////////	h-e-n-karr-Ø-e-n
4 <u>g</u> -	//////////	g-e-n-ka-zu-z-an	g-e-n-karr-Ø-e-z-an
5 <u>z</u> -	z-e-n-ka-gu-z-an	//////////	z-e-n-karr-Ø-e-z-an
3 - <u>Ø</u> -	g-e-karr-Ø-en	z-e-karr-zu-Ø-en	Ø-e-karr-Ø-e-n
6 <u>d</u> -	g-e-ka-Ø-z-an	z-e-ka-Ø-z-an	Ø-e-n-karr-Ø-e-z-an
	TAOLENN 4		

Evezhiadennoù

1. Er-maez eus ar biskaieg e kaver liesaer an diouzañver -z- dirak azon an diouzañver er gour 6 ha dirak azon ar gwederer er gourioù 4 ha 5. Ouzhpenn, se, e gipuskoeg, e kaver a-wezhioù arouez *-ki-* an anaforcg evel er c'hevor, Sl. VG 119 (= MV 3, 123) : z-e-n-kar-z-ki-gu-n (54') "degaset e oac'h ganeomp" ent strizh 'degaset e oac'h dimp' (keñveriañ, e gwenedeg, arver **da** e-lec'h **gant** evit degas ar gwederer en danod).

2. E Gp., er gourioù 33', 36', 63', 66', e reer gant ar furmoù-mañ :

33' z-e-karr-Ø-en 36' z-e-kar-Ø-t-en

63' z-e-kar-z-ki-Ø-en 66' z-e-kar-z-ki-Ø-t-en

Hañvalout a ra ar gwederer bezañ azonet gant z-, evel er verboù anergatek ; evel eno avat, un ebarzherezh eilel eo hag e ranker kompren er furmoù-se evel z- + Ø-e- (sl. BSLF 50, 209). Ar z- se a gaver ivez er rannyezhoù all, nemet e biskaieg.

3 Er-maez eus ar biskaieg c'hoazh e kaver ar gourioù 34', 35', 64', 65' evel-mañ (meneget amañ e gipuskoeg) :

34' g-e-ne-karr-Ø-en 35' z-e-ne-karr-Ø-en

64' g-e-ne-kar-z-ki-Ø-en 65' z-e-ne-kar-z-ki-Ø-en

Liskouez a reont un enger -n(e)- hag o zоста ouzh ar furmoù o diouzañver er gourioù 1, 2, 4, ha 5, ha n' eus arvar ebet ez eo bet treuzlakaet a-ziwar er furmoù-se rak un nevezadur yaouank a-walc'h int n' eo ket c'hoarvezet e biskaieg a chom heneloc'h amañ c'hoazh (sl. SVB 1, 353).

4. Kavet e vo ar furmoù lapurdek e GBDL 292. Tost-tre int ouzh ar furmoù gipuskoeg, nemet ne gaver ket liesaer an daveer *-ki-* enne. Dre vras ivez *-i-* eo, he nemet *-e-* azon ar boned ha n'eo ket rouez zoken kavout er sonenn dazlec'hiet *-a-* eus ar c'hevor er skridoù a-vremañ evel e teodyezhoù lapurdek zo (GBDL 67, 70 ; SVB 1, 420). Hervez an teodyezhoù, ne vefer ket souezhet neuze o kavout, e-lec'h *-e-n-* arallstummoù gant *-in-*, *-ind-*, *-end-*, *-iñ-* n' int ket perzhek diwar savboent ar yezhadoniezh ha n' o deus ket da vezañ studiet amañ.

8. FRAMMADUR AR VERB ERGATEK. BONATOR.

Ober a reer "eil furmadur" eus hini an orioù savet war ar bonad evel ar bonator. Daou zarlun o deus :

Darlun I : -e-P-Ř-

	1' - <u>d</u> -	2' -+ <u>g/n</u> -	3' - <u>Ø</u> -	4' - <u>gu</u> -	5' - <u>zu</u> -	6' - <u>Ø</u> -
1 <u>n</u> -	////////	1eP \mathbb{R} 2' t	1eP \mathbb{R} 3' t	////////	1eP \mathbb{R} 5' t	1eP \mathbb{R} 2' t
2 <u>h</u> -	2eP \mathbb{R} 1' t	////////	2eP \mathbb{R} 3' t	2eP \mathbb{R} 4' t	////////	2eP \mathbb{R} 3' p' t
4 <u>g</u> -	////////	4eP \mathbb{R} 2' pt	4eP \mathbb{R} 3' pt	////////	4eP \mathbb{R} 5' pt	4eP \mathbb{R} 3' p' pt
5 <u>z</u> -	5eP \mathbb{R} 1' pt	////////		5eP \mathbb{R} 4' pt	////////	5eP \mathbb{R} 3' p' pt

Darlun II : -e-Ř

	n- 1'	h- 2'	Ø- 3'	g- 4'	z- 5'	Ø- 6'
3- Ø-	1' e \mathbb{R} 3t	2' e \mathbb{R} 3t	3' e \mathbb{R} 3t	4' e \mathbb{R} 3t	5' e \mathbb{R} 3t	3' e \mathbb{R} 3p' t
6- Ø-	1' e/ R3pt	2' e \mathbb{R} 3pt	3' e/ R3pt	4' e/ R3pt	5' e/ R3pt	3' eP/ R3' p' t

TAOLENN 4a

9. KUDENNOÙ AN DEZRANN-MAÑ.

Disheñvel eo hon dezrann eus ar bonator diouzh hini an Ao. Lafon rak, d'hon soñj, e kav dimp e vez kavet e pep lec'h -e- azon ar bonad (pe -i-, hervez an teodyezhoù), bezet dindan ar form -e-Ř e gourioù 3X' ar verboù ergatek, bezet dindan ar form -e-Ř- war un dro er gour 3 eus ar verboù anergatek hag er gourioù all eus ar verboù ergatek. Disoc'hañ a ra enta, hervezomp, en hon eus ar wrizienn evit merkañ ar gwirvoudel – ar pezh a vez degemeret gant an holl – hogen ar bonad, *dalbezh*, evit merkañ an amvoudel. Diwozhatoc'h e vo studiet an douor a c'houlenn un diskleriadur kemplshoc'h. Div gudenn a sav neuze :

– Ha degemer a c'haller en euskareg bezañs un enger etre rakger ar bonad hag ar wrizienn ?

– Perak ne gaver ket an enger-mañ e gour 3 an ator anergatek, pe lavaret e mod all, perak ez eus amañ -Ø- ha neket -n- ?

10. GREÜSTED AN ENGERIAÑ.

N'eo ket souezhusoc'h, a priori, ur form evel *nengoan* "e chomen, edon", a zezranner *n-e-n-go-an*, eget *ditu* < ⁺*d-it-du-Ø* "eñ en deus" ent strizh 'i (*d- + -it-*) zo bet (-*du-*) gantañ (-Ø)' : petra bennak e ve diskleriadur al liester engeriet -*it-* (sl. SVB 1, 415), enket etre azon an diouzañver hag ar wrizienn, den ebet ne zinac'h ez eus anezhañ. Aroueziusoc'h c'hoazh eo saviad er bonator ma vez enebet, da skouer:

Gp. *nuen*, Bk. *neuan*. < ⁺*n-e-du-Ø-en* 'eñ (-Ø-) a oa. bet (-*e-du- + -n*) ganin (*n-*)' = "me 'm boa eñ", hag al liester Gp. *nituan* (Bk. *nebazan*, oc'h heuliañ furmadur reol al liester) < ⁺*n-e-it-du-Ø-en* 'i (-Ø- + -it-) a oa bet (*e-du- + -n*) ganin (*n-*)' = "me 'm boa i' : gwelout a reer amañ er skorverb ergatek *izan* "devout" e vez lec'hiet al liesaer engeriet -*it-* dres evel -*n- e ne-n-goan* etre rakger er bonad hag ar wrizienn. N'eus abeg ebet neuze da nac'h amañ ar pezh a ranker degemer ahont.

Diouzh ar furm (un dargouezh n'eo ken), ha diouzh an doare, dreist-holl, ne c'haller ket mirout a geñveriañ gant kenger fronellek an indezeuropeg, bet chomet hep diskleriadur azas betek damkaniezh ar wrizienn eus BENVENISTE. Evit ar gefridi, anat, n'eus ket da geñveriañ Ie. *wér-w-, *wr-éu-, *w-éu- (BenVeniste, *Origines*, 161) gant Ek. -go-, -e-go-, -e-n-go-, rak stabil-tre e chom ar wrizienn en euskareg (SVB 1, 422hh) tra ma vez distabil kenan en indezeuropeg ; greüsted un hevelep engeriadur avat ne c'hell ket bezañ nac'het : gwiriekat e vo mar galler, gant e skoazell, disklêriañ kenstakoc'h an devoudoù ha tremen hep un digenreolder feukus dreist o tistrannañ domani an amvoudel etre furmoù gwriziennel ha furmoù bonadel, er pezh a vire, ouzhpenn a zidermenañ resis. kefridi ar bonad. Degemeret e c'hell bout evel martezeadenn engorto, forzh penaos, gant na vo ket enebet ouzh an devoudoù.

11. AR FURMOÙ "AMJESTR".

Evit a sell ouzh an ator hag an orioù all savet eveltañ, e kemmas e soñj lies gwezh an Ao. Lafon a-zivout jubennadur dereat er gourioù 33' ha 63'. Hag i zo de vez ñ meizet evel 3-e-Ř-3' pe evel 3'-e-Ř-3' ? De lavarout eo ha da vezañ meizet int hervez hon darlun I pe hervez hon darlun II eus 8 ? Kavet e vo termadurioù an Ao. Lafon e peder studienn pergen emaoamp o vont da venegiñ amañ da heul.

a) E-barzh e dezenn zoktorelezh, SVB 1, 382, p'emañ o studial reizhiad ar verb euskarek er 16t ktvd. e skriv kement-mañ :

"Les formes du 2° groupe [ator, ragor] à patient et agent de 3° personne peuvent être interprétées de deux façons : *zuen* "il était eu par lui" s'opposant d'une part à *ninduen* "j'étais eu par lui", d'autre part à *nuen* "il était eu par moi", on peut penser soit que *z-* veut dire "il" et que l'agent ("par lui") est exprimé par le suffixe -zéro, soit que *z-* veut dire "par lui et que le patient ("il") est exprimé par le suffixe zéro. En biscayen, on a *euan*, de **eduan*, avec préfixe et suffixe zéro, en regard de *ninduan* et *neuan* (de **neduan*). Comme Bonaparte l'avait pressenti et comme Scuchardt l'a montré, le biscayen a conservé là un état de chose ancien et qui a dû être commun à tous les parlers basques. Puisque, dans *zegoen* "il restait" (bisc. *egoan*), *z-* (bisc. zéro) indique le sujet, il est naturel de considérer le *z-* de *zuen* (préfixe zéro en bisc.) comme indiquant le patient. () Dans ces formes l'opposition entre le 1°[kevor] et le 2^ogroupe [ator, ragor] se présente de la façon suivante :

	1 ^o groupe	2 ^o groupe
Patient.....	<i>d-</i>	zéro (bisc.), <i>z-</i> ; <i>l-</i>
Agent.....	suffixe zéro	suffixe zéro

Degemer a rae da wir neuze ar furmadur 3-e-Ř-3' , eleze hon darlun I.

b) Diwezhatoc'h, BSLP 50, 209, o tont en-dro war ar gudenn, e kav un disoc'h rageneb :

"Contrairement à ce que nous avons exposé dans *Système du verbe basque*, nous pensons aujourd'hui que, dans *zuen*, *euan*, le préfixe (*z-*, zéro) indique l'agent, et que, dans toutes les formes à patient de 3^opers. du 2^ogroupe [ator, ragor], l'agent est exprimé par un préfixe et le patient par le suffixe zéro. Ithurry était dans le vrai quand il disait que, dans ces formes d'imparfait et dans les formes du même genre, les préfixes personnels expriment ce qui, en français, est le sujet du verbe, soit intransitif, soit transitif (*Grammaire basque, dialecte*

labourdin, 1895, 130 [p. 69-70]), c'hest-à-dire, en basque, le sujet (1^oclasse) [diouzañver ar verb anergatek], et l'agent (2^oclasse) [gwereder ar verb ergatek]. Lorsque le patient [diouzañver ar verb ergatek] est à la 3^opers. du pluriel, la forme contient un indice de pluriel ; *zituen* "il les avait", avec le préfixe de pl. *-it-*, comme dans *ditu* "il les a" [sl. 10 a-zioc'h], bisc. littéraire *zituan* ou *zituazan* (2 indices de pl.). avec préfixe *z-* comme dans les autres dialectes, mais bisc. occid. *euazan* (suff. de pl. *z*)."

Daoust ma kav dimp ez eo gwirion an diskleriadur-mañ pa laka ar furmoù a zo o diouzañver er gourioù 3 ha 6 e framm hon darlun II, n'omp ket evit krediñ e vije bet degaset en euskareg evit klotañ gant ur skouer estren dezhañ : ne veizer ket penaos an euskareg kentidik a vije bet evit sevel ur reizhiad o terc'hel e kont kefridi an termenioù kevelep eus ul lavarenn c'hallek (pe ent hollekoc'h, romanek).

k) An Ao. Lafon a welas buan pegen bresk e oa e arguziñ, ha ken prim hag er bloaz da c'houdo e savele diferadennoù, BSLP 51, 150 :

"Il convient de dire que les formes du 2e groupe où le patient et l'agent sont tous deux à la 3e pers. du sg. sont caractérisées par la combinaison "préf. *z-* (bisc. zéro) ou *l-*, suffixe zéro", sans que l'on puisse préciser lequel des deux indices exprime l'agent et lequel le patient."

Er vurutelladenn e heuilh al linennoù-mañ eo techet da zont en-dro d'e savboent kentañ, bet diskleriet en e SVB (rannbennad a) a-zioc'h), hag e skriv a-zivout reolenn ITHURRY (p. 153) :

"La formule peut être acceptée si l'on considère l'aspect extérieur des formes ; mais elle n'exprime pas exactement la structure interne de celles à patient de 3e pers."

d) Pevar bloaz da c'houde, ne gred ket ken diogeliñ an darlun-mañ pe an darlun-hont. Skrivañ a ra. BSLP 55, 217 :

"Valeur ambiguë [ar rakgerioù] dans les verbes de la 2e classe [ergatek] où, en fait, ils semblent plutôt exprimer le patient."

12. TALVOUDEGEZH -P-

E-barzh hon taolennoù frammadel hon eus aroueziet gant -P- an *-n-* engeriet, o tiarbenn evel-se an diskleriadur a gave dimp e oa reizh reiñ dezhañ. Evel m'emaomp o paouez gwelout, e voed feuket dre ma kaved e trede gour an orioù eus an amvoudel nemetken un dispennadur en urzh ar c'hengerioù : e-lec'h an heuliad rakger-diouzañver + lostger-gwereder e veze rakger-gwereder + lostger-diouzañver. Hogen, mar seller ouzh an darlunioù I ha II (8) eus an daolenn 4a o tiskouez frammadur an ator (hag ar ragor) eus ar verboù ergatek, e verzher ez eus etreze ur penndiforc'h : bezañs *-n-* en darlun I, ezvezañs *-n-* en darlun II. Pep tra o vezañ kevatal a-hend-all, **hañvalout a ra ez empleg ar bonad (enebet ouzh ar wrizienn) rakgeriañ ar gwereder, ha ne c'hell an diouzañver bout rakgeriet nemet dre etrelakadur *-n-* etre azon ar bonad hag ar wrizienn.**

Setu perak e reomp eus *-n-* un **arouezier-diouzañver** a verkomp gant -P (Sp. *determinante de paciente*).

Anadennoniell rik eo an diskleriadur roet amañ : bez' e c'hallfed goulakaat, da skouer, e vije bet un "arouezier-diouzañver" *-en-* enebet ouzh un "arouezier-gwereder" *-e-*, met n'eus tu ebet d'e wiriekaat, hag ouzhpenn, devoudoù zo, a vo studiet er rannbennadoù a zeu, a hañval herzel ouzh martezeadenn ur rannig *-en-* enebet ouzh *-e-*, ha gwell eo ganeomp sellout ouzh *-en-* evel *-e-n-*, eleze *-e-P-*.

Dispennadur urzh ar c'hengerioù a voe sellet outañ evel ur "wallskouer" wirion, evel m' en diskouez an arroudenn-mañ tennet eus Azkue, MV 556 :

"Es posible que esta gran anomalía sea producto de lo que en Física llaman *atracción del vacío*. La tercera persona paciente, así como tiene *d* por característica en conjugación próxima [kevor] (), en conjugación remota [ator], no tiene ninguna [e biskaieg]. Su hueco lo llenan, como se ha visto, en primera y segunda persona los pacientes respectivos ; en tercera persona, casi todos los dialectos lo llenan con la *z* de *zan* era (). Sólo en B [iskaieg] queda, por lo general, inocupado..."

Hag Azkue o reiñ da c'houde "formas lógicas" (n'eus bet biskoazh anezhe !) e-kichen ar "formas usuales", ar re nemete o vezañ testenikaet, ha da lavarout a-zivout ar re gentañ "probablemente un tiempo estuvieron en uso"...

13. EZTAOLADUR -P- GANT -Ø-.

Mard eo gwir ar pezh emamp o paouez kinnig, e c'haller bout engorto a gavout er verboù anergatek (eleze hep gwereder), er-maez eus ar biskaieg, ur furm **z-e-n-go-an* er gour 3, a-genstur gant *n-e-n-go-an* ar gour 1. Hogen lavaret e vez *zegoan* hep *-n-*. Heñveldra, e biskaieg, ma ne gaver ket *z-* peurliesañ, e kejer gant *egoan* a vije da vezañ dezrannet, da gentañ sell, evel *Ø-e-go-an* gant ur rakger 3 = Ø. Diwir e vije neuze hon damkaniezh ma emplegfe ar bonad ur rakger gwereder bewezh n'eus *-n-* ebet etrelakaet. Div ziskleriadenn a c'hell bout, avat, hep mont er-maez eus hon goulakadenn, hep pouezañ a-enep da 'n devoudoù. Diaes eo, a priori, dilenn etreze o vezañ m'hon eus Ø evel azon ar gour 3, an "angour".

a) Degemer a reer e vez furmet ar verboù anergatek evel ar verboù ergatek, hag e vez lostgeriet, ha neket rakgeriet, azon an diouzañver en angour : bez' hon eus neuze un darlun-II reol :

$e-go-Ø-an = e-Ř-3-t$, evel $Ø-e-karr-en = 3'e-Ř-3-t$, hep azon gwereder, evel-reizh.

b) Pe c'hoazh, e vo degemeret da wir ne c'halle an arouezier-diouzañver -P- bezañ eztaolet nemet gant -Ø- o vezañ m'emañ -Ø- eñ e-unan azon an diouzañver en angour, bezet :

$Ø-e-Ø-go-an = 3-e-P-Ř-t$, o kenglotañ gant ar gourioù all evel *n-e-n-go-an* = $1-e-P-Ř-t$, *h-e-n-go-an* = $2-e-P-Ř-t$, h.a. Ar furmoù diviskaiek evel *zegoan* a zo anat o natur eilel, evel hon eus gwelet, a zeufe eus rakgeriadur *z-* eus ar verb *zan* "e oa" ouzh ar furm diazez.

E diabarzh an displegadur anergatek, n'eus ket tu da zibab etre an daou frammad-mañ, greüs o-daou ; hogen furmoù ergatek zo, e teodyezhoù biskaiek, hon laka da zegemer ar vartezeadenn b).

E kêriadennoù zo a vBiskaia e reer gant furmoù ergatek eus ar bonator a zo disheñvel-

tre diouzh ar re hon eus roet en hon taolennoù 4 ha 4a. Setu ar pezh a skriv Azkue, MV 709, diwar e fenn :

"De larga fecha oigo continuamente en mi familia (y sé que dicen lo mismo fuera de Lekeitio [lec'h ma oa bet ganet], en Eibar, Soraluze, Mondragón... y varias otras localidades) estas flexiones lógicas :

[34'] *Ekgun* "lo sabíamos" par *gekian*,

[35' r] *Ekazun* "lo traíaís" por *zekañen*.

[35' r] *Eroiiazun* "lo llevabais" por *zeroan*, *zeroian*.

[35' 4"i] *Ekañi euskuzuen* "nos lo trajisteis" por *zeuskuen*.

Y aún hay no pocos que, uniendo la Lógica a la Historia, dicen : *gekigun*, *zekazun* y *ekañi zeuskuzuen* ; flexiones en que, como se ve, conviven los agentes *gu*, *zu* y *zue* con su mismos pacientes *g* y *z*."

Bras eo kefridi al " Lógica" gant Azkue – heklev eus ar brizhenvoaz na c'hallje tra diboelloniell ebet bezan kavet e frammadur an euskareg ! – ha ne dalv ket poellata war un hevelep arguzenn. Bezet a vezo, avat,"furmoù Azkue" a c'hell bezañ dezrannet evel-henn :

\emptyset -e- \emptyset -ki-gu-n = 3-e-P- \mathfrak{R} -4'-t e-lec'h = g-e-ki- \emptyset -an = 4'-e- \mathfrak{R} -3-t

\emptyset -e- \emptyset -ka(r)-zu-n = 3-e-P- \mathfrak{R} -5'-t e-lec'h = z-e-karr- \emptyset -en = 5'-e- \mathfrak{R} -3-t

\emptyset -e- \emptyset -roa-zu-n = 3-e-P- \mathfrak{R} -5'-t e-lec'h = z-e-roa- \emptyset -n = 5'-e- \mathfrak{R} -3-t

\emptyset -e- \emptyset -(d)u-s-ku-zu-e-n = 3-e-P- \mathfrak{R} -R4' '-5' p-t

e-lec'h = z-e-(d)u-s-ku- \emptyset -e-n = 5'-e- \mathfrak{R} -R-4"-3-p'-t

Bezañs ur c'henger-gwereder evel lostger a empleg, ent reizh, ur rakger-diouzañver, bezet \emptyset amañ evit ar gour 3, an angour, hag ac'hann un arouezier-diouzañver -P- = \emptyset evel er vartezeadenn b) a-zioc'h. Dont a raimp en-dro war ar furmoù-se pa studiimp an douor, met lavaromp endeo emañ ar gwir gant an Ao. Lafon, a ra anv anezhe, pa skriv (*BSLP* 55, 212-213): "le basque avait le moyen de les [furmoù hon darlun II] faire autrement". Naturel kenan hag a-genglot gant reizhiad ar verb euskarek e oa er furmadur-mañ, ken ma skriv Azkue war o divout, MV 715, goude bezañ meneget, p. 714 : 34' *ekagun* = *gekarren*, 35' *ekazun* = *zekarren*, 64' *ekaguzan* = *gekazan*, 65' r *ekkazuzan* = *zekazan*, 65' i *ekazuezan* = *zekarrezan* :

"De tanto oír en mi misma familia *ekazuen* y *ekazuezan* me suenan major que *zekañen* y *zekañezan* vosotros lo y los *traíaís*".

En enep, ar furmoù "uniendo la Lógica a la Historia" zo stambouc'hus, a hañval artifikel rik, ha n' eus arvar ebet e teuont eus meskadurioù digozh.

14. DOUOR.

Diaes eo furmoù an douor euskarek. Evit a sell ouzh studi hollek an or-se e pedomp al

lenner da deurel ur sell ouzh SVB 1, 509-522, ha dreist-holl, ouzh ar studienn hir "*L'impératif en basque au XVIe siècle*" bet savet gent an Ao. Lafon hag embannet e *BSLP* 63 (1968) 110-140.

a) Furmoù savet war er wrizienn.

a1) *Verboù anergatek*, n'eus ket a c'hourioù 1 ha 4 evit en douor ; peurheñvel ouzh re ar bongeavor eo er gourioù 2 ha 5 (nemet; marteze, n'eo ket kozh *h-* ar gour 2: *oa* "kae !", *zoaz* "kit ! (briek)").

a2) *Verboù ergatek*. Er verboù ergatek, n'eus ket a c'hourioù 1' ha 4' ; evit ar gourioù 1, 2, 4' ha 5 ez eus furmoù savet war er wrizienn, met a-hed emdroadur ar yezh ez eus bet meur a "zisreolder" e teodyezhoù ha rannyezhoù zo. Da skouer, er skridoù koshañ, e vez savet war ar wrizienn er gourioù 1X' (l.m. 119-120), hogen, hiziv eo displannoc'h an traoù : gant ar skorverboù *-za-* ha *-gi-* "ober" (hemañ diwezhañ strishaet da *-i-* peurliesañ) e kaver 12' Bk. *naik/n* (met *neik/n* ivez), Gp. *nazak/n*, hogen Sb. *nezak/n* "ra vin bet ganit" (sl. VB 47, NV ha VG §980, GB 308); 13' Bk. *nai*, Gp. *naze*, hogen Lp. *beneza* "ra vin bet gantañ": diogel eo ez eo ar furm diwezhañ-mañ savet diwar hevelebekadur ouzh 33' *beze* "ra vo bet gantañ" ; ne anavezer hini ebet eus ar furmoù-se e Sb. ma erlec'hier ouzh an douor ur c'hompletiv e *-la*. Ent reol e saver war ar wrizienn ar gourioù 4X' : Bk. 42' *gaizak/n*, 43' *gaiz*, 45' *gaizuz*, 46' *kaiez* "ra vefomp bet ganit, gantañ, ganeoc'h (briek), gante" ; er rannyezhoù all e kaver al liesaer *-it-* a-raok ar wrizienn. Dibaot-tre e hañval bezañ arver ar gourioù 2X' ha 5X' : dianav int e Suberoa, marv pe war o zremenvan e Gipuskoa, hervez Azkue, VG §980. E Bk. ha Gp. e vezont savet war ar wrizienn, sk. 23' Bk. *ai*, Gp. *aza* ; e Lp. *behaitza* "ra vi bet gantañ" a hañval un adstummadur (VB 53).

b) furmoù savet war er bonad.

b1) *Verboù anergatek*. Er verboù anergatek e saver ar gourioù 3 ha 6 war ar bonad: *b-i-(h)oa* "aet !", *b-i-(n)oa-z* "aent !", eus ar wrizienn *-oa-* "mont", bonad *-i-oa-*. A-zivout ar rakger *b-*, e kav dimp emañ ar gwir gant an Ao. Lafon (SVB 1, 520) p' en tenn diouzh *behar* "ret", strishaet da *be-* hag e sonenn o vezañ teuzet gant *-e-* er bonad. Ar furm gentidik a c'haller adsevel neuze a ve : **Ø-i-Ø-oa* = 3 e-P-*Ř*.

b2) *Verboù ergatek*. A-zivout ar furmoù ergatek 32', 35', 62', 65', setu ar pezh a skriv an Ao. Lafon (l.m. 118) :

" 'Les formes d'impératif à patient de 3e personne et agent de 2e, très fréquemment employées, sont originales. Elles ne sont superposables à aucune autre forme de la conjugaison transitive ou intransitive. Elles sont constituées par l'addition des suffixes d'agent *-k*, *-n*, *-zu*, *-zue* (communs aux domaines du réel et du non-réel) au radical. La 3e pers. du patient n'y est donc pas exprimée, ou, si l'on préfère, elle l'est par le préfixe zéro; elle est non-marquée. Le pluriel du patient est exprimé par un suffixe. Que l'on compare *ekark* "apporte-le" et *ekhaztazue* "apportez-les-moi" (*-t-* "à moi"), tirés du radical *ekar*, à *dakar* "il l'apporte" (attesté dès le XIVe siècle), *dakaz* "il les apporte" (où *r* est tombé devant le suffixe de pluriel *-z*)."

Kavout a ra dimp ez eus bet ur fazienn-bluenn gant an Ao. Lafon: hervezomp e

ranker dezrannañ, a-getep, *ekark* hag *ekhaztazue*, evel \emptyset -*e*- \emptyset -*kar-k* = 3-e-P- \mathcal{R} -2v' ha \emptyset -*e*-*kha(r)*-z-t-zu-e = 3-e-P- \mathcal{R} -p-1"-5' -p', eleze dik evel er skouerioù diskouezet gant "furmoù Azkue" studiet e 13. D'hon soñj ivez, a-hend-all, "furmoù Azkue" zo ent wir hen furmoù a zouor : dres evel m'hon eus gwelet a-zioc'h (13.a1) e oa furmoù douor zo, savet war ar wrizienn, peurheñvel ouzh furmoù kevor, furmoù douor all, bet savet war ar bonad, a c'hallas, e lec'hioù zo, bout arveret evit an ator, rak an enebadur pennañ en euskareg ne c'hoarvez ket eus bremañ/tremened, hogen eus gwirvoudel/amvoudel, evel ma voe diskleriet ervat gant an Ao. Lafon.

Hervez an darlun-mañ ivez e veizomp ar gourioù 33', 36', 63', 66' (sl. 1.m. 118) evel *begi* "ra vo graet gantañ" *bekusa* "ra vo gwelet gantañ" (ma n'eus gant -a kefridi yezhadoniell ebet), bezet : 3-e-P- \mathcal{R} -3' = \emptyset -*e*- \emptyset -*kus*- \emptyset gant *b*- eilel. Kompren a reer amjestragezh an azonoù \emptyset . eus an angour; hag ac'hann arver *b*- evit o c'hreñvaat, dres evel ma reer mui-ouzh-mui hiziv gant *baldin* "mar" evit kreñvaat ar supozitiv gant *ba*- a c'hallje, A-wezhioù, bezañ a-stumm gant an. afirmativ *ba*-.

Sevel a c'haller enta an taolenoù-mañ :

ERGATEG SAVET WAR AR WRIZIENN				ANERGATEG	
	2'	3'	5'	6'	
1	1- \mathcal{R} -2'	1- \mathcal{R} -3'	1- \mathcal{R} -5'	1- \mathcal{R} -3'-p'	//////////
2	//////////	2- \mathcal{R} -3'	//////////	2- \mathcal{R} -3'-p'	2- \mathcal{R}
4	4- \mathcal{R} -2'-p	4- \mathcal{R} -3'-p	4- \mathcal{R} -5'-p	4- \mathcal{R} -3'-p'-p	//////////
5	//////////	5- \mathcal{R} -3'-p	//////////	5- \mathcal{R} -3'-p'-p	5- \mathcal{R} -p

TAOLENN 5

SAVET WAR AR BONAD					
3	3-e-P- \mathcal{R} -2'	3-e-P- \mathcal{R} -2'	3-e-P- \mathcal{R} -5'	3-e-P- \mathcal{R} -3'-p'	3-e-P- \mathcal{R}
6	3-e-P- \mathcal{R} -2'-p	3-e-P- \mathcal{R} -3'-p	3-e-P- \mathcal{R} -5'-p	3-e-P- \mathcal{R} -3'-p'-p	3-e-P- \mathcal{R} -p

TAOLENN 6

Evezhiadenn. Bez' ez eus arallstummoù bihan evel *eizan* e-kichen *einaz* e 62' m e Bk., sl. 5, Ev. 3. Er-maez eus Bk., e kaver e liester an diouzañver an enger -(i)t- etre ar bonad hag er wrizienn evit ar skorverboù, bezet un darlun 4-p- \mathcal{R} -2', 3-e-P-p- \mathcal{R} -2', h.a.

Boas e vezer da gomz eus an douor euskarek : e gwir hon eus daou or disheñvel, an eil an *douor* ("impératif direct" Lafon) evit 1X', 2X', 4X', 5X', 2, 5, savet war ar wrizienn ; egile an *amzouor* ("impératif indirect" Lafon), evit 3X', 6X', 3, 6, savet war ar bonad (sl. 1.m. p. 139, pergen), o klotañ gant jusiv er yezhoù indez-europek.

15. DISOC'H.

An diskleriadur emaoamp o paouez kinnizien hon degas da resisañ kefridi er bonad :

1. Arc'hwel a ra azon ar bonad evel arouezier-gwereder, o vezañ neptuekaet gant -P- (-n- pe -Ø-).

2. Azonet eo domani ar gwirvoudel gant arver ar wrizienn ha dirazi ur rakgor diouzañver dalbezh.

3. Azonet eo dalbezh domani an amvoudel gant arver ar bonad ; dirazañ e kaver ur rakger gwereder, pa na vo neptuekaet gant arouezier an diouzañver -P- eztaolet -n- pe -Ø-.

Ret e ve spisaat *perak* oz empleg -e- ar bonad ma vo taolet an evezh ouzh ar gwereder, ha perak e c'hell bout neptuekaet. Ne c'hallfed hiziv an deiz nemet sevel martezeadennoù disol. Heñveldra e c'haller goulenñ perak ez eus daou rakger disheñvel *d-* ha *Ø* da 'n trede gour, an angour, tra ma ne gaver nemet un azon da 'r gourioù all ; en eep, evelto, n'en deus nemet ul lostger *Ø*. Gwelet ez eus bet o c'halle rakger an trede gour bezañ, hervez ar rannyezhoù pe an orioù, *z-*, *l-*, *b-*; met gwelet hon eus ivez e oa eilel an holl elfennoù-se. D' hon soñj e tle bezañ eilel ivez an elfenn *d-* (evitañ da vezañ diazozet a-gozh er yezh) hag e vez azonet dalc'hmat an angour gant mann, eleze anmerk e oa en orin, dezhañ ur c'henger *Ø-*, *-Ø-*. Ur gudenn all eo orin an *d-* mañ", marteze ur raganv diskouezañ evel ma soñje Schuchardt (?), met evel ma skriv an Ao. Lafon (BSLP 55, 21) :

"L'existence de ces formes constitue quelque chose d'imprévu et d'étrange dans la conjugaison basque. Nous savons comment elles sont faites, mais non pourquoi elles ont été faites ainsi."

Mar gell ar studienn-mañ bihanaat iskister, ar furmadurioù-se, ne gav ket din e vo bet diabeg.

15/06/1970

BERRADURIOÙ

BSLP	: <i>Bulletin de la Société de Linguistique de Paris.</i>
FHV	: L. MICHELENA, <i>Fonética histórica vasca</i> , San Sebastián, 1961.
GB	: P. LAFITTE, <i>Grammaire basque</i> , 2 t. emb.bayonne, [1962].
GBDL	: ITHURRY, <i>Grammaire basque (dialecte labourdin)</i> , Bayonne, 1895 [1925].
MV	: R. M ^a . de AZKUE, <i>Morfología vasca</i> , 2t emb. Bilbao, 1969.
SVB	: R. LAFON, <i>Système du verbe basque au XVIe siècle</i> , Bordeaux, [1945].
VB	: Prince L. BONAPARTE, <i>Le Verbe basque en tableaux</i> , 1869.
VG	: R. M ^a . de AZKUE, <i>Verbo Guipuzkoano</i> , Bilbao, 1932. (2 t. emb., en MV ² , 3, 1-155).

Evit ar rannyezhoù : Bk. = biskaieg ; Gp. = gipuskoeg ; Sb. = suberoeg ; Lp. = lapurdieg ; Ni. = izelnavarreg ; Ek. = euskareg.

GOULVEN PENNAOD

DIWAR-BENN AR RAGANVIOÙ-GOUR 3e UN.

GOUREL HA NEPREIZH HA RAGANVIOÙ-DISKOUEZAÑ ZO

O. E-barzh studienn Roparz Hemon, "The Breton personal Pronoun as Direct Object of the Verb", *Celtica* 2 (1954) 229-244 (meneget amañ da heul evel BPP) e kaver ar studi wellañ eus arver ar raganvioù-gour e brezhoneg. Mantrus eo ne vije ket bet anavezet gwelloc'h er pennad-se gant ar skrivagnerion vrezhonek, a weler amañ hag ahont oc'h ober direol krenn gant ar raganvioù. Nevez zo en deus Kervella kinniget, en ur pennad embannet gant *Hor Yezh* 50/51 50-52, reolennoù gramadeg evit lakaat un tamm urzh. A dalvoud bras eo e studienn, evel kement en deus embannet a-zivout ar yezh lennegel a-vremañ. Padal e kav din ez eus meur a dra da lavarout c'hoazh, diwar-benn ar raganv gourel ha nepreizh eus an trede gour unan hag ar raganvioù diskouezañ a vez arveret a-wezhioù eveltañ.

En ul lizher (20/04/68) e skrive Kervella din : "Gouzout a rit moarvat evelton ez eus daou zoare da gemer ur yezh : 1) kemer ar yezh vremañ evel yezh lennek, an "doare reizh" o vezañ an hini bet diazezet tamm-ha-tamm gant ar skrivagnerien hag er yezhadurourien. E galleg hag er yezhoù bras peurvuiañ ne soñjer alies nemet er yezh-se hag a zo degemeret a bell 'zo gant ar skol ; e brezhoneg ez eus muioc'h a gudennoù, en abeg d' an diouer a gelennezh hag ivez dreist-holl en abeg da vrezhoneg Gwened. 2) Kemer ar yezh en he c'hementad, ken e-doug an istor hag a-dreuz an holl eilyezhoù. E-keñver an doare kentañ, hini ar "yezhe reizh" e kav din n' em eus netra da zislavarout eus ar pezh am eus skrivet war an eil poent avat, en hini a laka da gompren gwelloc'h er penaos hag ar perak eus an traoù, en deus ho lizher sklaeraet un tamm va gwel eus "en traoù."

Amañ da heul e fellfe din adkemer ar pezh a skriven da Gervella war-lerc'h e bennad (aroueziet Kerv) : diazezet eo va soñj war BPP ha war ar studiennoù 'm eus graet war hon c'hrennyezh, war un imbourc'h 'm eus renet pergen a-zivout embannadurioù *An Pasion* eus 1530 (Paris), 1609 (S.-Malou), 1622 (Montroulez), disheñvel a-galz o c'hentelioù diouzh a voe embannet gant La Villemarqué en e *Grand Mystère de Jésus* (Paris 1865) : eus an embannadur-se e c'haller lavarout, evel eus e *Poèmes bretons du Moyen-Âge* (Paris 1879) : "Il a reproduit le texte avec une surprenante inexactitude" (Hemon, TPMB viii). Heñveldra a livirin eus e embannadur eus *An Nouelou ancien ha deuot* (RC 10, 11, 12, 13), diglok ouzhpenn, a roin anezhe, spi 'm eus, un embannadur nevez an deiz ma vo pinvidik a-walc'h an embannerezh brezhonek ; kement-mañ evit merkan groñs e kavfer amañ ur savboent disheñvel diouzh hini Kervella, an hini o tennañ d' e zibab "2)" meneget a-zioc'h.

N'eo ket homañ enta ur studienn a yezhoniezh c'hlan. A yezherezh ne lavaran ket : Da lavarout eo ez eus da bal din diskouez da 'm c'henvroiz a ra gant o yezh frammadur ar yezh-se evit a sell ouzh arver raganvioù an trede gour, en tu all da 'n arverioù liesniver e 'n

deodyezh-mañ 'n deodyezh, distresadurioù o vezañ em silet betek ar yezh skrivet gant an diouer a zeskadurezh wirion eus hon yezh a-c'houde kantvedoù, a-c'houde dibenn an 19^t kantved pergen. Gramadegezh ez eus amañ neuze kalz muiget yezhadurezh, ha rebechet e vo ouzhin moarvat bezañ kinniget "reolennoù" da'm zro. Atebiñ a rin hepken e rank ur studi yezhoniel servijout d'un dra bennak, ha ken aner eo, a gav din, ar yezhoniezh c'hlan, ha m'eo diboell ar c'hramadegezh o reoliañ hervez froudenn, albac'henn pe rannyezh an aozer, evel a weler a-wezhioù e Breizh – hag e lec'hioù all ! Met ar brezhoneg a arveromp n' eo ket hini ar barrez-mañ pe ar barrez-hont, hogen yezh hon bro en he fezh, ha setu perak e kav din ez eo furoc'h imbourc'h da gentañ-penn ar yezh en hec'h istor, kentoc'h eget degemer, a youl gaer, parlant Leon dre zoujañs evit Gonideg, pe hini Lannuon dre zoujañs evit henn-ha-henn pe hini Daoulaz en abeg da'n neb-mañ-neb ! Yezhoniezh c'hlan da gentañ neuze, ha yezhoniezh istorel, met, da c'houde ha da c'houde hepken, gramadegezh o tennañ kentel diouzh ar studi yezhoniel. Kemeromp "ar yezh en he c'hementad" enta evel ma skriv Kervella.

1. Setu amañ taolenn an arverioù eus ar raganvioù-gour "renadenn", hervez BPP 229. Lakaet 'm eus hepken ar stummoù a-vremañ e-lec'h re ar c'hrennvrezhoneg. Daveiñ a ran, dre vras, da'm DBK 20-31, evit skouerennoù tennet eus ar grennvezh (en ur skrivadur skoueriekaet). Etre krommelloù e lakaan furmoù a gaver e Bro-Ereg ha n'int ket bet, ne ouzon ket perak, degemeret betek bremañ er genyezh ; anat eo n'eo ket "gwashoc'h" ober gant *ta* e-lec'h *da* pa "aotreer" *ma* e-kichen BrL. *va* : met "les grammairiens ont des raisons que la raison ne connait point".

		Dirak un or (nemet an douor kadarnael)	Dirak an anor kadarn.	Gant an douor kadarnael ha devout
Un.	2	'm	<i>va, ma</i>	
	2	'z	<i>da (ta)</i>	
	3 g.	<i>en</i>	<i>e</i>	<i>en*</i>
	3 b.	<i>he, hec'h</i>		<i>hi*</i>
Ls.	1	<i>hon, (hor, hol)</i>		
	2	<i>ho, hoc'h (hos)</i>		
	3	<i>o</i>		<i>i*, int*</i>

Ar furmoù heuliet gant ur sterennig a vez(e) arveret *goude devout* pe an douor kadarnael.

Ne sav kudenn ebet evit lod muiañ ar raganvioù, met ur meskad bras zo c'hoarvezet bremañ evit a sell ouzh an 3^e unan gourel, ma arverer a-dreuz hag a-hed *e, en, eñ*, hag an diskouezañ *henn*. Danvez ar studi-mañ e vo.

2. Arver e.

En orin e oa *e* ar genitiv eus ur raganv-diskouezañ, arveret evel raganv-gour evel a

c'hoarvezas evit an 3^e gour e 'n holl yezhoù indezeuropek a-vremañ. Ac'halenn eo deut da vezañ arveret evel adanv-perc'hennañ, sk. Pr. **esjo pennos*, ger-ouzh-ger da geñveriañ gant La. *eius caput*, deut da *e benn* : un adanv-perc'hennañ gwirion ez eus anezhañ bremañ, met an droidigezh tostañ evit a sell ouzh ar gerdarzh a ve an droienn, anavezet mat er yezh a-vremañ, ar penn anezhañ. Testeniekaet eo evel-se abaoe an henvrezhoneg : *mab i kiled* "mab e gile, mab e genseurt" (sl. *egile*) VBEG 266, h.a.

Ar pezh a reomp bremañ "anor-kadarn" (pe c'hoazh "anv-verb") zo, evit gwir, un anv-kadarn kalz muiget un infinitiv : da skouer, en heniwerzhoneg, ur yezh homañ ma kaver splann c'hoazh an troadoù, genitiv, akuzativ, dativ, disheñvel diouzh an nominativ, – troadoù bet kollet er yezhoù predenek war-bouez nebeudoùigoù hep talvoudegezh c'hramadeg evel *hiziv*, h.a., CCG 162 –, e lakaed e renadenn er genitiv, evel a c'hoarvezas evit an anvioù-kadarn all, sk. *serc dé*, ger-ouzh-ger "karout doue", gant ar genitiv *dé* eus an nominativ *día* (Thurneysen, *Grammar of Old Irish*, 158, 445). A-wezhioù e kaver c'hoazh e brezhoneg an anor-kadarn arveret evel-se, sk.

Pan voe è donet e-n bet man M. 3014 "pa voe e zont (e zonedigezh) er bed-mañ".

Setu perak e kaver atav *e* dirak an aok. e brezhoneg klasel (sl. GIB 598), sk. :

Nep na car é cleuet M. 1469 "an neb na blij ket dezhañ *e* glevout".

Hac y cuff, hac vuhel, dont santel d-e guelet N1. 11 "hag i, kuñv hag uvel, dont santel d' *e* welet".

Ez deuez an aelic beniguet / D-e henuel Iesus N1. 36 "e *teuzh (= teuas) an aelig benniget d' *e* envel Jezuz".

Merzhout e c'hell bezañ "nepreizh" ar raganv *e*, eleze bezañ kevatal ouzh "an dramañ", Sz. *it*, e-lec'h daveiñ d' un anv gourel :

Ne gallafquet e credif J. 200 "ne c'hallan ket *e* grediñ". Ne bouezer ket a-walc'h war dilerc'hioù an nepreizhter ar raganvioù e-barzh ar yezhadurioù brezhonek : o vezañ n' eus "ent henvoazel" nemet div reizh en hon yezh e tisoñjer ez oa teir anezhe gwezhall ha n'int ket aet krenn da get, nemet e teuas da beurheñvel – pa na oant ket er pennderou – furmoù gourel ha furmoù nepreizh.

Heñvel eo an arver e kerneveg, (LICC 25), sk. :

Lemmyn, ny a yll gwelas / lauar du maga del wra / neb a vynno y glewas PA. 12 "Bremañ, ni a c'hell gwelout lavar doue evel ma ra an neb a venn *e* glevout".

An pap a ruk y presia BM. 2792 "e veuliñ a reas ar pab".

E krenngembraeg e reer ivez gant ar furm gevatal y dirak un aok. GMW 53, WG 274 ; miret eo bet betek bremañ, (ma vez-skrivet *ei*, met distilhet *il*) :

Ac urth henne e mae dyr e uot enteu ar ureynt (Llyfr Iorwerth §97) "Ha hervez se eo diogel *e* vout eñ dres gant brient." (= ez eo eñ).

[be daxi n ðəɪd] = *beth ydych chwi yn ei ddweud* ? "Petra emaac'h c'hwi o lavarout?" gant *ei* "e" hep bezañ distaget, met o lezel e roud e kemmadur *dweud* "lavarout" (Fynes-Clinton, WVBD 226), ger-ouzh-ger 'ouzh *e* lavarout' ; "o lavarout" a vije [n d id], yn *dweud*,

(*yn dywedyd* er yezh lennegel), hep kemmadur.

N'eo ket disheñvel an arverer en heniwerzhoneg, ma arverer *a* + gwanadur, gant an aok., ken evel raganv gourel :

á híc Wb. 2b11 "e silvidigezh" g. ouzh g. 'e selvel' ken evel raganv nepreizh :

ma ad-ced torbe inn-a thec[h]t Wb. 11b22 "if ye should see benefit in *its* going" = "o vont evel-se (sl. RIACont A-2 ; Thurneysen GOI 279).

A-zivout orin ar ger, sl. VKG 2 173, CCG 216, Vendryes LEIA A-3.

Evit an 3^e gour benel hag an 3^e gour lies ez arverer Br. *he, o*, hag ar furmoù kevatal er yezhoù keltiek all.

*

Setu arver reizhistorel er renadenn *e* dirak an aok. en hon yezh hag er c'heltiegoù all. Padal, nevez zo ("nevez" pa geñverier gant ar c'hantvedoù o deus graet hon yezh ar pezh ez eo), en 19^t kantved, war a hañval, e teuas *e* da vezañ arveret, gant tud dizesk na raent foeltr eus frammadur o yezh, hag ac'halenn betek er "yezh lennegel",

1° dirak an aog. :

Biskoazh () n'em eus *he* welet MBR. 164 (meneget hervez GIB 598)

2° dirak un or displeget :

Lod e heulie MKRN. 95 (BPP 237).

Evel a weler, nevez-tre eo an arver-se ha n'eus digarez ebet d'e zegemer da vat er genyezh. Diaes eo kompren Kervella pa erbed troiennoù ken diroll ha : *en deus e glevet, e glevit, n'eo veulit ket, Yann e glev*. A bep seurt a vez klevet en holl yezhoù gant an dud diskol. En holl vroioù, avat, nemet e Breizh, war a hañval, hag evel en hor bo tro da welout c'hoazh, ez eus un hengoun : gramadegel o reoliañ ar furmoù "dereat". Na pegen "diouizieki" e c'hell bezañ meizad an "dreadegezh" n'eur ket evit tremen heptañ ha ken sot eo aotren "Yann e glev" ha "j'y ai dit" ar galleg pobl e yezh hon amezeion, evit "je lui ai dit".'

3. Arverer *en*.

Dont a ra Br. *en* eus an akuzativ Ie. **im*, sl. hLa. *em* (CCG 216). E gavout a reer ivez adalek en henvrezhoneg : *nin arhaid* "*n'en araez, n'en tizh ket" VBEG 262, DGVB 268.

E-pad mare ar c'hrennvrezhoneg ez arverer *en* dirak un or displeget (nemet en douer er stumm kedarnael), o taveiñ d'un ak. gourel ; niverus eo ar skouerioù, sl. GIB 1255, sk. :

Hac euff goullen pardō ha Doue en pardonas NI. 16 "hag eñ goulenn pardon, ha Doue en pardonas"

Ha hep truez, en (Steven) labezent NI. 553

Da nep en (Doue) car NI. 580

Nepreizh e c'hell bezañ ivez :

Huy en goar J. 22b

Adalek dibenn ar c'hrennvrezhoneg e kaver er stumm *er* e-lec'h *en*, evel ma reer gant *ar* e-kichen *an*. Ar skouerenn gentañ a hañval bezañ en Am., hervez GIB l.m. :

Hoquen he bleo guen er gra sorc'hennet Am. 811

Buhan er gra-hi Am. 670

Met marteze a-walc'h n'hon eus amañ nemet un adaozadur gant Pelletier eus ur skrid kent a ziskoueze *en*, rak diwezhat a-walc'h eo, da skouer, an notadur *ar* e-lec'h *an*. Boas eo bremañ *er* (ha diouzh ret *el* dirak ur verb o kregiñ gant /# l/), e BrE : pergen. Graet e vez peurliesañ ar c'hemmodur /k/ :: /x/. Diaes eo gouzout hag eñ e oa graet endeo da vare ar brezhoneg krenn. Ar skritur gant *-n*, ha zoken un distilhadur /en/ ne brouont netra, rak daoust d'ar pezh a voe lavaret a-wezhioù, e veze kemmet /k/ :: /x/ war-lerc'h ar ger-mell *ann* e krennvrezhoneg (sl. *Franciscu Enhane* = **An C'hann*, kv. an anv-den a-vremañ *Le Cann*, Breizhad o chom e kernev-Veur e 1523, RC 32 293: ne c'hell ket bezañ amañ ul levezon gernevek rak er yezh-se ne veze ket graet ar c'hammadur kevelep). Tuet e ven da grediñ ne veze ket c'hwezhet e krBr. hag ez eo deut ar c'hammadur – evel an hini war-lerc'h hon, hor – diwar hevelebiezh ouzh ar ger-mell. (sl. Jackson, *Celtics*. 5 133, o respont da Greene, *Celtica* 3 289, ha hemañ c'hoazh, *Celtica* 7 119).

Peurliesañ e skriver hiziv '*hen*' (hag '*her hel*') ar raganv-man, ar pezh zo diboell a-walc'h o vezañ n'eus bet biskoazh a *h-* er ger-mañ, ne vez distaget e nep lec'h (sl. Kerv. l.m.), ha m'eo degemeret ouzhpenn ar skrivad *en* er genyezh, dirak ar verb devout pergen : *en deus* ha neket '*hen deus*'. N'eus digarez ebet da genderc'hel da verkañ an *h-* tasmantek-se er skrivadur. Da grediñ eo ez eo deut diwar an abegoù-mañ : 1°an tech da skrivañ hiroc'h ar gerioù berr ; 2°damgemmesk gant ar raganv-diskouezañ *henn* (sl. §5 a-is) war-lerc'h fatadur an /h/ e lod an teodyezhoù brezhonek, ha se daoust da' n distagadurioù disheñvel *en* [eñ] ha *henn* [(h) en'] evel merket gant Kervella.

*

E kerneveg, evel e brezhoneg klasel, e kaver *-n* : *ε* : (L1CC 26●-27)

Ha-y zyscyplys a-n sewyas PA. 52 "hag e ziskibled *en* heulias"

Guyn bys kymmys a-n gvrello OM. 605 "eürus kement hini *en*

E krenngembraeg avat e vez graet gant *e*, *y* (GMW 55, WG 278) :

Minheu a'e kymmeraf PKM 17.26 "me avat *en* kemero".

Ret eo merzhout diouzhtu ez eo disheñvel an *i*, *e*, *y*-se, diouzh ar genitiv studiet e §, rak, war e lerc'h ne vez blotadur ebet. Hervez Pedersen-Lewis, CCG 216, heñvel e ve e orin ouzh hini Br. *en*, krKn. *-n-*.

En heniwerzhoneg e kaver – *ã-*: *ni-n-aithgéuin* Ml. 52. "n' *en* anevzas ket", (ar

friadur degaset gant *a* gourel o vezañ merket gant *-n-*) ; *r-a-lléic* Wb. 9 4.c8 "lezet en deus eñ" =

**r 'en lezas*"; en nepreizhter ez eus *a°* (gant gwanadur): *da-ucci* "eñ en kompren", sl. GOI 260-61.

*

Evel a c'hoarvezas gant *e*, e kemeras *en* e-barzh teodyezhoù zo, arverioù na c'haller ket kavout reizh e-keñver istor ar yezh. Kavet e vez :

1° Dirak un aog., o taveiñ d'un anv gourel:

En heaul () èl p 'en dehai er groeit MG-58 "an heol () evel p' en dehe '*er*' (= eñ) graet"

2° Dirak un aog., gant ur ster nepreizh :

Sklaer a-walc'h hoc'h eus *hen* (= eñ) diskouezet SAG. 295 (GIB)

C'hwi en deus *el* (= eñ) lavaret LLB- 630 (GIB)

Rouez e hañval bezañ, e BrE. dreist-holl, ma reer c'hoazh gant '*ean*' = eñ (sl. §).

3° Dirak un aok., o taveiñ d'un anv gourel :

D-er crouguign d-er Guner entre deux lairon NG- 1535 "d' *en* (= *e*) krougiñ (Jezuz) da'r gwener entre daou laeron" (Merzhout n'eus ket a gemmadur war-lerc'h *en*) ;

Euit her confondou, enf hac e ol armé NG- 1419 "evit *er* (= *e*) konfontoñ (Lusifer), eñ hag e holl arme" (Kemmadur ebet ivez).

4° Dirak un aok., gant ur ster nepreizh (kemmesk anat gant *henn*, §) :

Hen ober a reas HTC. 60 (GIB)

Marteze walc'h n'eo '*hen*' amañ nemet ur c'hemmskrivad eus *henn*, rak er skouerenn nemeti eo a gaver e GIB.

4. Arver *eñ*.

Gant *eñ* hon eus nominativ ar raganv-gour. Hervez CCG 216 hag ar gelennadurezh degemeret peurliesañ z ve kar da hIw. *som*, keñveriet gant Gr. *homós*, Go. *sama* "memes, hevelep". Diaes eo avat diskleriañ perak en hon eus *-e-* evel sonenn er yezhoù predenek. Diaesoc'h c'hoazh, d'hon soñj, diskleriañ perak ha penaos ez eo aet da get an **s-*, e-lec'h reiñ *h-* ; rak a-unvan eo an teir yezh predenek war ar c'hraf-mañ : hKb. *em* /eṽ/, hBr. *em* /eṽ/, Kb.Kn. *ef* /ev/, krBr. *ef*(*f*). Nevez ha didalvoud evel-reizh er skrivad Br. '*heñ*'. Keñveriañ da skouer hititeg *-ma-* (Kronasser *Vergl. Laut- u. Formenlehre* 153), hag ar rannig lidiek *-m-* (Gusmani, *Lydisches Wörterbuch* 162-63), tostet ouzh Kb. *ma*, Br. *-ma-* "-mañ", arveret evit kreñvaat er raganvioù-diskouezañ. Soñjal a c'haller en ur furmadur Ie. **e-lo-* diskouezañ + **-mo*.

Bezet a vezo avat eus o c'herdarzh e vez arveret hBr. *em*, krBr. *eff*, nBr *eñ* evel raganv

rener adalek an henvrezhoneg (DGVB 157, VBEG 262, L1L1C 23), hag ivez evel raganv azgeriad war-lerc'h ur verb pe un araogenn.

Arveret e veze ivez goude *devout* pe o verkan ar gerzh pe skorverb (sl. GIB) :

Gant queux bras e-m-eux ef clasquet J. 189 "gant keuz bras e 'm eus eñ klasket"

Iuez cafet entre-n bediz / onn-eux ef J. 101b "kavet hon eus eñ etre ar vediz ivez".

Kompren a reer gwelloc'h an arver-mañ pa geñverier *devout* ouzh en droienn latin *mihi* (*tibi, sibi, ei*) *est*; da skouer, *un ti 'm eus* a c'hallfe bezañ e latin *mihi est domus* evel e latviég *man ir māja* pe e rusieg *u menja est ' dom*, gant *mihi* (nom. *ego*), *man* (nom. *es*) en dativ, *menja* (nom. *ja*) er genitiv goude an araogenn *u*, hogen *domus, māja, dom* en nominativ evel rener ar verb *bout* ; ar rener eo *ti* ivez e brezhoneg *he* ar renadenn en "dativ" eo 'm evel m' en diskouez an droienn damgevatal *un ti zo din* (war-lerc'h kollidigezh an troadoù e voe eztaolet an dativ peurliesañ gant skor an araogenn *da*). Heñveldra, er frazenn *me 'm be eñ* a c'haller ezteurel ivez *eñ vo din*, ar rener eo *eñ* ha 'm ar renadenn en "dativ" ; evit *me* a seller outañ peurliesañ er yezhadurioù brezhonek evel ar rener (diwar levezon ar galleg: *je l'aurai*), n'eus anezhañ nemet un dreistambilh a c'haller keñveriañ ouzh ar raganv azgeriad en "nominativ" a gaver, sk. "d'e welout-eñ", "dezhañ-eñ", "din-me", h.a. An arroudenn eus J. 101b meneget a-zioc'h a ziskouez ez eo liammet strizh *eñ* ouzh ar verb *devout* ha neket ouzh an anor-gwan *kavet*.

Bev-tre eo c'hoazh un hevelep savadur e BrE. :

Me e-n bou enf de gas d-er gauter NG-770 "me en be eñ da gas da 'r gaoter" (gant *en bo*, furm an 3^e gour el war-lerc'h an dreistambilh, sl. *Christmas Hymns* lvii)

E vatezh () en doe *ean* tamallet lies SFKH- 5 (GIB). (Sl. ivez Guillevic-Le Goff 76).

Studienn dalvoudek Y. Plerger "Ar menoz *habere* e brezhoneg" (HY 14 r.n. 16-26) a ve da glokaat er feur-se. Heñvel eo arver *hi* hag *i(nt)* :

Na lauar quet es te hy neb quentel gwelet B: 373 "na lavar ket ('c'h) eus-te *hi* gwelet ur wezh bennak" ("at any time" BPP 233 zo, hep mar, gwell eget 'd'aucune façon" Ernault evit treiñ *neb quentel*, sl. TPPB 103 evit ster *kentel*)

Me m' eus y dreou clevet G. "me 'm eus int drev klevet"

Dygant Doe n-oz boae y da hoary na trypal G. 439 "Digant Doue n'ho poe *i* (= ho madoù) ket da c'hoari na da dripal".

Ret eo merzhout avat e reer gant er raganvioù renadenn er 1ⁿ hag en 2^l gour, hep ma ve diskleriet mat perak.

En e lizher meneget e skriv Kervella: "Doare ober Gwened goude ar verb *en devout* en trede gour a zo ken rouestlus evit tud KLT ma n'eus tu ebet da zegemer an doare-se er yezh unvan." A c'hell bezañ, met eno n'emañ ket ar gudenn : pa em ziskouez Bro-Wened bezañ miret ar furmoù reizhistorel ha KLT bezañ int dilezet, ne welan ket perak e trofe ar yezh skrivet war-zu an distresadur. N' eo ket bet graet, spi 'm eus da nebeutañ, ar peurunveniñ evit mougañ pep perzh mat ar gwenedeg e mor ar patoioù KLT.

Heñveldra evit a sell ouzh arver *eñ* (ha *hi, i(nt)*) war-lerc'h an douor :

Car ef he douip ef N. 556 "kar *eñ* ha douj *eñ*"

Dougam enf d-er puncë infernal NG- 788 "dougamp *eñ* da 'r puñs ifernal"

Selaouit *heñ* HTC. 199 (GIB)

Sl. Guillevic-Le Goff 76, YBB 256.

Da verkañ eo avat ne reer morse gant *eñ* er stumm-nac'hañ eus an douor :

N 'en recevet quet en ho ty Gk. 2 116 "n 'en resevit ket"

Bezit fidel da Zoue, ha nen ofañsit ket EN. 3128 (GIB)

Gwelout a reer en hon eus amañ *en*, o talvoud evit un 3^e gourel, ha neket nepreizh ('*hen hel* ' evit *henn* treuzkomprenet, evel ma lavar Kerv. 51.

Skrivañ a raed '*heñ* ' e-lec'h *eñ* er yezh lennegel betek 1941 ; didalvoud krenn eo er stumm-se ha gant reizh e voe skarzhet kuit gant aozerion er yezh peurunvan.

Heñvel ouzh er brezhoneg eo arver Kb.Kn. *ef* war-lerc'h an douor (GMW 49-50, L1CC 27).

5. Arver *henn*, nepreizh.

Amañ n'eo ket ur raganv-gour hon eus, hogen ur raganv-diskouezañ. Skouerioù niverusoc'h.

a roin anezhañ dre m'eo bet komprenet a-dreuz peurliesañ, ha ma vez skrivet '*hen* ' c'hoazh er GIB, ar pezh zo diaes a-walc'h da gompren pa voe an aozer unan eus ar re gentañ o vezañ meizet mat e dalvoudegezh, sk. BPP 232, notenn 2 : "a different pronoun appears, *henn* "this" which is properly speaking a demonstrative pronoun". E GIB 1255, dindan 1. *hen* e ro seizh skouerenn, an holl anezhe skrivet *henn* ! Gant reizh eo neuze en he deus KIS-SADED pellaet dioutañ war ar c'hraf-mañ.

An diskouezañ-se a gaver e krKb. *hynn*, nepreizh, Sz. *this*, hKb. *hinn*, eus **sind-od* (WG 298, GMW 82-84). Ne hañval ket bezañ anavezet e kerneveg.

Arveret e vez :

1 °Goude an douor :

Credet henn B. 23, 187; J. 32b "kredit henn"

Autrou, dalet, ha sellet henn J. 116b "sellit henn"

Evel a skriv Kervella (e lizher): 'Er gourc'hemenn ne c'heller mui lavarout *kredit hen*, lavaret e vez *kredit se*. *Se* eo ar ger en deus kemeret e lec'h". A zo gwir evit lod. Merzhout a reer e teu *-se* da vezañ arveret muiget *-mañ* – heñveldra e galleg *-là* e lec'h *-ci* – ; *henn* a verk "an dra-*mañ*", kv. e Kb. "*Hynn* refers to the present time, *hynny* usually to the past, but sometimes to the future" (GMW 84) hag e Kb. *hynn* = Sz. *this*, met *hynny* = Sz. *that*.

2°Goude ar verb *bout* :

Gant spont na confontent, her lavaret voae heñ G. 528 (her = er "rak"; er skridoù krennvrezhonek e verk ~ un n pe un m, neuze, heñ = henn, ha neket ur fronelladur eus ur sonenn ziaraok evel er skrivadur a-vremañ).

3°A-raok..ar verb, en abeg da 'n enklotenn moarvat :

Ha huy heñ na lennas ? G. 530

Gwelet hon eus (§3) e veze arveret *en*, zoken gant ur ster nepreizh, dirak ar verb ; a-wezhioù avat e kaver *enn* e krennvrezhoneg, nepreizh dalc'hmat, arveret dirak ar verb gant ster Sz. *this* kentoc'h eget *it*. Stankoc'h eo *enn* eget na greder, rak Villemarqué a voulas alies *en* en e embannadur eus J., ar pezh a oa skrivet *n* = *enn* en embannadur 1530. Ne hañval ket bezañ dre zegouezh e veze diforc'het etre (*h*)*enn* hag *en*. Fatet e oa dija an /h/ derou-ger e distagadur ar gwalarn da vare ar c'hrennvrezhoneg ha /hen•/ a oa deut da [en•]disheñvel avat diouzh /en/ [ēn].

Cals ãn euezhaz J. 17 (Villemarqué : *en*)

Ha dif neuse n autreas J. 163b

Hy enn arguas a-n tra se B. 12

Ret eu presant enn amanto B. 485.

Anat eo an diforc'h etre *en* ha (*h*)*enn* er gwerzioù-mañ :

Da pep quentel en azeule "Dalc'hmat en (an idol) azeule)

Euel doe hac enn auoe B. 437 evel doue hag henn avoue" (ez embanne se),

Ret eo merzhout avat ne gaver doublet an *-nn* nemet dirak ur sonenn.

An diskouezañ-mañ eo a gaver 'en troioù *dre henn, goude henn, evel-henn, betek-henn*; reizh eo Kervella pa bouez war zistagadur digor ha difronellet ar sonenn ; n'eo ket avat, pa lavar n'eus ket a /h/ er ger dre ma vez distaget ['beteg 'en] gant [g] ha neket [k]. (/g h/ > [k]) en e rannyezh : anat eo ez eus amañ ur c'hevrenneg laosk, evel m'en prou an daou bouez-mouezh meneget gant Kervella, ha pep elfenn he deus miret hec'h emrenerezh o vezañ m'eo aet /h/ da [Ø] en e rannyezh, ne oad ket evit gortoz un disoc'h all. Gwelout a reer e ra ur fazi bras Kerv. 51 pa erbed '*hen klevit* ' kenster gant *klevit se*. Ne anavezan skouer skrivet ebet eus **hen klevit*.

6. Arver *henn*, gourel.

Bez' ez eus ur raganv-diskouezañ all na hañval ket bezañ bet merzhet mat. E gavout a reer en droienn '*hen-ha-hen* ' (GIB 1260) hag en '*hemañ-hen* ' (GIB 1254). Gant GReg., MOA. ha JKS. (sl. daveannoù e GIB) e kaver ar skrivad '*hen-a-hen* ', met '*henn-a-henn* ' gant IN. Evit an eil ger, GReg. ha NOA. a ra gant '*hen-ma-hen* ', gant MOA. ivez '*henn-m'ann-hen* ' ha gant JKS. '*hen-ma 'nn-hen* '.

Diarvar eo en hon eus amañ *henn* gourel, kv. krKb. *hwnn*, krKn. *hen*, a gaver en *hemañ* = **henn-man, hennezh*, h.a. Kervella a gemenn din ez eus en e rannyezh a Gernev Izel

stummoù evel [' ěna] g., ha [' õna] b. O c'heñveriañ a c'haller gant krKn. *henna, honna*, gant an diskouezañ *-na = -se*.

Furmoù evel *hini*, krBr. *heny*, krKn. *huny* /h ni/, o tont eus ur raganv-diskouezañ mui *-i* deiktek, kv. hIw. *-i* war-lerc'h ar ger-mell, CCG 220, a c'hallfe hon lakaat da soñjal en un **hen* gant /n/ berr). Gwir eo e kaver peurliesañ hIw. *hi*, ha neuze **/hen• 'hi:/* e c'hallje bezañ roet krBr. *heny*, met hervez Thurneysen, GOI 19 ha 199, a dosta evel a hañval bezañ reizh, ouzh Gr. *houtos-ī*, n'eo *h-* nemet ur skrivad, boas a-durall er gerioù unsilabennek. O vezañ ma oa pouezet gwezhall war an *-i-se*, e c'haller soñjal en ul levezon eus ar pouez-mouezh evit */n•/ > /n/*. Ar furm *heny* n'eo ket un harz neuze evit ur raganv-diskouezañ gourel *henn*.

7. Hag e talv ar boan da adober prosez *anezhañ*, h.a. ? Ha ret eo lavarout e tegas an araogenn *a* amañ ur renadenn zarnaouiñ ? Da skouer, setu ur werennad win, *me a ev anezhi* (an hanterenn eus ar werennad, sk.), pe *me hec'h ev* (ar werennad e-bezh. Em ledañ en deus graet arver *a* + ra. -gour, met, nemet er stumm nac'hañ, ha c'hoazh, n'eur ket evit erbediñ an droienn-se, ken ponner m'eo. Leonek eo dreist-holl, met un trefod ned a ket da reizh pa vez leonek, hag ar gwir, ha pa vo gwenedek, a chom ar gwir. Ur wezh ouzhpenn e verzher pegen pouezus eo studi ar gwenedeg evit kompren gwell frammadur hon yezh, evel a voe diskleriet gant Fleuriot en e bennad eus *Festschrift* Pokorny, 1967, 159-170, ha 166 pergen evit a sell ar raganvioù.

23/04/1968

abENNEZ

HANEZ AR MOULAÑ

Diwar ar mennoz diavaezañ al lavar gant arouezioù danvezel e voe ganet ar skrivañ ; diwar an ezhomm skignañ ha peurvirout oberoù ar gefrederion e voe savet meur a zoare-moulañ, ken na voe diazezet ar **moulerezh** evel m'en anavezomp hiziv an deiz, gant an arvoulerzhioù arnevez a-seurt gant ar **sidanvoulerzh** hag el **linvoulerzh**.

Henamzeriz a reas diouzh doareoù fonnus da ziavaezañ ar mennozioù dre arouezlunioù : kounaomp ar poazhvein kavadennet er c'heodedoù marv (Babilona, Niniva, Tebe, Persepolis, h.a.). Eno ez eus kavadennet enskrivadurioù graet diwar 'mouloù' e koad pe e metal, pe savet diwar gennoù pe lizherennoù distag.

En Henamzer e oa meur a rummad micherourion oc'h ober gant hevelep doare-moulañ : ar boderion a lakae o arouez war an traezoù oberiet gante ; ar voneizerion a rae heñvel evit louc'hañ war ar pezhioù hag ar bazhodennoù.

Ur souezh eo n'o dije ket Hellaziz, daouste d'o uhelsevenadur, skignet hevelep doareoù-moulañ. Brudet e oa koulskoude en o zouesk al lizherennoù distag a dalveze evit deskiñ lenn d'ar vugale. Evel ma lavar Quintilianus : "anat eo d'an holl e lakaer ar vugale da c'hoari gant lizherennoù olifant evit treiñ o spered gant an deskiñ"; meneget eo ivez an doarese da gelegg gant sant Yerom.

E bro-Sina, e kreiz an 11th kd, ez eo bet al lizherennoù distag en arver, evel ma 'z int deskrivet e kounskridoù an Doktor Jinguo, embannet e 1056 :

"Goude en devout moulet war gleurennoù koad louc'het levrioù al lizennoù hag an oberennoù hanezek, ur gov, e anv Pisheng, a ijinas un doare nevez da voulañ, dre gleurennoù gant arouezioù distag.

"Gant un doazenn diwar bri, munut ha gludennek, e savas taolennoù sklat, moan evel ur pezh-moneiz, ma c'halle louc'hañ warne an arouezioù boazietañ ha kement arouez a oa evel ur meni siell a lakaed da boazhañ evit he c'haletaat.

"Gwisponañ a rae neuze an daol houarn gant ur mel hedeuz diwar bre, koar ha raz, ha sankañ ennañ ur stern houarn rannet gant neudennoù a-zerc'h ; renkañ a rae neuze ar 'sielloù' an eil re dindan ar re-rall a-benn furmañ ur gleurenn-voulañ.

"Ouzh an tan e lakae neuze ar gleurenn, evit d'ar mel teuziñ un tammig ; sankañ a rae neuze a-genrez ar sielloù er mel o pouezañ warne gant un tamm koad kompez-mat. () Gant-se e c'halled moulañ kement ha ma kared ()."

War-dro 1041 g. K e voe savet ijinaenn Pishig, hervez an hanezourion.

Un dornwezhour arall, genidik eus Bi-ling en devoe diwezhatoc'h ar mennoz da deuziñ arouezioù e plom. Ar re-mañ, nebeutoc'h mordok eget ar re gent, ne oant ket kalet a-walc'h avat dre ziouer a gendeuzadur : kaset e voent da ankouazh...

Doareoù all da voulañ zo bet anavezet gwezhall, kent ma voe diazezet ar **skarvoulerezh**, eleze ar moulerezh anavet dreist-holl bete-vremañ, e anver ivez 'ar moulerezh henvoazel'.

An arz da liesaat al lunioù dre batromoù dedroc'het zo moarvat an hini koshañ. Evel-se emichañs o c'halle Henegiptiz tresañ skeudennoù ken dik a c'haller gwelout atav war laourioù o balzamegennoù. Evel-se ivez e rae arzourion Hellaz evit skeudenniñ war o listri livet.

Prkopios a zantell penaos e voe graet evit kaout ur meni sinadur digant an impalaer Yustinus na ouie ket skrivañ : "lakaat a rejont" dedroc'hañ peder lizherenn gentañ e anv war ur plankenig koad ha, seul wezh m'en doa sinañ un teul bennak d'ober, e vlegnent e zorn war an arouezioù- se."

Teodorig Veur, roue an Ostrogoted, ne oa ket evit sinañ e anv ivez : dedroc'het e voe dezhañ en ul laonenn sour ar pennlizherennoù THEOD: evel-se e c'halle lakaat al laonenn war ar barchenn ha tremen e bluenn en toulloù. Karl Veur ivez a rae gant ur verrarouez, aes da dresañ.

Ar **prennoulerezh** (anvet c'hoazh **prennengraverezh**) a voe diouzhtu kent ar skarvoulerezh. War ur planken levn e veze treset ar gerioù ha neuze e veze lamet kuit, gant ur benveg a-ratozh, ar parzhioù na oa ket a liv warne ; ne chome nemet al lizherennoù evel bosoù a veze lakoat liv warne evit moulañ, gant ur palouer, un taraver pe ur ruilhenn-brenn gronnet gant lien.

Dav degouezhout e kreiz ar 15^t kd evit kavout ginivelezh wirion ar moulerezh a anavomp. Emaomp e dibenn ar c'hladdalc'helezh, emaomp ivez gant bloavezhioù diwezhañ ar Stad Vrezhon.

D'ar c'houlz-se emañ ar c'hoant-gouzout oc'h ermaeziañ ar manatioù ; krog eo an holl da lenn. Ar c'hoant-studiañ ivez, peurgetket ar yezhoù kozh, a ra e reuz.

A-neuze, an diskriverion ned int ket evit tizhout ouzh al lennerion. Diwar-se e teu diwezhañ an dornskridoù kaer, skrivet ha kinklet brav ; an eilskriverion, pa ne fonnont ket d'ar goulenn, a skriv par ma c'hallont, buan evel ur vrogonenn, o liesaat ar berradurioù evel pa vije bet "freuzhet ar bluenn gant ar mennoz en e gonnar" (Clemengis). E berr, flumañ ha mordokañ al labour an hini a reont, ken e teu an dornskridoù da vezañ dihelenn.

Moarvat ez eo gant an engraverion war brenn e teraouas ar moulañ. Ar c'hartennoù da c'hoari a voe engravet en Alamagn evit ar wezh kentañ e derou ar bloavezh 1400. Diwar ar skouer-se e voe kizellet kleurennoù da voulañ levrioù ; ar re gentañ anezhe, hervez Seizius, a voe savet war-dro 1431.

Er penn kentañ e voe moulet levrioù en ur daravat war ar follenn, en tu-gin d'an hini a oa da vezañ moulet. Dav oa neoazh lakaat war an tu-se ul larjezenn da virout ne rampfe an taraver. Hag evel-se ne oad ken evit moulañ war an daou du ; peget e veze neuze ar follennoù div ha div da sevel ul levr.

Dispar ne oa ket avat hevelep doare-moulañ, daoust dezhañ bout gwelloc'h eget skridoù an diskriverion. Tenn e oa avat aozañ kement a gleurennoù ha ma oa a ledeneboù el levr, engravañ pep lizherenn an eil war-lerc'h eben, pa ne c'hallent talvezout nemet el lec'h ma oant lakaet. Ha diaes e oa disvankañ fazioù en engraver. Ouzhpenn-se, dre hir bezañ glebiet ha sec'het e labourer ar c'hleurennoù hag e skalfent. Ar prenvoulerezh a yeas da get war-dro 1490.

Diwar welout nammoù ar prenvoulerezh eo e teuas ar soñj da engravañ pep lizherenn ent distag. Evel-se e c'halle al lizherennoù bezañ 'skarvet' (dastumet) ha sevel gerioù, ar gerioù bommoù, ar bommoù linennoù, hag al linennoù pajennoù. Goude moulet ul levr, e c'halle al lizherennoù talvezout atav da voulañ levrioù all. Setu ganet ar moulerezh. Met pegoulz ha gant piv ? Kevrin ha kudenn luziet an hanez !

Hervez meur a skrivagner, ez eo Laurent Jenzoon COSTER (1370-1439) eus Haarlem, a reas evit ar wezh kentañ gant lizherennoù distag.

Henn Gensfleisch GUTENBERG (1400?-1468) a voe marteze an hini kentañ oc'h engravañ al lizherennoù e penn kengeregoù koad bihan. Buan a-walc'h e veizas ne oa ket dereat ar c'hoad hag e klaskas sevel moulennoù dre deuzañ kouevr ha metaloù all. Brudet e c'hell bout dreist-holl pa 'z eo eñ en deus bet ar skiant d'ober gant ar wash, war skouer hini ar winierion, a zo bet ar stumm anezhi en arver betek an 19th kd.

E 1455 (pe 1456) e voe moulet *Bibl* Gutenberg, an hini a aotre dezhañ an titl a "gavadenner ar moulañ". En hevelep koulz avat, – pe marteze koulsoe'h, – e voe moulet e Brugge "*Doctrinal*" Jehan Gerson, gant ur breizhad eus Peberieg (bro-Roazhon) a sine Brito Johannes (Yann ar Breizhad - 1416-1493). N'eur ket avat evit lakaat anat pe vloaz e voe moulet al levr-se. Marteze ken abred ha 1445, anez e ve hemañ bloavezh ar skrid.

Ne vern penaos, e Breizh ne voed ket war-lerc'h evit moulañ. Yann ROC'HAN, beskont Roudouz-an-Enez, an hini a zegasas moarvat ar moulañ e Breizh o staliañ hag o warediñ Robin FOUCQUET ha Jehan CRES war e zouar e Brec'h-an-Loudieg. Eno e voe moulet e korf ur bloavezh (kerzu 1484 - kerzu 1485) dek levr heñvelstumm, in-pevar bihan, diwar an hevelep tirenneg ha gant an hevelep tro-skarvañ ; an hini kentañ anezhe o vezañ "*Trespasement de la Vierge*" (kerzu 1484).

Setu amañ roll ar mouladurioù kentañ da heul a anavomp :

- E Roazhon, labouradeg Pierre Besculee ha Josses : "*Coutume de Bretagne*", embannet e meurzh 1485.

- E Lantenneg e 1491, e voe ul labouradeg savet gant Jehan Cres, an hini a oa bet a-gent e Brec'h-an-Loudieg.

- E Naoned, a-dal 1493, e voe labouradeg Etienne Larcher.

- E Landreger: "*Catholicon*" Jehan Lagadeuc a voe embannet d'ar 5 du 1499 gant Jehan Calvez.

Ur c'hantved-pad e sioulaas d'an traoù e Breizh.

War-dro 1570, e voe diazezet e Montroulez, war barrez S.-Marzhin-war-Vaez, e leandi

Kordennidi gKuburien, un ti-moulañ.

Kentañ mouladenn a anavezomp e Gwened eo "*Breviarum ad usum insignis Ecclesiae Venetensis*", embannet e 1589 gant Jehan.

E Dinan, e krogas Julien Aubinière da voulañ e 1593.

Rosko zo brudet gant "*Dictionnaire et Coloques François et Breton*" G. QVIQVER (= Kiger) a voe moulet gant George Allienne e 1626 hag adembannet meur a wezh.

Kemper ne voe tizhet gant ar moulerezh nemet e 1671 pa voe diazezet ti Guillaume le Blanc.

KREIZENN IMBOURC’H STURYEZHOURIEZH

NOTENNOÙ-LABOUR

Gant an niverenn-mañ e teraou embannidigezh dielloù ar *Greizenn Imbourc’h Sturyezhouriezh*, eleze an eskemmoù etre hec’h izili, an eskemmoù gant kenskriverion, danevelloù he dalc’hioù-labour, h.a..

Diazezet e voe ar *Greizenn Imbourc’h Sturyezhouriezh* e 1963, evit skoazellañ kelennerion gentañ S.A.D.E.D. el labour ramzel a gavent war dachenoù fraost ar brezhoneg arnevez. Goude bezañ pourchaset an dek mil termen bennak o doa ezhomm gwastadourion an deskadurezh eil derez evit sevel ar 120 kentel gentañ war an danvezioù pennañ, e c’hounezas ar Greizenn hec’h emrenerezh e 1967. Hiziv, ouzhpenn ur greizenn-imbouc’hiñ, ez eo deuet da vezañ ur greizenn-aliañ war gudennoù ar yezh arnevez.

Pell emañ dielloù ar Greizenn a vezañ didoueziet ha renket. Setu perak ne gaver amañ nemet un nebeut teulioù savet etre Gwengolo 1967 hag Eost 1970. Bep ma 'z ay war-raok an trevell dastum ha dazrummañ ar strobadoù o chom diwar-lerc’h labourioù ar bloavezhioù all, e vint prientet evit an embann.

D'ober an Notennoù-mañ hon eus bodet mesk-ha-mesk atersoù war grefen diseurt, respontoù ha kinnigoù, danvez diskoulmoù, reoù bet distaolet da c’houde, reoù-all degemeret en arver, – da lavarout eo danvez e-leizh evit imbouc’herion gant ma vo e-touez o armoù ur ouiziegezh dereat hag ur skiant-varn diazezet...

o

o o

An diellverkoù arveret en Notennoù-labour a c’hoarvez eus div rann dispartiet gant ur gedell. Ar rann gentañ, digemm, zo KIS ; en eil rann e kaver da gentañ ul lizherenn (E = eskemm, D = dalc’h-labour, h.a.) hag un niverenn-embann a dri sifr.

Dre reolenn ne vez ket meneget anvioù ar genlabourerion; merket e vez pep hini gant ur bennlizherenn.

ROLL NOTENNOÙ-LABOUR EMBANNET

KIS-E001	26	12	67	Al losteer <i>-ek</i>	53
KIS-E002	15	01	68	" <i>Moral</i> " ar soudarded ; Br. <i>deltu</i>	54
KIS-E003	16	01	68	A-zivout al lostger <i>-ezh</i>	56
KIS-E004	19	01	68	Al lostger <i>-ezh</i> (Ateb)	57
KIS-E005	12	01	68	Treuzskripañ al lizh. kirillek	-58
K:IS-E006	26	01	68	Br. <i>ezaouiñ, ezeved</i>	60
KIS-E007	10	02	68	Br. <i>buoc'han</i> / " <i>aelig-Doue</i> "	61
KIS-E008	03	03	68	<i>hebiou</i> , BrE ' <i>ebiatt</i> '	63
KIS-E009	17	03	68	<i>-er, -ad, -adour</i>	64
KIS-E010	20	03	68	<i>-er, -ad, -adour</i> (Ateb)	66
KIS-E011	23	04	68	BrE. ' <i>areih</i> ' = <i>areizh</i>	69
KIS-E012	24	07	68	krBr. <i>coufranc</i> = <i>kevrank</i>	71
KIS-E013	31	12	68	Notenn war ar goulennata	72
KIS-E014	04	01	69	Goulennata dre <i>ha(g)</i>	74
KIS-E015	10	01	69	Br. " <i>keniad</i> "; Sz. <i>respective</i> ; <i>own</i>	76
KIS-E016	27	01	69	' <i>debarz</i> ' " <i>contingence</i> " = <i>deberzh</i>	78
KIS-E017	11	08	69	"Opening address / Address" " <i>initiative des lois</i> " " <i>dissoudre une assemblée</i> "	79
KIS-E018	26	08	69	BrE. ' <i>ïuh</i> ' = <i>yuzh</i>	79
KIS-E019	05	01	70	Kb. <i>crair</i> ; BrT. ' <i>kreirio</i> '	80
KIS-E020	09	06	70	Gl. <i>comparoir</i> ; Br. <i>gouzerc'hel</i> ; Sz. <i>speaker</i> ; Gl. <i>-parti</i>	82 83
KIS-D021	13	09	67	Kevrannoù al luoz	84
KIS-D022	18	09	67	Poell, abeg, bon, pennvon, sol...	85
KIS-D023	16	10	67	<i>dodiñ</i> + ; <i>trabed</i> + ; <i>hont-</i>	88
KIS-D024	02	12	68	A-zivout an tellerezh	89
KIS-D025	20	12	68	Binvioù-diellaouiñ	90
KIS-D026	24	01	69	Termenoù () pellgomzerezh	91
KIS-D027	04	09	69	<i>Hennad</i> +	92
KIS-D028	03	08	70	Gerva a geginerezh	94
KIS-D029	23	08	70	Diwar geriaoueg an ti	96

KIS-E001– Al lostger -ek.

(Ateb A ouzh aters B an 22 12 - 26 12 67)

Al lostger -ek.

1) Orin : **āko-*. Sl. Pedersen VKG 2 30 ; Fleuriot VBEG 342.

2) Arver : "da gentañ penn evit sevel anvioù-gwan... ; o verkañ al lec'h" (VKG).

3) En hBr. evel en hIw. ne welan skouer ebet eus al lostger-se staget ouzh ur wrizienn-
vabel. Peurliesañ eo staget ouzh un anv (hBr. *marcoc* "marc'heg", *toguisoc* "*tevezeg",
moiaroc "mouareg", h.a.). Heñveldra evit *-ācus* ar galianeg (latinekaet, evit *-ācos*) Holder
ACS 1 20-31, 3 483-496 (war-dro 5000 skouer !).

Heñveldra evit hIn. *-ka-*: "Doubtless originally one of the class suffixes forming
adjective of appertenance (...); attenuated into an element without definable value, added to a
great many nouns or adjectives" (Whitney, *Sanskrit Grammar* 466-7 ; sl. ivez Wackernagel-
Debrunner, *Altind. Gram.* II, 2, 266-67).

Hevelep kelennadurezh gant Schwyzer, *Griechische Grammatik* 1 497
"substantivierend, deminutiv-pejorativ, aber auch augmentativ ; für lebende Wesen und
Sachen". N'eus nemet en henberseg ma lennan "This *-ka-* may be attached directly to a
stem, nominal or verbal" (Kent, *Old Persian* 51). Ar skouerioù a vank avat evit ar bonad
verbel ha Neillet (*Introd.* 269-70) ne ro met *-ko-* war-lerc'h un anv pe un anv-gwan. E
kembraeg (Morris Jones, *Welsh Grammar* 256) ne vez staget krKb. *-awe*, Kb. *-og* nemet
ouzh anvioù kadarn pe wan. Dave a ra da lituaneg - *ókas*, ur fazi evit *-ùkas* moarvat.

4) Disoc'h : ne welan, nag e brezhoneg, nag er c'heltiegoù all, nag er yezhoù
indezeuropek all, ur skouer resis eus **-āko-* < Ie. **-ō-ko-* staget ouzh ur boned verbel.

gan-

N'eus ger deveret ebet eus en anor-kadarn *gein* "ar genel" en heniwerzhoneg (DIL
G-55). Hini rag-eeun eus *gan-* e Kb. (*genedig-* = Br. *genidik* hepken).

Ne dav ket din e ve tu da, arverañ **ganeg*.

mileg ?

Marteze diwar Br. *mil*, nebeut-nebeut arveret, e ve tu da sevel *milek / mileg/mileion*.

bevek

Ne zeu ket eus *bevañ* hogen eus an anv-gwan *bev*, Ie. **g^wiwos*, ha setu perak eo reizh
bevek. (Sl. latin *uīuus* :: *uīvāc(īter)* ; hIn. *jīva-* "bev" :: *jīvaka-*, hemañ gant *-a-ko-* berr avat
≠**-ō-ko-*).

KIS-E002 – "Moral" ar soudarded

(A da B - 15 01 68)

1) Setu a gaver en un nebeut yezhoù

Al. das Moralische, die Gemütstimmung

Sz. morale/spirit of an army

Ru. dux vojsk (*dux* = "spered, kalon")

Če. duch armády

Sp. moral

La. mens ; sl. bonum animum facere

Gr. psukhê

Kb. ysbryd/hyder

Kn. colon

Iw. sprid airm

Ne. gemoed

Sv. själ ("spered")

Da. åndelige ("speredel")

2) Kb. *hwyl* "mood, sail, cadence". Ne anavan ket orin ar ger. Setu ar pezh a gavan avat e krKb. :

Oet gleif ruthyr aruthyr, aryf ryvel, oet heel, oet *hwylvawr* glod uchel.

(Bleddi i Vardd, 13t ktvd, *Marwnad Howel ap Goronw*, MA 254b, RC 41 460). Setu troidigezh Vendryes (RC 49 1932 205) : "Il était assaut d'épée, merveilleuse arme de guerre, il était généreux, il était *très ardent*, de gloire haute"... Le mot *hwyl* désigne l'ardeur, l'empotement, l'exaltation ; *hwyl fawr* "très emporté".

Ar ger-mañ a vije Br. **houel* moarvat. (Distagadur Bangor : [hu:il]).

3) N'on ket a-enep arver **houel*, met, diwar ar yezhoù all e verzhan e kaver dreist-holl "spered, kalon". Arouezius-tre eo ar rusieg hag an tchekeg er feur-se. Perak neuze chom hep ober gant **kalon**, evel e Kn. *colon* ? Sl. **kalonegzh**, **kalonek**, h.a.

Skouerioù eus Kb. *hwyl* e Bangor (Fynes Clinton WVBD 216) :

"spirit, animation, 'go", Fr. "entraîn" : [mai o meun hu:il] (y mae of mewn hwyl), (and more emphatic) [mai o n i huilja gora] (y mae of yn ei hwyliau gorau) "he is in his best form" ; "liveliness, funniness, wittiness" : [mai na hu:il garu hevo vo] (= y mae yna hwyl garw efo ef) "he is very funny, lively" ; "temper" [mai hi alan o i hu:il] (= y mae hi allan o'i hwyl) "she is in a bad temper".

Deltu n'anavezan ket. Plijet e ven 'm bout skouerioù o tiskouez e arver hag e ster. Brav a-walc'h eo, nerzhed, ha gant ma vemp asur n'eus ket anezhañ distresadur gowek ur ger anavezet mat... Ar strollad /lt/ ennañ a ziskouez 1° pe un amprestadenn c'hallek, pe 2° ul liesger bennak; **delc'h-tu* (gant *delc'h* ng. bk., krBr. *delch*) a ve posubl... met ne'm eus skouer ebet eus fatidigezh /x/ evel-se. [BrE. '*dalbéh*' = *dalbez* a c'hallfe bout evit **delc'h-bézh*, gant fatidigezh /x/ ; amañ avat ez eus emdroadur BrEU. a verzher e [dalmɔ(d)] = dalc'hmat. K]. Tost eo avat ouzh *delt*, *deltañ*, *deltoni*... ha **deltu delt** ar soudardsd... Distresadur eus **dellid** ? E welout a ran DAFA 01 29, troet "jourdoul, nerzh-bevañ" (). O vezañ m' eo dafarekaet, greomp gantañ... Ha tampi evit an deltoni ragemgannel a zileizh ken alies all deltu ar gadourion... A

KIS-E005 – A-zivout lostger -ezh.

(B da A - 16 01 68)

Setu va c'hudenn. Da heul azveradurioù a zo renet e framm S.A.D.E.D., ez eus ezhomm da grouiñ anvioù staeloù (1).

Ar **Penn** Gwazva zo anv e steel : **Pennezh** Gwazva ;

goulenn a ran ha reizh eo stagañ *-ezh* evel-se ouzh anv un amaezh a-benn kaout anv ur stael, evel ma' z eus bet graet evit **maodiern**, **maodiernezh**.

E Kb. ez eus daou c'her *pennaeth* (pe en hevelep hini) gant div reizh : b. = *erglwyddiaeth* ; g. = *blaenor*.

Maodiernezh hon eus graet gourel. Da 'm meno, mard eus tu da ober gant **pennezh** ha gerioù adeiladet heñvel, e ve mat en em glevout war ar reizh da reiñ dezho ur wech da vat, hag o lakaat gourel kentoc'h.

Un diskoulm all zo kemer al lostger *-iezh*. Met **pennezh** ne zerefe ket evit an ezhomm resis a venegan amañ.

(1) Adkavout a rez aze ar ger kinniget ganit diwar *EC* 11. Setu an termenadur :

"Isrannet eo gwazadurezh Strollad an Deskadurezh Eil Derez e div urzh skourroù obererezh :

1) Kentañ urzh skourroù eo ar Gwazvaoù. Pep Gwazva a bled gant ur rumm gwazadoù en amgant ar Strollad.

2) Eilvet urzh skourroù eo ar Staeloù. Pep stael zo fiziet ennañ erounit ur rumm gwazadoù en amgant ur Gwazva."

Stael a vo mat ivez da 'm meno evit merkañ savlec'h un ober e forzh pe lunegorenn ;

kendec'heriañ a ra a-walc'h ar galleg "poste" g.. Reizh eo diouzh ar stergezh ?

KIS-E004 – Al lostger **-ezh** (ateb)

(A da B - 19 01 68)

Ho tave KIS-E003 - 16 01.

Kb. *-aeth* eus **aktā* (WG 230) ;

gwasanaeth "servij" g. ; krKb. *marchogaeth* = Br. marc'hegiezh, b. ; *adeiladaeth* gb.

dysgediaeth b. ; *gwahaniaeth* g. ; *ofnadwyaeth* b. ; *poenedigaeth* b. (sl. GPC 40).

Ar gwir gant Morris Jones moarvat pa lavar ez oa *-iaeth* /'i:aiθ/ gant bonadoù en *-i-* da gentañ. Em strewiñ en deus graet d' ar bonadoù all ha deut eo bremañ Kb. *-iaeth* da vezañ distilhet /jaiθ/, distaget [jaθ] e Bangor (sk. *dysgeidiaeth* [dʌsɡsidjaθ] WVBD 113).

Farouellek, droch ha peurfaltazius eo klask ober un diforc'h e Br. etre *-ezh* ha *-iezh*. Ar reolenn nemeti da heuliañ, hervezon, eo homañ: *-ezh* pa vez en *-où* liester ar ger mammenn ; *-iezh* pa vez en *-ioù*. Teurel evezh e vez distilhet /jeθ/ e brezhoneg, ha neket */i:eθ/ (nemet er bonadoù en *-oni*, sk. **jedoniezh** /ʒedo'ni:eθ/).

Setu ur roll e brezhoneg (lakaet er reizhskrivadur) roet gant Jubainville, *Etudes Grammaticales* 106⁺, 113⁺, 52, 57 :

madelezh ; drougiezh ; hevelebidigezh ; amezegezh ; gweledigezh ; rouantelezh ; gouiziegezh ; priedelezh ; galloudezh ; kuñvelezh ; eorezh (? diouer GIB); mellezh; 'hirrez' = hiraezh (nevezadur 'bardik' diwar Kb. *hiraeth*) ; kristenezh ; hudurezh ; gwinieth ('gwini-ez'). Stagañ ivez *matezh* moarvat.

Ret eo eveshaat daou dra neuze :

1^oe oa techet Jubainville, o kemer e vad e *Dictionnaire breton-français* Gonideg, da ober gant 'ez' = *-ezh*, lec'h ma rafemp *-iezh* kentoc'h hiziv.

2^oez eo benel an holl c'herioù-se e brezhoneg.

Anaout a ran, da nebeutañ, un anv gourel e brezhoneg : aok. *laerezh* < La. *latrō* + **-aktā*, rak an aok. zo deut holl da vezañ g. e brezhoneg.

E Kb. e kaver, **gwezh** b., **gwezh** g..

N'eus arvar ebet ez oa benel en orin, met krKb. *pennaeth* b. "rule" a zeuas da vezañ arveret evel "chief" a oa diaes dezhañ chom benel, ac'hann g. hiziv. Heñveldra e Br. **pennadurezh** b. *"beli", el liester **pennadurezhioù** "belioù" – "ar re zo ar veli gante", hep reizh ebet rak ne verker ket ar reizh el liester e brezhoneg ent neuziadoniel hogen, diaes

tremen adarre d' an unander ha lavarout, o komz eus Hitler da skouer, *ur bennadurezh e oa ! Diogel eo e teufed prim da lavarout *ur pennadurezh, o taveiñ d'ur gour !

Ac'hann ne welan diaester ebet da sevel anBr. **pennezh** g. "penn-gwazva".

Amañ e kejompg ur gudenn all. Penaos stummañ al liester ? Ent reol, Br. *-ezh*, Is. *-ezhioù* ; met amañ e c'hallomp, da 'm soñj, ober gant *-ed* pa zave d' un den, hervez skouer Kb. *penaethiaid*.

Pe ster resis zo gant **maodiernezh** ? E glevout a ran evel "kefridi ar maodiern" gant ar c'heñverioù :

maodiern	=	marc'heg	laer
-----		-----	-----
maodiernezh		marc'hegiezh	laerezh
		marc'hegezh	

Evidon-me eo benel ar ger.

N'eus g. nemet an aok. arveret evel aok. ()

Sl. VBEG 338-39 ma ro Fleuriot daveadennoù all.

– *Notenn* Dres, Br. *-va*, g., hogen Kb. *-fa* b.

KIS-E005 – Treuzskrivadur al lizherenneg kirillek

(A da B - 12 01 68)

Notenn a-zivout treuzskrivadur al lizherenneg kirillek en anvioù-lec'hioù

(Ru. pe Ø = rusieg ; Uk. = ukraineg ; Bg. = bulgareg ; kudenn ebet evit ar serbeg o vezañ ma vez treuzkrivet ent kefridiel el lizherenneg latin e kroatag)

Ne veneger Uk. ha Bg. nemet pa bellaont diouzh Ru.

A	a	a	
Б	б	b	
B	в	v	
Г	г	g	Uk. h
Г	г		Uk. g
Д	д	d	
E	e	e	(derou-ger = je), Uk. e

Є	є		Uk. je (derou-ger, goudesonenn ha war-lerc'h gweuzenn), 'e (lec'hioù all)
Ж	ж	ž	(diouzh ret erlec'hiañ an tog ^ ouzh ar gindog ^v)
З	з	z	
И	и	i	
Й	й	j	
І	і		Uk. i
Ї	ї		Uk. ji
К	к	k	
Л	л	l	
М	м	m	
Н	н	n	
О	о	o	
П	п	p	
Р	р	r	
С	с	s	
Т	т	t	
У	у	u	
Ф	ф	f	
Х	х	x	
Ц	ц	c	
Ч	ч	č	
Ш	ш	š	
Щ	щ	šč	
Ъ	ъ	Ø	Bg. ă
Ы	ы	y	
Ь	ь	'	
Э	э	è	
Ю	ю	ju	Uk. ju (derou-ger, goudesonenn, goude gweuzenn), 'u (lec'hioù-all)
Я	я	ja	Uk. ja (derou-ger, goudesonenn, ' goude gweuzenn), 'a (lec'hioù all)
Ë	ë	ë	(distaget /jo/)

KIS-E006 – Br. ezaouiñ, ezeved

26 01 68 gant ateb 29 01 68

Petore liamm ez eus etre

Br. **ezaouiñ, ezeved** (GIB 737-8)

'eceva' 'ecevet' (dirak excepter) ;

'eceived' 'eceançz' Greg 373 (dirak exception)

(termenoù adkemeret gant VALL er stumm 'eseva', 'eseved')

Kb. *eisiau, eisiwed* (lakaet da dont eus

La. *exiguus, exiguitas* gant GPC, hogen displeget e mod all gant Fleuriot DGVB 159)

Un dra bennak da welout gant Br. **dezev, devezout**, Kb. *deisyf* ?

Emaon o klask un termen evit kendec'heriañ : *Abweichung*, dérogation. B

'ezeuêtt ézeuae tt' L' A- zo meneget GMB 230. 'ézeùed'. DBV 76, GBG 144. Tostaet ouzh Kb. *eisiwed* RC 11 1890 462 a dosta ivez hIw. *esbaith* "namm, si". Ne 'm eus ket RC 37. Setu Loth RC 42 1925 362:

Gallois EISIEU, EISYWED ; vannetais EZEUET.

On n'a trouvé à ma connaissance aucune étymologie satisfaisante de ces mots. Il y a peut-être dans le gallois *eisseu*, forme ordinaire de ce mot en gallois moyen () une composition analogue à celle de l'irl. *easbaidh* "besoin" (*ex* + le verbe subst.). Je supposerais, sans me dissimuler que l'hypothèse est aventurée, que *eisseu* est pour *eissyw* : cf. *pieu*, mod. *piau* qui est, qu'on reconnaît être, pour *pi-yw* (breton **piaou**). La forme vieille-celtique serait **ex-s e* : *s* représente le verbe être de la racine *es*, -*s*; peut-être *i e* représente-t-il, comme l'a supposé Pedersen, une particule renforçante identique au skr. *iva* (Vergl. Gr. II, 185; irl. -*ii*, -*i* dans *inti* ?). L'accent a d'abord été sur -*s w*, puis sur *ex*-, d'où *eisseu*. *Syw* se retrouve dans *eissywet*, *eisiwed*, besoin ; *eissywedec*, qui a besoin, haut-vannetais **ezeuet**.

Reizh e hañval din mennoz Loth.

Br. **ezaouiñ** a c'hallfe bezañ dinaouet eus **ezaou* = Kb. *eisiau*, met disfiziout a ran dirak ar verb-se roet GIB hep skouerenn ebet. [Ar verb '*izeuein-de*' a-geñver da "regretter (un mort)" a gaver e Herrieu, *Le Breton-Usuel*, 80; bev-mat eo en dro-lavar "/iz ɥ d/ vo dezhañ" (pa vo marv) e brEA. K]. Touellet eo bet Vallée moarvat gant GReg. rak z gant L' A- a zave atav da /z/ ha neket da /c/ na /s/, skrivet ç pe ss gantañ.

Gwall-deñval atav evidon Br. **dezev(out)** ; ne anavan met RC 11 462 (Ernault), a wel amañ ivez ar verb **bout**. An hBr. *emsiu* eus **ambi-eks-s-iwe* a vije deut moarvat da **emsev* pe **emzev*.

E Br. **dezev(out)**, an dibenn -*vout* o vezañ nevesoc'h me 'm eus aon, ez eus an 3^e gour *eo/ew/* prouet gant an enklottenoù. Ernault, l.m. a dosta BrL. *dezo* ha Kb. *deisyf*. En abeg da Kb. *f /v/*, ne gav ket din ez eo posubl tostaat da vat an daou c'her : gwelout a rafen a-walc'h ar bongef *saf* (Br. **sevel**) er ger Kb. Evel-se Br. **dezev** eus **do-eks-s-iwe* met Kb. *deisyf* eus (?) **do-eks-stab-i-* (sl. DGVB 301). Ha marteze a-walc'h e teu Br. **ezaouiñ** eus **eks-stab-*

ivez, sl. **gouzaviñ** ha Fleuriot l.m. Tost eo meizadoù *hes- ha *steH₂- sl. La. *esse/stāre* hag an deveradurioù romanek, Sp. *ser/estar*, h.a. A

KIS-E007 – Br. **buoc'hañ/"aelig-Doue"**

(B d'an Ao. J. CHEREL - 10 02 68)

Studiet eo bet ar gudenn degaset dirak KIS a-zivout anv gouiziel an **aelig-Doue**.

E Br. e kaver an anvadoù-mañ :

buoc'h-Doue, buoc'hig-Doue, bivig-Doue, yarig-Doue (VALL).

E Kb.: *buwch fach Adda* (buoc'h vihan Adam), *buwch flith* (buoc'h-laezh), *buwch goch (gota)* (buoc'h ruz (besk)), *buwch goch Duw* (buoc'h ruz Doue)

An anvad **buoc'h** zo kozh-kenan enta. Ar meneg graet en div yezh eus Doue, Adam, a denn moarvet-d'ur gredenn hengounel a vefe da studiañ dre furchal en hengounioù indezeuropat pe all.

En abeg da hended an anvad **buoc'h**, ez eo mat derc'hel ar ger-se. Nemet ez eo diaes bepred en un anvadur gouiziel degemerout anvadoù liesger, ez ali KIS kemer un deverad.

Buoc'han b. eo ar ger kinniget. Liester : **buoc'haned**. Mar be ret deverañ un anvrumm e ve : **buoc'haneg** g.,-ed.

B

Ar ger Sz. *ladybird* a zave da Varia (Skeat. *Conc. Etym. Dict. Engl. Lg.* 282) ha Nance a ro nKn. *bughyk-Dew* (CED 98), met un adstummadur e c'hell bezañ. Forzh penaos al loenig-se en deus da welout gant Doue pe ar Werc'hez. E S.-Maloù e veze graet anezhi "la bête à bon Dieu", hogen eus al loenig damheñvel, du gant pikoù ruz, e veze graet "la bête au diable". "Bête à bon Dieu" zo boas-tre e Gl. prezegek, a gav din. En.Al. *Märienhähnchen* (yarig Varia), -käfer (c'hwil M.) [kv.. amañ BrE. **c'hwilig-Doue** K], -würmchen (preñvig M.) a ziskouez ur furmadur heñvel ouzh ar Sz. E tchekeg e vez anvet *sluněčko* "heolig" ; e rusieg avat e kaver kevelep dik Br. **buoc'hig-Doue** : *bož'ja korovka* ('buoc'hig-korova "buoc'h" - doueel'). Seul fentusoc'h eo : da'm soñj neuze e tle bezañ un orin kristen o tont eus ar gresianeg (don eo bet Levezon kristeniezh ar reter war ar Gelted hag – evelreizh – war ar Rusianed), met n'on ket evit adkavout ar ger e gresianeg. En Iw. *Bóin Dé* gant *bóin* "a little cow, a small haycock" (Dinneen FG7B 107), a c'haller tostaat ouzh Boinn "an Irish Goddess ; the River Boyne" (Dinneen l.m.) a oa en 3e ktvd **Bououinda** (Ptolemaios) "*buwenn" O' Rahilly, *Early Ir. Hist. and Myth.* 2hh.). E spagneg e kaver *vaquita* pe *coquita de San Antón* ; e svedeg *guldhöna* "yar aour", e daneg agerhOne "yar-park", anv roet ivez d'ar glujar. Dre vras eo souezhus a-walc'h an anv a vuoc'h pe yar roet d'an amprevan-se. (

).

06 03 68 A

KIS-E008 – hebiou, BrE. 'ebiatt ébiatt'

(A da B. - 03.03 68)

1. A-zivout stumm reizh '*e-biou*', sl. GIB 606 : **hebiou** B. 131, Ca. 34 (2 w.), **he biou** Am. ; stumm *Cb e biou* a zeu 1° diwar fatidigezh /h/ e BrL., 2° kemmesk gant en ar. **e en** (sl. GMB 315). Sl. krKb. *heibyaw*.

N'eus arvar ebet war orin ar ger, anezhañ furm rakverbel savet war **hep**, krKb. *heb* evel *truio trusso* (*trwy*), *racco raccw* (*rac*), h.a. GMW 60, WG 401. Hervez Morris-Jones WG 404 e heñval bezañ ur c'homparativ eus an ag. **sek^woe* el lokativ : **sek^wjosi*. (?)

2. Savet e vez rakverboù diwar an araogennoù, sl. Br. **ac'hano** (kv. krKb. *trusso*, h.a.

Vallée en e "Notes de Grammaire bretonne" () a gomz eus rakverboù en *-od* anavezet e BrL. (pe *-ot* kentoc'h hervez e zoare-skrivañ moarvat).

Kavet e vez hevelep savadurioù e krKb., sk. *drwyod* (= -oð) "over, accross" PKM 45.11 eus *trwy* ; *uchot*, *issot yghot* (meneget GMW 60).

Studiet eo bet mat er savadurioù-se gant R. A. BREATNACH, *Celtica* 3 1956 332-34. Diskouez a ra ez eo an dibenn *-o* (Br. **ac'hano**, **eno**) o tont eus "combining prepositions with the neuter of the demonstrative pronoun *so* () in Welsh () **ho*" (333, hag e brezhoneg ivez). Evit Kb. *-odd*, n'eus diskleriadur sklaer ebet. Evit krKb. *-ot lodl* e tegemer mennoz Morris-Jones, WG 403, e ve eno "examples of the use as adverbs of petrified 2 sg. forms of conjugated prepositions", ar pezh a hañval din gwirion.

3. E BrE., (Guillevic-Le Goff 32) e kaver 2. un. '*ahanas arnas énas*' ha "au lieu de () *as*, on peut dire () *ad*". Hervez ALBB 209 **ganit**, en enklaskva 77 (Lokmariakaer) e lenner *genat* eleze, en IPA [g 'nað].

GMB 218 : "On dit, du côté de Carnac", **dremad** "vers". Menegiñ a ra, da c'houde L'A- '*tromeinein ebiatt*' '*tremeine ébiatt*' Hervez Ernault, l.m. e ve *-at* da dostaat ouzh Kb. *at* "davit, trema". N'eo ket gallus rak krKb. *at* "is comparatively late, and is a reformation based on the personal forms *attaf*, etc. () Earlier the form of the simple proposition was *ad* > *ar*" (GMW 189) – (Kb. *ar* en deus meur a orin, en o zouez *ad /aðl*, kv. Br. **az-**).

Evit Br. */odl* = BrE. [ad], sl. Br. **teod**, BrE. '*téatt téyatt*' GMB 684, h.a.. [sl. La02 78 - 25).

4. Disoc'h. '*e-biat*' GIB 606 (hep dave ! ha kemeret GMB 218 anat) n'eo nemet hemonekadur L'A- '*ébiatt*'. E Br. unvan e ve da skrivañ *hebiot* pe, da nebeutañ, *hebiat* dre garantez ouzh ar gwenedeg (hag orineloc'h marteze a-walc'h).

A-genster e hañval bezañ gant **hebiou** ; netra ne vir ouzhimp avat a gavout un arliv evitañ diouzh ret.

Ne c'heller sevel devereg ebet dioutañ. A

KIS-E009 – -er, -ad, -adour

(17 03 68)

Pa zeu un den da fiziout arc'hant en ur bank, ez eus teir elfenn da lakaat e kont : an hini a fiz, ar pezh a fiz, an hini a zegemer ar pezh a fiz. Mar digoromp VALL e kavomp an diskoulm-mañ :

Fizier, an hini a fiz

Fiziadur, ar pezh a fiz

Fiziad, degemerer ar fiziadur.

Displetoù an diskoulm-se zo bras :

- un enebadur divoas a ra etre *-adur* hag *-ad*, o terriñ arganteulva ar reizhiad lostgerioù : *-añ* (-out amañ), *-ad*, *-adur*, h.a. ;

- reiñ a ra d'an dibenn *-ad* ur ster tidel ha kontrol d'ar ster boas ; o tegas ouzhpenn mesk.

Anat eo bet VALLÉE gwall ampalvarzhet gant ar gudenn-se. Rak, war a c'hallan stadañ, ez eo frammet lostgeriadur ar brezhoneg war ur mod daouek o klotañ gant an daouad nominativ- akuzativ, ha n'en deus lostger ebet o verkañ an dativ.

Un diaester heñvel hon eus bet da ziskoulmañ c'hoazh en anadennoniezh p'hon eus studiet kudennoù an *ergorañ*. An diskoulm a voe :

ergorañ, ergorour, ergorad, - gourzhergor.

Ar *gourzh-* -se hon eus e zibabet dre zaou arbenn : a) an troiennoù brezhonek a seurt gant : **sellout ouzh** a verk end-eeun ur c'heñver ergorañ - gourzhergor b) ar stummadurioù alamanek a seurt gant *Gegenstand* a verk an hevelep keñver.

Ne gav ket din e c'hellomp degemerout ur stummadur dre *gourzh-* en degouezh-mañ, evit meur a abeg. Da gentañ peogwir ned eo ket ar rakger-se a zere amañ ; d'an eil, peogwir

e tegouezhfed gant euzhsoniadurioù evel *gourzhfiz* h.a.

Ne gav ket din e ve armerzhiek kennebeut klask stummadurioù dre rakger. Pe neuze dibab ur rakger a verkfe an dativ pe an atributiv pe me oar, a ve an dibab-se tidel rik, pezh na zle bezañ nemet an diskoulm diwezhañ da zibab. Pe neuze e klaskomp rakgeriañ an araogenn arveret e pep degouezh (evel m'hon eus rakgeriet **ouzh** en degouezh meneget a-us), met kouezhañ a reomp war ziaesterioù bras ivez : **fiziout en** a c'houlennfe ur patrom ger *enfiz-* ; **reñ da** ; *dero-* ; '**tennañ war** pe **ouzh** : *ardenn-*, *gourzhpenn-* ; h.a., ha neuze e sankomp en ul luziadell a sterioù kentañ, eilvet ha trede. Rak *dero-* da skouer en deus sterioù endeo, ha ne vefe sklaeraat netra degas ur rumm sterioù all war e zeveadoù.

Setu a-benn an diwezh an diskoulm a'm eus dibabet. An den, ar gour ma tegouezh ar fiziad gantañ zo ar **fiziadour** ; an den, pe ar bank, ma vez tennet ur chekenn (pe forzh pe baper-kred) warnañ zo an **tennadour** ; an den a daler arc'hant dezhañ, a zegouezh gantañ an taled, zo an **taladour** ; h.a.. N'emañ ket pell an diskoulm-mañ diouzh diskoulm yezhoù zo

Br.	Sz.	Gl.	Al.
fizier	depositor	déposant	Einleger, Hinterleger
fiziad	deposit	dépôt	Einlage, Erlag
fiziadour	depository	dépositaire	Hinterlegungsstelle Trassant
tenner	drawer	tireur	Tratte
tennad(enn)	draft	traite	Trassat
tennadour	drawee	tiré	Zahler
taler	payer, payor	payeur	Zahlung
taled ()	payee	paiement	Zahlungsempfänger
taladour	payment	bénéficiaire	

B

KIS-E010 – Ateb ouzh KIS-E009 *-er/-ad/-adour*.

20 03 68

1) Kavout a reer an enebadur *-er* (gweredour) *-ad* (gouzañvour) gant Vallée GDBF xvii.

2) Meneg a zo graet eus *-er/-ad* gant R. Le Roux (Meven Mordiern), RC 36 1915-16 67 : "procédé autrefois très usité en breton et qui permettait, entre autres choses, de différencier deux sens voisins de noms d'agents", a-zivout *Geriadur bihan nevez gallek-ha-brezonek* F. JAFFRENNOU (Carhaix 1913). MM. a veul Taldir dre ma hañval bezañ tennet kont eus Vallée : "Si l'on s'en tenait à de trop rares exemples, on pourrait croire que M. Jaffrennou n'a pas été sans tirer quelque profit du passage de la grammaire de MM. Guillevic et Le Goff consacré à la dérivation ainsi que des observations restées inédites de M. Vallée concernant la

formation des mots nouveaux. C'est ainsi qu'il réserve parfois à *-er* le sens actif et à *-ad*, *-iad* le sens passif." Amañ ar frazenn meneget a-zioc'h, heuliet gant ar skouerioù-mañ : "chantre *kaniad* (Jaffrennou, p. 49 ; Grégoire, *Dict. fr.br.* p. 151, donne *qinyad*) "chanteur" *kaner* ()" h.a. Eveshaomp diouzhtu ne weler ket mat petore "sens passif" a ve gant **kaniad** pe *qinyad* : "an hini.zo kanet" ???!!! Ar skouerioù all zo *donezoniadl-er* ha *dileziad* m'en deus Taldir disoñjet reiñ *dilezer* a gaver Gonidec *Br.-fr.* p. 257 hervez MM. – Pa seller ouzh GIB 543 e weler *donezoner*, hogen *donezoniad* ebet ; p. 400-1 : *dilezad* hep dave ebet, ha *dilezer* hervez FVR. hepken. Da lavarout eo n'eo testeniektaet *-ad* "gouzañvour", "danodel" gant skrid na ger diles ebet.

3) Pa seller ouzh GBDV⁴ Guillevic-Le Goff 141, ma ra MM dave dezhañ, e lenner : "**ad** (*atis*), noms d'habitants, d'agents (isl. ganin). () **merdead**, **geuiad**, **kleiad**." Ha neuze : "**merdead**" () marin, navigateur, manoeuvrier" (DBFV 161) ; "*geuiad*, *geuiard*" menteur" (DBFV 88), "*kleiad*" gaucher" (DBFV 130). N'eus ster danodel ebet gant *merdead* na *gaouiad*, ha *kleizad* a c'hell bezañ jubennet kenkoulz "an hini a ra gant e zorn kleiz". Ouzhpennañ a rin un dra : *gaouiad* a c'hellfe bezañ un ober, un dra : evit *gueuyad* ne oant ket anezhe MG-135 hervez GIB 910 ; ar pezh a zisklaerfe BrE. '*geuiadér*' DBFV 88 hervez CH-ms. Ur vartezeadenn n'eo ken avat, met sl. ouzh sterioù *-ad* GBDV 141. Forzh penaos : er ster danodel n'eus ket roud anezhañ e Le Goff-Guillevic.

4) Jubainville, *Et. gramm.* ("Phonétique et dérivation bretonne") Paris 1881 36-7, ne anavez nemet : 1° masc. noms de contenu ; 2° fém. noms de contenu ; 3° masc. noms abstraits divers, noms d'objets ; 4° fém. noms abstraits divers ; 5° noms d'habitants ; 6° *dlead* hervezañ distummadur Eus **dlead*. Reiñ a ra (e 3° a-zioc'h) *merdead*"navitation".

P. 55 e ro *-iad* 1° noms de contenu ; 2° noms d'habitants dérivés de noms de lieux ; 3° noms d'agents, en.o zouez : "arvestiad, p ; aouiad, brezeliad, dehouiad, evezhiad, klezeiad, dibriad, oberiad, tremeniad, herberc'hiad, hemolc'hiad". Añv ebet ag ur ster danodel kennebeut.

5° Pedersen, VKG 2 36 a ra any eus *-ad* eus **-ato-* **-atu-* h.a. o reiñ dezhe er ster a gaver e *bagad*, *loaiad*, h.a. eleze an endalc'had, pe o verkañ an ober e-un (ket an oberer).

Pelloc'h e ra anv eus **-ja-tu-* evit "zahlreiche nomina actionis" (krKb. *caryat* "karantez"). Ouzhpennañ a ra : "die Endung mc(ymrisk) *-iat* bildet sehr häufig nomina *agentis*" en o zouez e ra anv eus Br. *dibr-iad* "Esser", *mer-de-at* "marin" (mer "Meer", ir(isch) *tiagu* "gehe") = neuze "an hini a ya war ar mor". Hervezañ e ve "um ursprüngliche nomina actionis (dres ar ster roet gant gant B en anvadur nevez), die wohl zunächst in der Bahuvrihi-Komposition die Funktion als nomina *agentis* entwickelten".

6° Fleuriot, VBEG 344-45 : "*-iat* () très usitée comme terminaison de noms d'agents pour désigner une personne qui fait, ou possède quelque chose () Cependant *-iat* tend à être supplanté par *-er*".

Disoc'h. Diwar er pezh emeur o paouez gwelout : 1° : *-ad* nomina actionis (sk. **fiziad** B) ; 2° *-iad* + kontemmadur er silabenn ziaraok peurliesañ (sk. **kiniad**) : nomina agentis ; 3° roud ebet araok Tata Vallée eus "nomina patientis" ken evit *-ad*, ken evit *-iad* (Merzhout ez eo bet treuzfurmet kalz gerioù en *-ad* e gerioù en *-iad* e brezhoneg ; o anavezout a reer dre na vez ket kontammet ar silabenn ziaraok) ; 4° A-du krenn evit *-ad-* gant ster B (ster testeniektaet

mil gwezh ouzhpenn hag ursprünglich mar plij) ; 5° A-du krenn ivez evit *-adour* diazezet-war 'geuiadér' CH-ms ha reizh e-keñver ar yezh : "ar gour a ra war-dro an *X-ad*". A

KIS-E011 – BrE. 'areih' = areizh

(A da B - 23 04 68)

1) LOTH, RC 36 1915-16 293-94 :

Vannetais AREIH, gallois AREITH, corn. ARETH. Le Dictionnaire breton du dialecte de Vannes d'Ernault donne "*arreh*, fureur, rage ; *arreihein*, *areihein*, se mettre en fureur (bas vannetais)". Dans la région sud du bas-vannetais, au moins au pays de Guémené, ce mot me paraît inconnu. M. Thibaut a fait à ce sujet une enquête qui n'a rien donné. "Il m'a été impossible, m'écrit-il, de trouver la moindre trace de ce mot ; tous les gens interrogés rectifiaient *arreh* en *arra* (*rage* : *arra*, vient de *arrajein*, enrager) ou faisaient les suppositions les plus fantaisistes." Il me semble bien que la personne qui a fourni le mot à mon collègue Ernault a été influencée également par *arra* : il y en a trace dans le double *rr* qui n'a rien d'étymologique comme on va le voir. Ce mot a été autrefois usité en haut-vannetais : je l'ai rencontré récemment dans un livre vannetais de 1785, P. 145 : *Instructioneu santell, é ty enn Intanüez_Galles hae i vab* (Instruções saintes, à Vannes, chez la veuve Galles et son fils [notañ ' i vab' o taveiñ d'an ozhac'h mare ha n'eo ket d'e intañez !] : sans nom d'auteur). Voici le passage : *cleüein e-rerr... enn amision enn disput, "éun AREIH, enn toyereah, er blasphemereah*, "on entend les amis... en dispute, en *areih*, en jurement, en blasphème" : [kammdroet : '*énn, ér*' = *en, er* ha neket *e(n)*]. Il est clair qu' *areih* ne signifie nullement rage, mais quelque chose comme *dispute violente*, querelle de mots. L'ortho.graphe *-eih* indique *e* ouvert ; la forme du vieux-breton serait évidemment *areizh*, identique au cornique-moyen *areihl* ; gallois *araith*. Il paraît difficile de séparer ces mots de l'irl. moy. *airecht*, assemblée ; v. irl. *airect*, gaél. d'Ecosse *eireachd*, irl. mod. *oireachtas* [hag ivez *oireacht* "an assembly ; clan, tribe, or group ; clan territory" *Learner's I.-E. Dict.* 98]. Le sens de dispute violente de vannetais *areih* serait en faveur de l'étymologie de Stokes qui y voit la racine **rek*, **req*, v. sl. **reka*, je parle, mais. lit. *rėkti* [e gwirionez : *rėkti* "schreien ; shout, scream" A. Senn *Hdb. der Lit.* Spr. 2 248], mugir, hurler ; latin *racco*, ou *ranco*, *raccare*, cri du tigre. Il est très possible que, dans l'irlandais, deux racines différentes se soient confondues.

1. Dans P.D. 954, *areth* paraît avoir le sens de *appel, interpellation violente*.

2) FLEURIOT, DGVE 50, 296 : *arecer*.

3) VENDRYES, LEIA A-43, a denn ivez eus **rek*- "lavarout".

4) POKORNY, IEW 860, **rėk*- "brüllen, schreien" a veneg Kb. : *rhegen* eus **rakinā* "Wachtel", met ne ra ket anv a BrE. '*areih*'.

5) HEMON, DGIB 159 : '*arreic'h*' (hep skouer), '*arreic'h*' verb gant : a *areih*.
Troidigezh "se mettre en colère" a hañval fall : "qui grogne, qui disputaille" kentoc 'h.

Disoc'h

Fall-put skrivadur DGIB (adsavet diwar Ernault). Br. *areizh* benel evel Kb. *araith*.
Hag ar verb : *areizhiñ*.

Evit krKn. *areth*, setu an arroudenñ nemeti :

I^s TORTOR (ouzh Cayphas) : heyl volaueth volaueth

vthyk mur yv the areth

leman worth agan gylwel

PD. 953-5

"Kevarc'h ! voilà voilà ! (?)

braouac'hus bras eo da *brezegenn*

amañ ouzh hon gervel"

Ne welan "interpellation violente" ebet eno.

A

KIS-E012 – krBr. *coufranc* = kevranc

(A da B - 24 07 68)

Sl. *Hor Yezh* 42 1964 5-8.

Da glotañ gant an notenn-mañ :

Cuvranc. Ce mot n'existe que dans le *Cart. de Quimperlé* (Edit. de Berthou-Maître, p. 143, VII). Il s'agit de redevance pour *ost* et *cuuranc*. Ce mot, que les auteurs déclarent incompréhensible, est identique au gallois *cyf-ranc* rencontre, combat, et l'irlandais *com-rác-* = *com-ranko-*, réunion, combat. L'idée fondamentale est rassemblement. C'est, je crois, celle qui est exprimée dans notre *cuvranc* : il s'agit de *réunions militaires*, de *montres*. *Cuv-* pour *cov-* n'a rien de surprenant ; d'ailleurs, dans le *Cart.* on a *u* (ou) pour *o* : *Henpunt* et *Henpont* ; *Rus* pour *ros*.

J. LOTH (*Mélanges H. d'Arbois de Jubainville*, 225)

Sl. ivez, DGVB 126.

Meneg e Jackson HPB 592 n. 2.

Skrivan a rafen *kovrank* en abeg da krBr. *coufranc* ; gb. eo ar ger e Kb., hogen g. nIw. *cómhrac* hervez Dinneen 241. Lakomp eñ gourel neuze. Gwir eo hon eus *kevan* e-kichen krBr. *coffan*... Posubl eo **kevranc** enta.

Gwell skrivañ gant -v- eget gant -f- : "the word seems to have the regularr $\mu > \beta$ " (see LHEB, p. 484)" HPB 592.

A

KIS-E013 – Notenn war ar goulennata.

31 12 68

1. Pal an notenn-mañ zo degas un nebeut resisadurioù war arver ar gerioù goulennata **ha**, **daoust ha**, **hag-eñ**, **daoust hag-eñ**. Setu da gentañ ar gelennadurezh degemeret peurliesañ gant er yezh lennegel da heul an didermenadurioù roet gant F. KERVELLA en e *Yezhadur Bras ar Brezhoneg* (YBB) :

" Ma c'houlakaer ar respont e vez lakaet ur ger goulennata. Ar ger-se a zo **HA** pe **DAOUST HA** mar deus ur stumm kadarnaat gant ar goulenn : **Ha dont a rit ? Daoust ha ne ganit ket ?** Ar ger-se ne c'hell bezañ nemet **DAOUST HA** : **daoust ha ne zeuit ket ?** mar deo ar goulenn a stumm nac'h.

"En doare frazenn a reer anezhi "gerioù dieeun" e vez bepred goulakaet ar respont. Mar deus ur stumm kadarnaat d' ar goulenn e c'hell ar ger goulennata bezañ **HA**, ha savet e vez neuze ar goulenn evel bennlavarenn : **n' ouzon ket ha mat eo**, pe **HAG-EÑ**, ha savet e vez neuze ar goulenn evel islavarenn : **n' ouzon ket hag-eñ ez eo mat**.

Un hevelep kelennadurezh a gaver c'hoazh pelloc'h, a-zivout ar goul. dieeun :

"Savet evel kenlavarenn e vez degaset ar goulenn gant ar stagell **HA** :

N' ouzon ket ha glav e vo ;

N' ouzon ket ha bez' e vo glav.

Savet evel islavarenn e vez degaset ar goulenn gant ar stagell **HAG-EÑ** :

N' ouzon ket hag-eñ e vefe mat mont d' e gaout.

"Er stumm nac'h e reer atav gant **HAG-EÑ** kentoc'h eget gant **HA** : **en em c'houlenn a rae hag-eñ n' edo ket ar wirionez ganez.**" (YBB 400). Heñveldra evit **daoust ha** ha **daoust hag-eñ** (hev. p.).

N' eus kudenn ebet evit a sell ouzh ar goulenn eeun. Evit a sell ouzh ar goulenn dieeun

avat, e hañvalo marteze e fazias an Ao. KERVELLA. Ar pep gwellañ pa chom un arvar, zo sellout ouzh ar skridoù kozh pe goshoc'h, ha setu perak e sellimp ouzh ar *Geriadur Istorel*, gerioù 2 **ha** (GIB 1213), **eñ** (GIB 650), **daoust** (GIB 258).

2. ARVER ha

krBr. (Skoueriekaet)

c'hwi oar () ha *hi so parfet* N. 182

da c'houzout () ha *te a aznavhe* P. 232

hep bezañ certen hag *i a so licit* Cnf. 25

da c'houzout ha *den* () *he gwelse ket* B. 365

lavar () hag *ahanot-te oa es prezege* J. 104

mBr. (Skoueriekaet)

koñsiderit ha *c'hwi a zalc'h ho kalon* IN. 395

soñj ha *ned out ket sot o karet ken fidel* BD. 5381

n'em vellan ket a jujiñ hag *int a ra fall pe mat* MG-415

19t ktvd

me a welo ha *gwir a lavar* MBR. 82

pa c'houlennas () *he zad outi* ha *bez'e vije evit karet mab ar roue* MBR. 16

gwelit hag *ez eus ur c'hlac'har heñvel ouzh va hini* HTC 118

hep gouzout () hag *e tlee chom er bed* BMN. 33

3. ARVER hag-eñ

krBr.

hag *eñ so c'hoarvezet netra* B. 371

leveret spes hag *eñ so hoz esper* () *ez ve* () *kemeret* N. 194

diñ leveret () hag *eñ so ma merc'h* () *disket mat* B. 99

mBr.

hag *eñ zo bet diframmet ar c'hroc'hen* RP 25

hag *eñ a vehe fach ganeoc'h dizoleiñ* () *un toullad naeron* MG-401

ma sellin hag *eñ a zo arc'hant gant an daou fripon-mañ* EN. 552

ni a glevo ganti hag eñ a dalvfe dimp mont d'hec'h antreteniñ JV.II 184

19t ktvd

ec'h an da c'houlenn () hag eñ a zo gwir ar pezh a lavarit din VNA-94

lavarit-hu din () hag eñ emañ an aotrou er gêr SBI II 140

Eleze : **hag eñ** + *a* (pe *zo*) dalc'hmat, nemet en ur skouer tennet eus Sonioù Breizh-Izel a ouzer pegen displeberet eo ar skrid anezho. Faltazius kenan eo "reolenn" Kervella a-zivout an islavarenn goude **hag-eñ**, a vije, a-durall, gwell skrivañ **hag eñ** hep kedell, o vezañ m'hon eus amañ raganv *rener* an 3^e gour (hag evel ma oa engorto, e vez heuliet ar *rener* gant *a* ha neket got *e*).

4. ARVER daoust ha

Skouer ebet eus **daoust ha** a-raok an 19t ktvd. Rouez eo neuze c'hoazh, hervez a c'haller barn diwar GIB :

daoust ha *ne zeuio* () CBF. 21

daoust ha *n'eo ket ar bobl...* ATC. 10

daoust ha *perak ne rafe ket ?* MBR. 4

daoust ha *ma kemerfen* () ? ATC. 26

daoust ha *piv a yafe* () ? EKG.II 25

daoust hag *hiziv n'eo ket ar memes tra ?* EMG. 93

Arveret eo dalc'hmat er goulennata eeun. Skouer ebet er goulennata dieeun.

5. ARVER daoust hag-eñ

N'eus ket ur skouer...

A

KIS-E014 – Goulennata dre **ha(g)**

04 01 69

Ar goulennata dre **ha(g)** a c'hell bezañ eztaolet e-ser ur bennlavarenn (goulennata eeun) pe e-ser un islavarenn anvel (goulennata dieeun).

1. Goulennata eeun.

Savadur diazez : **Ha(g)** + lavarenn en he c'hempouez boutin (ent resis : **Ha(g)** ezframmat, - sl. Yad-3/7) :

"**Ha** glav a ray hiziv ?"

"**Ha** te eo a reas kement-se ?"

"**Ha** n'eo ket bremañ e tle dont ?"

"**Ha** bez' ez eus gwin er c'hav ?"

Degouezhioù dibarek :

a) Kreñvaet e c'hell bezañ **ha**, evel ar gerioù goulennata all, gant **daoust** ("Penaos e vo kont ?" - "**Daoust** penaos e vo kont ?") :

"**Daoust ha** glav a ray hiziv ?"

b) Aotren a c'haller troiennoù gant **hag** enframmat, eleze heuliet gant ar rannig-verb **e(z)** :

"**Hag ez** eus gwin er c'hav?"

"**Hag e** lavari perak a-benn an diwezh ?"

k) Arveret e vez un droienn dreistambillek gant ar raganv **eñ** :

"**Hag eñ** zo diaes kement-se?"

"**Hag eñ** emañ an aotrou er gêr ?"

"**Hag eñ** zo gwir er pezh a lavarit din ?"

(**eñ** en degouezh-mañ a c'hoari roll ur raganv dic'hour azgeriet el lavarenn a-bezh ; skouerioù all e-maez ar goulennata : "Eñ a zo dous din mervel evidout" ISV. 261 "Nag eñ a zo karantezus va mamm !" ISV. 273).

Alese :

- gwell na lakaat kedell ebet etre **hag** hag **eñ** ;

- gwell embreger **eñ** evel an dreistambillek ez eo ha n'eo ket evel ur ger kreñvaet staget ouzh **ha** ; er pleustr, na lakaat **e(z)** war e lerc'h ; gwell chom hep ober gant an droienn-se a hañvalo bezañ henstuzel, hag a c'houlenn forzh penaos an ampartiz a-fet dreistambillañ.

2. Goulennata dieeun

idem, nemet :

En degouezhioù dibarek : nepred ne lakaer **daoust** dirak un islavarenn anvel.

"Goulenn a ran **ha** glav a ray hiziv"
"La.varit din **hag** ez eus gwin er c'hav"
"Sellit **hag eñ** zo arc'hant gantañ"
"Sellit **ha** n'eus ket arc'hant gantañ"

B

KIS-E015 – Br. "keniad" ; Sz. respective ; own.

(A da B - 10 01 69)

A-zivout "**keniad**"

Kb. *caniad* eus *can* + *gadu*. Leim a ran DGVB 76 ez eus bet e krBr. gerioù damheñvel, met savet gant **kom-*, sañset. Met pa seller a-dostoc'h, DEBM 362, e weler ez enklot *quefnyat* ha *queniad* en -*m-* : hon ger *kimiad* n'eo ken, ha diaes eo arverañ anezhañ bremañ gant ster Kb. *caniad*. (A-du on gant Fleuriot evit ar gerdarzh : **kom-ambi-gat-*).

Gerioù all ez eus en hBr. a c'hallfed adkemer, sk. hBr. (*g*)*atur* = **gader* eus **gadiñ*. Met **gadenn*, **gadad*, h.a. pe **gad* n'int ket gwall spletus (bez' ez eus *gad* c'hoazh, met dreist-holl ar ger *kad*, *argad*, h.a.)

hBr. *adau* = **adav(iñ)* DGVB 53-54, ARST. 12 77 a vije gwell.

hBr. *dotietue* eus **do-di-atau-* = **deziadav(iñ)* DGVB 1 51.

hBr. *dieteguetic* = **diadavidik* eus **diadaviñ* DGVB n'eo ket spletus en abeg da Br. **diadaviñ** GIB 314, GMB 159, ha daoust d'ar pezh a skriv Fleuriot, n'on ket sur n'emañ ket ar gwir gant Ernault pa soñj ez eo ar memes ger..

deziadavin* ne hañval ket mat din (an dud a sonjfe **deziad...)

Evit al latin *sānctiō*, deveret eo diouzh ar verb *sanciō* didermenet gant Ernout-Meillet DELL 587 "terme de la langue religieuse et politique "rendre sacré et inviolable"" Ac'hann *sānctus*, *sānctitās* "inviolabilité" h.a. "sainteté". Ster *sānctiō* a zeu eus *sāncīre lēgem* "établir solennellement une loi". Tostaat ouzh *sacer* "sagr", h.a. cf. Walde-Hofmann LEW 459, Pokorny IEW 878 : er-maez eus an edaleg n'eus nemet Hi. *šaklai-* "lid, boaz" a c'hell bezañ keñveriet (Sturtevant, *Comp. Gr. Hitt. Lang.* 57 ; Kronasser, VLFH 65, 223).

Evit echuiñ : treiñ a rafen Kb. *caniad* gant **adav* + deveradurioù. Gourel e ve moarvat. N'eus ket d'en em chalañ evit ster krKb. *adawiad* bet levezonet gant *gadawiad* (sl. GPC 13). (.)

E brezhoneg **kanta-gat-* a vije **kantgad* (sl. ARST. 15/16 131 : 4^e rummad) ha neket

**keniad*. Ar verb diwar skouer ar c'hembraeg a vije **kantgata* ha **kantgatad* = *caniatâd*. Posubl eo dimp ober gant *ken-* ha neuze **kengata*, **kengad*, **kengatad*. Met ken aes all e vije **kantadav* pe **kenadav*.

A-du all ez eus hBr. *uual* "talvoudek" = **gwal*, ha **gwalaat* a glotfe mat, met gwall wallet e vijes moarvat ! (sl. VBEG 344). Evit ober plijadur d'hon gramadegour : **glevad*, **glevata* !

Sz. **respective**.

Ober a ran gant **bep eil** (OM gant **peb eil** !); *priedel* zo koñ... ; *peb un* (a c'haller skrivañ *pebun* evel just) n'eo ket fall, sl. Kb. *peb un*. E Kn. *ketep pen* a vije Br. **ketep* (sl. *gitibunan*, BrE. '*kotibunan*' ha neket '*gwi-*'). Ne blij din tamm ebet **emun*(*el*). Ne welan ket kennebeut rak ha perak an dibenn *-el* : *pebun* a vije a-walc'h da 'm soñj. En Iw. *faoi seach* "dindan dro" ger-ouzh-ger ; *gou* **heb* a vije ar c'hevatal brezhoneg gant *seach* "tro, pred" deveret eus hIw. *sech-* "heuliañ". Ar ger-mañ moarvat a gaver e Kn. *ketep* eus **ked-heb*, hag e Br. '*gwitibunan*'.

Al. **eigen**, Sz. **own**

Daoust hag e c'haller lakaat *em-* + *un* ??? N'on ket sur tamm ebet.

Perak kaout aon rak *e-un* : **va zi va-un**. arveret eo evel-se e Kb. hag e krBr. *a-z dorn da hunan* B. 704 ha nevesoc'h, sl. GIB 716 : ouzh e baourentez *he-unan* JKS. 359. Peurliesañ hon eus frazennoù evel "va zi e-unan" o taveiñ da *ti*, pe *a 'z torn e-unan* o taveiñ da *dorn*, h.a., met gwelout a rez e c'haller ivez daveiñ d'ar raganv : *a 'z torn da-unan* a zave "dit-te" hag a vije troet "from your own hand", met *a 'z torn e-unan* = "from your very hand". ().

Evit rafinieren b c'hallfemp ober gant *e-unan* = *veryle-un* = *own*...

A

KIS-E016 – '**debarz**' ; "contingence" = **deberzh**

(A da B - 27 01 69)

'**debarz**' = "**contingence**" VALL. 149

() Tennet eo eus L'A- '*debeairh*' m. *contingence*, a gaver, skrivet '*deberh*' en Ernault, DBFV 42. Anv zo bet graet eus ar ger-mañ, RC 26 71 (= E. Ernault, *Sur l' étymologie bretonne*, 92), ma studier '*perz*' ~ '*parz*' : "il y avait là à l'origine deux mots différents, l'un latin, l'autre celtique, qui se sont enchevêtrés dans une confusion inextricable () ; ainsi le vannetais *debeairh* m. *contingence* l'A. répond dans un autre dialecte à *dibarz* choisir Gr.

()". Hervez stumm, anat eo emañ ar gwir gant Ernault DBFV pa skriv '*deberh.*' = *deberzh*, rak L'A- '(e)ai' = [ɛ] (a-wezhioù [e]). E-keñver ster, ret e vije gouzout pe ster a oa gant Gl. *contingence* en 18^t ktvd er yezh filozofel hag er yezh voutin. Forzh penaos, Tata Vallée a fazias ha n'eus **debarzh* = *contingence* ebet ; *deberzh* ez eus, met gant ur ster da spisaat. ().

Krediñ a ra din e talvez Gl. *contingent* "a c'hell degouezhout" ha "lod a c'hell bezañ roet pe zegemeret gant u.b." ; ac'hann moarvat arver ur ger gant *perzh* ennañ. Ur ger chimik moarvat savet gant L'A- hep re a zouetañs evit klotañ gant ster ar Gl. *boutin* kentoc'h eget gant ar ster filozofel. Met da wiriekaat eo.

A

KIS-E017 – "Opening address"/"address" - "initiative des lois" - "dissoudre une assemblée"

(A da B - 11 08 69)

1° "**Opening address**"/"**address**". En iwerzhoneg e reer gant *aitheasc* evit Sz. *address* ; en hIw. e talvez "respont" ha "kannadur" (LEIA A-55) ; kar-nes eo da **ateb** (nemet en deus ul lostger **-sko-*). E Kb. *anerchiad* hag *annerch* eus **ande-ark-* a vije Br. **annarch* (sl. *erchiñ arc'het*) ; hogen, kentoc'h eget er ger-mañ.e kav din e vije furoc'h arverañ **denarc'h*, hervez Kn. *dynargh* "greeting". Setu neuze an diskoulm a ginnigan dit :

"Opening Address" : **denarc'h** (sl. *kevarc'h* eus an hevelep gwrizienn)

"Address" (= respont) : *ateb*

2° "initiative des lois" ; 'benn ar fin, ne welan ket perak ne rafemp ket gant **kentod** pa reomp gant **gwezhod** h.a. (Kb. *cynosod* a vije-**kentgouzod.*).

3° "dissoudre une assemblée" : **loeziñ** a gavan espar ; ne gav ket din avat en dije tra da welout gant Al. *lösen* ; kar eo avat gant **dileizhañ** h.a. (IEW 657) Ie. **leg-*.

A

KIS-E018 – BrE. 'iuh' = yuzh

(A da B - 26 08 69)

A-zivout BrE. 'iuh' e kav din emañ" er gwir gant Ernault GMB 337 : e riblenn va skouerenn e'm boa merket : *yuzh. Evit *jug-to- eo eus ur wrizienn Ie. *ieu-g- "liamman" (IEW 508) (sl. La. *iungere*, h.a.) ha neuze *-gt- > *-kt- > /θ/ ent reol. Evit ar ster a ginnigez ne ve ket fall, nemet en en gwelfen kentoc'h gant ur ster disprizout un tammig, sl. Gl. "coalition d'intérêts". A-zivout krIw. *muiriucht* e lennan DIL Ni-198 : "the second component is *iucht 'junction', an old Celtic word cogn. with Lat. *iugum*, O.W. iou" hervez Stokes ; stagañ a ra avat : "but possibly a corruption of *muirfecht*, with which it seems synonymous". Ar ster zo "a fleet, a naval expedition". Ne hañval ket bezañ ster disprizout en Iw. enta. En abeg d'ar ger brezhoneg e ven a-du gant Stokes hag Ernault evit kerentiez an daou c'her. Eilel e tle bezañ ar ster disprizout e brezhoneg, moarvat.

A

KIS-E019 – Kb. crair ; BrT. 'kreirio'

(A da B - 05 01 70)

Kb. *cynghrair* eus cy (ng) + crair (GPC 739)

crair Llyd. Diw. (taf. Treger) 11. *kreirio* (GPC 578).

B

RC 44 (1927), J. VENDRYES, "A propos du verbe "croire" et de la "croyance"" p. 90-96.

... "Le celtique possède un mot dont le rapprochement éclaire singulièrement le sens ancien de *šrād dadhāmi*, *crēdō*), *cretim* [krediñ]. C'est un mot bien connu, souvent cité déjà, qui se présente en irlandais sous la forme *cretar*, *cretair*, en gallois sous la forme *creir* (plus tard *crair*). ()

En irlandais comme en gallois, le mot désigne couramment les reliques des saints, et par extension le meuble qui les contient, l'autel dans lequel elles sont renfermées. Comme on prêtait serment sur les reliques (cf. RC, 40, 499), la locution galloise *arfolli creiriau* m.àm. "saisir, embrasser les reliques s'emploie pour "prêter serment" () Même le composé gallois *cynghreir* n'a que le sens de "serment" () et conséquemment de "trêve" (). Déjà *creir* tout court paraît désigner le serment dans un passage du Red Book () : *torredawd geir a cheirieu* "on rompra parole et serments". () Les mots en question, avant d'être affectés à l'usage du christianisme, occupaient certainement une place dans le vocabulaire païen.

Même au sens chrétien, l'irlandais *cretair* ne désigne pas que les reliques. Il s'applique en général à tout objet béni auquel la bénédiction confère une vertu de sauvegarde ou de protection. ()

Le moyen-gallois *creir* désigne les reliques dans le passage du Black Book () : *ni percheiste creirev na lloc na llanev* "tu n'as pas respecté les reliques, ni le monastère ni les églises". Mais il a un sens différent, conforme à ce que fait attendre la comparaison de l'irlandais dans maint passage des vieux poèmes : *a 'm crair yw mab Mair mawr* "le grand fils de Marie est ma sauvegarde" () ; *Duw mab Meir, yw kreir Cristnogyon* "Dieu fils de Marie est la sauvegarde des chrétiens" (). Et ce sens se rencontre même en dehors de l'usage religieux : *Creir oet y luoet y law* "sa main était une sauvegarde pour les armées" (). Le sens de "talisman" est en somme celui qui conviendrait le mieux au prototype celtique des mots irlandais et gallois.

Sur la -forme de ce prototype, diverses hypothèses ont été présentées () [Martezeadennoù kozh ha dic'hallus]. On peut donc sans hésiter poser **kred-ro-* comme la-forme ancienne du gallois *creir*, auquel se joint en breton armoricain le pluriel *kreirio* "reliques" du trégorois. ()

Le prototype **kred-ro-* ainsi établi est des plus précieux pour déterminer la formation du verbe "croire" en indo-européen. Il fournit en effet un dérivé fort ancien du mot que le sanscrit a conservé sous la forme *śrad* et, qui plus est, il permet de restituer le sens ancien du mot. Il n'est question ici d'aucun organe du corps humain, pris au figuré ou au propre. Il faut voir dans le mot **kred-* un vieux thème racine désignant la puissance, la vertu mystique enfermée dans un objet. () La formule sanscrite *śrād asmāi dhatta* () veut dire mot-à-mot "placez en lui la formule magique", c'est-à-dire "attribuez lui la vertu d'où naîtra pour vous la confiance" et finalement "croyez en lui". Le *śrad*, c'est la vertu dont une personne, dont un objet est pourvu, c'est ce qui-fait : qu'on le révère et qu'on a confiance en lui. Et le **kred-ro-* du préceltique, c'est l'objet pourvu de **kred-*, c'est-à-dire le talisman, fétiche ou amulette, qui assure le secours et la protection. ()

WALDE-HOFMANN, Lat. etym. Wb. 1, 287 : dave da Vendryes.

Meneget eo bet BrT. '*kreiro*' = *kreioù* gant Loth evit ar wezh kentañ a gav din e RC 30 (). Benel e tle bezañ ar ger, rak Kb, *crair*, b., a zave da **kred-rā*.

Furmoù Br. **krer** b. -**ioù** ; **kengrer** b. -**ioù**.

Da'm soñj **krer** a vije gwelloc'h eget '*kreir*' a hañval din lec'hel, sl. ktBr. **Pedr*, krBr. *Pezr*, Br. **Per** ; evit *edr* > *eor* > *ejr* > *er*, sl. Jackson, HPB 493. ().

A

KIS-E020 – Gl. comparoir ; Br. gouzerc'hel ; Sz. speaker ; Gl. -parti

(A d B - 09 06 70)

Gl. *comparoir* (Sz. to appear before a tribunal) ; Al. erscheinen, sich stellen (vor Gericht) ; Ru. *javit 'sja v sud* (verb emodel, eus *javit ' "diskouez, lakaat anat, prouiñ"* ; sterdigalvezel *javit 'sja zo "em ziskouez"*) ; Sp. *comparecer* ; Pt. *comparecer (em juizo)* ; Čk. *dostaviti se (k soudu)* (pe *přod soud*) gant *dostaviti se "mont da"* ; La. *adesse (ad iudicium)* ; Gr. *eisérkhomai (eis tous dikastás)* "mont davet (ar varnerion)".

Dre vraz neuze e vez eztaolet gant "mont da(vet)" (Gr. Čk.), "em ziskouez dirak (Ru. Sz. Al.), gant (Gl. Sp. Pt.)", "bezañ dirak" (La.). En Iw. e lavarer *láithrím* a dalv, ent strizh "extirpate, destroy" ha *teacht os comhair cúirte* "mont a-dal d'al lez". Dibabet e 'c'h eus "bout bezant a-dal" = *adesse = erzevout* ; posubl e vije ivez ober gant *erzont*, met emerdusoc'h e vije an displegadur marteze : *erzeuan*, h.a. ?? Evidon-me e plijfe din gwell ar ster dinamek-se eget ar ster statek. Marteze e kavi tu da arverañ an daou...

gouzerc'hel/gouzalc'hiñ : ha ret din lavarout dit e plij din kalz muioc'h on hini kentañ ? **gouzalc'hiñ* a vije mont re bell hag a-dreuz ; ar reizhistorelañ a vije **gouzalc'hel* met derc'hel zo diazezet da vat ha **delc'hel** zo marv, me 'm eus aon, abaoe ar krBr.

speaker = Sz. *announcer* ; Kb. cyhoeddwr (GPC 743) eus *cyhoedd* "public, open, manifest". CAgw. 926 : *bu doeth a choeth* (A) = gw. 937 *ni bu ac cihoit = ni bu anghyhoedd* "ne voe ket displann, diweladus, dianat" hervez Ifor Williams, CA 292. Met ne ouzon ket crin *cyhoedd*.

Eus **kom-* + **saido-* ??? Ster ? **s idho-* ?? "geradeaus auf ein Ziel zugehen" IEW 892 ? gant hIn. *śadhati* "bring zum Ziel" ? Disklaer eo. Hervez Morris-Jones WG 98 : "<*ky-woeð < *ko-uoid- : W. *gŵydd* "présence" < **ueid-* ", gant ar reolenn : "Before or after *u* in Brit. *oi* became *ai* which gives W. *oe* (*oy*)". Gwall arvarus e hañval din ar "reolenn"-se, hag an -*h-* Kb. n'eo ket diskleriet : diwir an etimologiezh. Br. **kehoaz* ? ac'hann **kehoazour* ? Kuit a *lavariad* o zo sot-pitilh, e lavarfen *embanner* ken eun ha tra (sl. sterioù Sz. *announcer* ha Kb. *cyhoeddwr*). () **reizher** = Sz. *debater* kentoc'h, a glot mat gant *Mr. Speaker* eus House of Commons.

-parti : *sans-parti* a vije *anstrollad* kentoc'h eget *hepstrollad* (ne anavezan *hep-* nemet en **hepkoriñ*, hBr. *hepcorime* treiñ latin *ex-*) ; *antiparti* a ve *gourzhstrollad* mat walc'h (). Ne welan, betegoût, nemet *kant-* pe *ked-*, sl. krBr. *quetamnesec* ha VBEG 372-73. Ur ger **ketstrollad* ne vije ket brav en abeg da /tstr/ ; dont a rafe buan da **kestrollad* ha... marteze ar pep gwellañ e ve ! Perak n'hon eus ket arveret c'hoazh *eo-* "mat" evel en Eozen, hBr. *eu-don* < **awi-dāno-* Petra a soñjfes eus **eoge-* evit La. *pro-* "mat gant", neuze **eogestrollad* ??? Rak, siwazh, evel ma lavarez, n'eus tra o klotan gant, La. *pro-* en hon arsanailh ! Ur furmadur **awi-ko(m)-* a vije reizh, evel **su-ko(m)-* **he-gen-*. Evit hBr. *eu-*, sl. VBEG 380. Forzh penaos setu va c'hinnigadennoù evit da drinded : **eogestrollad, anstrollad, gourzhstrollad,**

(daoust d'e zremm vraouac'hus, hemañ diwezhañ n'eo ket diheson dre na c'hell bout distilhet nemet /gurstrollad/ ha /rstr/ n'eo ket dioesoc'h eget da /pstr/ eus *enepstrollad* (mil c'hast, "enep" a dalv "enor" da gentañ penn, pe "dremm", ha neket "lakaet ouzh").

A

KIS-D021-Kevrannoù al luoz

(Dalc'h labour - 13 09 67)

KEVRANNOÙ AL LUOZ

leizh g., escouade, platoon

torf b., section, group

bagad g., kompagnunezh

kaderv b., battalion

kadred b., rujumant

droue b., brigadenn

rannlu b., division

bezin b., corps

lu g., armée, army

luoz ls., liester stroll o venegiñ holl luioù ur riez.

rezidi an tirlu, (ur **reziad**, an hini a zo en ur rez)

rez b., renk el luoz

milourion ls., soudarded eus ar rezioù izelañ, n'int nag ofisourion, nag isofisourion

milour g., private, 2e classe

lezkentour g., lance-corporal, 1e classe

kentour g., corporal

penngentour g., caporal-chef

isofisourion ls.

rinkell g. -ed, serjant
pennrinkell g., sergent-chef
kostad g., adjudant
pennkostad g., adjudant-chef
yaouer g., aspirant, Kadett [≠yaouaer]

ofisourion ls.

glev g. isletanant (ls. **glevion**)
pennglev g., letanant
pennour g., kabiten
kadervour g., major, chef de bataillon
advael g., -ed, letanant-koronal
mael g., koronal

kadourion ls. officiers généraux

glevgadour g., letanant jeneral, brigadier, chef.de brigade (**)
penngadour g., général de division (***)
advaelgadour g., général de corps d'armée (****)
maelgadour g., général d'armée, Generaloberst
kadvezhen g., maréchal
morlu : **morvezhen** g., admiral
aerlu : **aervezhen** g., air-marshal

KIS-D022 – Poell, abeg, bon, pennaenn, sol, h.a.

18 09 67

Termenadur er sterva.

A/ Galloudezh da ziverzout ar perag eus an traoù.

La. *Ratio* ; Gl. *Raison* ; Al. *Vernunft* ;

Br. *Skiant, Poell, Reizh* (VALL)

B/ Ar perag e-unan eus an traoù.

B1/ Er jedoniezh, keñver kendalc'hel etre termenoù, da skouer, en ur steudad niveroù, ar c'heñver kendalc'hel a zo etre daou dermen amezek.

La. *Ratio* ; Gl. *Raison* ; Al. *Verhältnis, Ratio, Grund* ;

Br. **niver-pazennañ, pazenn, pazennad** (VALL)

B2/ Perag ar bezañ.

B2a/ Perag an devoudoù.

La. *Ratio* ; Gl. *Raison* ; Al. *Grund* ; Brb. **Arbenn**

B2b/ Perag un ober, un emzalc'h, gant Bave d'ur youl emouiziek.

La. *Ratio* ; Gl. *Raison, Motif* Al. *Grund, Beweggrund, Motiv* ; Br. **Abeg**

B2b' / An hevelep ha B2b/, hogen gant ur varn divezel.

Gl. *Raison, Juste raison* ; Al. *Grund, Recht* ;

Br. **Abeg, Gwirabeg, Gwir**

K/ Ar pezh ma kav ur pezh all e berag ennañ.

Gl. *Fondement* ; Al. *Grund, Begründung, Grundlage* ; *Grundlegung* ; Br. **Diazez, Sol, Maen-sol** ; Kb. *Sylfaen, Sail*

K1/ Beziad, urzh veziadel ma kav ur pezh all (beziadoù, oberoù, lakadennoù) e berag ennañ (sk. : Hervez Kant ez eo ar bed meizadurel – ar bed santadurel. Evit Kornog-europiz ar 17^t kantved e oa al leuriadur a-berzh Doue – ar veli).

K2/ Lakadennoù-diazez ur reizhiad anaoudegezhioù, reolennoù, pleustrerezhioù. (Sk. : *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* : **Saveladur ur – evit metafizik ar vuhezegezh**).

D/ Derou, penn kentañ, pennelfenn.

Gr. *Archè* ; La. *Principium* ; Gl. *Principe* ; Al. *Grund* ; *Grundsatz, Prinzip* ; Br. **Penn, Penn kentañ. Derou, Pennderou, Hadenn**, h.a.

D1/ E-keñver ar bezoud : pezh zo mammenn, penndevoud ur pezh all, kentañ kaoz er ster skolastikel.

D2/ Lakadenn ma tezreer lakadennoù diouti, ha nad eo dezreet diouzh hini all ebet, da nebeutañ er reizhiad poellata dibabet.

D3/ Reolenn ebet.

Barregezhioù ar yezh

An termenoù arveret betek-henn, a gaver dre vras meneget er geriadurioù, zo un diazez mat. Alies avat ez int diresis. Strishadurioù-ster ha klokadennoù a ranker ober.

Poell en e ster boutin a verk a) ur perzh spered b) ur sellad eus ar spered. Daoust ma 'z eo ar ster a) an hini koshañ, e kaver b) abaoe kantvedoù e Br. hag e Kb. : "Poell ar gudenn" ; "Ar poell eus a un diviz" Gr. ; "*Tri phwyll ysydd dros dewi*" meneget gant VALL. SUPP.

Netra ne vir enta a ober gant **poell** evit B/ kenkoulz hag evit A/

Sol zo arveret e Br. hag e Kb. abaoe ouzhpenn mil bloaz evit merkañ sterioù o tennañ da K/. Un dra vat e vo degemerout an termen-mañ enta war ar sterva-se.

Evit ar sterioù D/ ez eus bet arveret un niver bras-kenan a dermenoù abaoe 50 vloaz pekentañ, pennkentañ, pennderou, pennstur, pennreolenn, diazezenn, pennelfenn, pennaenn, kentaenn, bon, pennvon, bonlavarenn, kentlakadenn, h.a.

Kinnigadennoù

A/ *Poell, Poellerezh, Poellat*, ha diouzh ret **Poellez* (Kb. *Pwylledd*) g.

B1/Daoust ma c'haller arverañ termenù arbennikoc'h diouzh an ezhomm, ez eo reizh arverañ **poell** amañ ivez (poell zo termenet gant Pel. : kement a zalc'h an traoù en o stad).

B2/ Evit un abeg heñvel ez eo **poell** hag **arbenn** degemeradus amañ ivez ("Emañ poell – pe arbenn – ar rannvloazioù (resisoc'h : ar rannvloaziezh) e steuder ahel an Douar")

B2b/ **Abeg** a hañval bezan goulennet amañ a-raok pep ger all.

B2b' / Amañ ne welan netra da gemmañ er boaziadur : "Gant gwir abeg ?" "Abeg ' m eus da glemm" "Emañ ar gwir ganin", h.a.

K/ **Sol** hag er gerioù deveret dioutañ, **solvaen, solvoud**, h.a.

K1/ **Solvoud**. "Ar bed meizadurel zo solvoud er bed santadurel" ; "Al leuriadur a-berzh Doue oa solvoud ar veli"

Deveradoù : **solvoudañ**. "Hen hendadoù a solvoude ar veli en douleuriadegezh"

Solvoudek : "Hiziv avat n'eo ket solvoudek evidomp er meno-se"

Disolvoud : "Disolvoud eo er meno-se"

Solvoudegezh, solvoudelezh : "Aotreet omp avat da vreutaat war solvoudelezh ar veli c'hall e Breizh, ha da gentañ war gudenn solvoud ar veli forzh pehini e ve, eleze war solvoudelezh ar veli."

K2/ **Sol, solvaen, solvoud**, diouzh an degouezh.

Diouzh an ezhomm, diawelout deveradoù all, evel **solvez, solvon, solsez, solboell**, h.a.

"Grundlegung" diouzh an arster a vo troet : **solvoudadur, solvoudekadur**, h.a.

D/ An holl dermenoù lakaet en arver abaoe VALLÉE a c'hell bezañ miret, evit ar yezh voutin. Evit er yezh resis, e ve gwell ober gant an elfennoù :

D1/ **Kent-** ha **Penn-** : **Kentaenn, Pennaenn, Pennvez** (enebet ouzh *Finvez*), **Penndevoud, Penngaoz** (er ster arbennik skolastikel), h.a.

D2/ **Bon, Pennvon** (Pennvon an Doursavoniezh = lakadenn emañ an doursavoniezh a-bezh diazezet warni ; **Bonlavarenn** (unan eus al lavarennoù a zegemerer da ziazez ur jedoniezh), h.a.

D3/ Kement deverad a c'haller tennañ eus ar rakgerioù *penn-, kent-, bon-*, hag ar pennrannoù *stur-, reol-*, h.a.

B

KIS-D023 – **dodiñ + ; trabed + ; hont-**

16 10 67

dodiñ v., (hBr. *dot*, Kb. *dodi*) (Prd) lakaat da wir, da veziat, h.a. ; e yezh Hegel e klotfe gant *thesis* (o kendaveiñ gant : *rourzhdodiñ, kevandodiñ*)

dodad b., ar pezh a lakaer da wir, da veziat, h.a. (lakaat a ran h.a., en abeg d'an hollekadur en deus bet ar meizad er brederouriezh arnevez, gant HUSSERL da skouer ; er brederouriezh klasel e veze roet d'ar ger *thesis* ar ster lakaat da wir, pe da veziat ; gant HUSSERL ez eo deuet da dalvezout lakaat da X, da lavarout eo e veneg ar gefridi hollek eus ar spered ez eo al lakaat da wir un degouezh anezhi hepken. Komz a reer bremañ eus an **dodiñ** hunvreel, faltaziel, h.a. ; kv. La01 p. 58 Notenn, hag er pennad : *Tri modekadur...*, p.63 hh.)

dodenn b., danvez danzeet gant ar brederouriezh, al lennegezh, ar sonerezh, ha meret e meur a zoare disheñvel gant an aozourion, sk. : dodenn Tristan hag Izold, dodenn an dreamzerelezh ; gerioù arveret e Br. war ar sterva-mañ. : **tem, testenn, danvez**.

trabed g., (Br. *tra-, bed*) kement a lakaer dre er meiz, ar gredenn, ar faltazi, h.a., en tu-hont d'ar bed boutin pa glasker reiñ dezhañ ur ster poelloniell, buhezel, kravezel, barzhoniell, h.a..

trabedoniezh b., studi ster ar bed, studi ar pezh a ro ster dezhañ, studi ar gudenn hag eñ en deus ar bed ur ster, h.a. ; ar studi diaraok lakaet da dalvezout d'ur sellad all, forzh pehini.

trabedouriezh b., nep reizhiad o reiñ ur ster d'ar bed, pe o pleustriñ war gudenn ster

ar bed, o kemer stumm un damkaniezh prederouriel, ur gelennadurezh kravezel, un emzalc'h barzhoniel, h.a. ; sk. trabedouriezh Teilhard de Chardin.

Notenn- Un diforc'h a ran peurliesañ etre an daou rakger : **tra-**, **hont-**, *tra-* o verkañ ar pezh a zo en tu-hont e-keñver boud, beziadelezh, *hont-* o verkañ ar pezh a zo en tu-hont e-keñver anaout.

trabed : pezh a zo en tu all da vout ar bed-mañ hag a dalvez da sol pe da finvez, da alc'houez, h.a. dezhañ.

hontger : el lennegezh, enebet ouzh al lavar e-unan, ar pezh a vez roet da anaout, da biaoañ dre al lavar hag en tu all dezhañ.

hontved : lennegezhioù 'zo, arzoù 'zo, a venn diorren un hontger en tu all da gement a c'haller anaout er bed ; **hontvod** a ran evit envel an doare hontger-se, hep respont evel just ar goulenn hag eñ a c'hell bezañ anezhañ. (kv. *Tonkad 63, Preder 53-54, P. 53*).

B

KIS-D024 – A-zivout an tellerezh

02 12 68

Notennoù sturyezhouriezh a-zivout an tellerezh

Da 'm meno ez eo mat dilezel, er yezh skrivet da nebeutañ, ar ger **tailhoù** (Gl. *taille*). Ar gerioù all ne reont ket diouer.

kemed (hBr. : *com-*, *bit-* = troc'hañ) arc'hant tennet dre gemediñ.

kemediñ, tennañ arc'hant evel tell, taos.

Ar ster resis a c'hallfe bezañ savelet e-keñver an telloù dieun ha kement tell emgrefek, evel an taos war ar c'hengreadur, h.a..

Merkañ mat odelezh ar verb (savlec'hioù keñverek etre rener ha renadenn eeun) : ar rener amañ a verk an hini a denn an arc'hant, ar renadenn an hini a denner an arc'hant digantañ. Eleze an deveradoù : **kemedour**, **kemedadus**, **digemed(-adus)** (hBr. *dicomit*) : an dell "en andon" a c'hallfe a-walc'h bezañ renket e-touez ar c'hemedoù, o vezañ ma vez jedet ent emgrefek diwar sifroù hep lakaat e kont elfennoù all, personel, h.a.

taos (La. *Taxa*) a yafe da envel gwirioù talet war a bep seurt greadoù ; sk. ar "vignette" gall evit an tangirri, ar gwirioù evit dilec'hiañ diedoù alkoolek, h.a.

kevroz (hBr. ; *com-*, *rod* = reiñ) arc'hant roet e-ser kemer perzh en un obererezh, e buhez ur gevredigezh, ur Stad.

An odelezh amañ a c'hell hon heñchañ da savelañ ar ster resis : **kevroziñ** zo reiñ arc'hant ar gevroz ; eleze ar **c'hevrozour**, en enep d'ar c'hemedour, zo an hini a dal ar gevroz. En hevelep tu odel emañ an izili kevrozus hag ar buzadoù kemedadus.

skodenn, arc'hant roet evel kevroz ivez, gant an diforc'h ez eo peurliesañ digemm ha kevatal evit an holl ar sav anezhañ ; (koulskoude e komzer.eus skodennoù talet d'ar C'hedskor).

tell b., a ve ur ger hollek evit an holl dennadurioù arc'hant evit mad un aozadur kefridiel, ur Stad. (Sk. : tell-gastiz). Ent dibarek e verkfe ar gevroz talet d'ar Stad gant an armerzhidi, gant an holl arlivioù personel, h.a., a anavezer

B

KIS-D025 – Binvioù diellaouiñ

20 12 68

Dalc'herioù

1. **Kleurenn b.**, follenn baper moan pe dev pleget e daou evit gwareziñ ur pezh pe ur stroll pezhioù. Dalc'had : **kleurennad**, b..

2 **Gronner g.**, follenn gartoñs pleget e doare d'ober ur golo, gant ur c'hein. Hervez ma'z eo kempennet e teskriver ar seurtoù-mañ :

2a. **Gronner plaen** g.ag., ar stumm eeunañ, anezhañ div c'holoenn hag ur c'hein.

2b. **Gronner erionek** g.ag., riblennoù-pleg stag ouzh tri zu eus ur c'holoenn e doare da beure'hronnañ an dalc'had (1).

2k. **Gronner-skourr** g.aog., ur stignadur-skrourañ marc'het ouzh tuioù-kof ar goloennoù e doare da renkañ ar gronner a-istribilh en un armel, ur gludell, h.a.

2d. **Gronner minellek** g.ag., ur stignadur ouzh diabarzh ar c'hein, anezhañ skilfennoù kromm o klozañ dre winterell e doare d'ober gwalennoù ; talvout a reont da zerc'hel follennoù toullaouet.

2e. **Gronner stoker** g.ag., ur stignadur 'dre winterell (vetal pe gaoutchoug) a lake ur varrenn da bouezañ war ribl ar follennoù dalc'het, hep o zoullañ ; seurt stignadur a c'haller digeriñ en arver boutin, dre ul loc'henn, h.a..

2f. **Gronner karvanek** g.ag., gwinterelloù kreñv e stumm karvanoù un durkez a wash war ribl ar follennoù ; ne c'haller ket o digeriñ en arver boutin, ken ez eo er gronner-mañ heñvel ouzh ur c'heinadur.

Dalc'had ar gronner : **gronnad** g..

3. **Strob** g., kordennig, senklenn pe lêrenn stardet en-dro d'ur pakad pezhioù ; ar pakad e-unan : **strobad** g.

4. **Karitell** b., dalc'her o talvezout eus div blakenn gartoñs kalet eret dre ur c'hein lien, mezell pe baper start hag e tu ar c'hof (hag.a-wechoù en tuioù all) dre gordonennoù. An dalc'had : **karitellad** b..

5. **Diellvoest** b., o c'hoarvezout eus ur voest kensturdaek kartoñs, mezell, koad, metal, h.a.

6. **Kludell** b., pezh pe elfenn-arrebeuri, diloc'h pe war rodoù, ma renker a-zerc'h ar gronnerioù, e skourr pe harp ouzh an diaz. **Kludellad** b..

7. **Klenkell** b., benveg-diellaouiñ o terc'hel rannet hag urzhiet ar pezhioù lakaet ennañ. **Klenkellad** b.

B

KIS-D026 – Termenoù o tennañ d'ar pellgomzerezh

24 01 69

klevell b., benvegenn o tegemerout ar son

komzell b., benvegenn o taskoriñ ar son

yevenn b., parzh eus ar pellgomzer, anezhañ ur glevell hag ur gomzell kempezhiet ouzh. daou benn un dornell

marc'h (ar yevenn) g., sichenn o tougen ar yevenn e-maez arverañ

enankañ v., db. ur stlennad, mont tre en ur stlennhenter ; lakaat (ur stlennad) da vont tre en ur stlennhenter.

ezankañ v., db. ur stlennad, dont er-maez eus ur stlennhenter ; lakaat (ur stlennad) da zont er-maez eus ur stlennhenter

diankañ v., diwar-benn ur stlennad, ezaouiñ en ur stlennhenter

sifrennañ v., enankañ un niverenn er pellgomz dre dreiñ ar sifrenner

sifrenneg b., kelc'h diloc'h, warnañ sifrennoù ha lizherennoù, o talvout da embreger ar sifrenner

sifrenner g., kantenn heloc'h, enni toulloù evit ar biz, o treiñ dirak sifrenneg er pellgomz, o talvout da enankañ an niverennoù.

B

KIS-D027 – Hennad +

04-09 69

Hennad g.

Gerdarzh : **henn** (an dra-mañ) -ad.

Deveradoù all eus **henn** : **hennded, hennelezh, hennvoud** (DAFAR 64)

An dachenn brederouriel m'emañ ar ger-se zo unan eus er re luzietañ a zo.

En orin e veze enebet *essentia* (an dra-mañ \neq un dra all) hag *existentia* (bez' ez eus eus an dra \neq n'eus ket eus an dra.).

Ar brederouriezh arnevez he deus ergorelaet un diaez a oa er brederouriezh kozh, e-keñver *essentia-existentia* mab-den. An *existentia* eus mab-den zo diouti hec'h-unan, arbennik-kenan. Ar boudoù all zo ar pezh ez int, ha n'eus kudenn ebet war er bezoud pe an na-vezoud anezho, ha war-sav lec'hiadusted ar bezoud anezho ; er bed emaint ha daveannoù diabarzh er bed zo a-walc'h evit respont d'ar goulennoù war o divoud.

Evit mab-den ez eo disheñvel. Mab-den zo er bed, met war un dro e c'hell kemer ar bed da ergorad (e-se-en em denn eus ar bed en un doare dibarek ez eo an ergorañ), hag ivez trehontiñ ar bed (embreger ur werc'hegezh-vammenniñ, sl. *Preder 72-73/65*). Da heul, bezoud ar bed a zeu da vezañ kudennek-tre, kudennekoc'h bezoud mab-den, ha kudennekoc'h c'hoazh anien (*essentia*) mab-den.

Degouezhout a reer gant klozadurioù a-seurt gant ar re-man :

"anien" mab-den zo bezañ ur vammenn anienelezh, ur c'hrouiñ ; "bezoud" mab-den zo ur "bezoud" war drehontiñ, un trehontiñ bezoudoù.

Alese an ezhomm da sklaeraat an termenoù :

"anien" hon eus divizet mirout war un dro evit an traoù hag evit meb-den, da lavarout eo gant ur ster digor (komz a reomp eus anien mab-den, en ur c'houzout ervat n'omp ket evit hec'h anaout penn-da-benn) ;

da heul ez eus ezhomm eus un termen all evit menegiñ an "anien" gant ar ster kloz, da lavarout eo an hini a vez savelet gant an anaout dre un termenadur ; aze hon eus degemeret **henn** hag e zeveradoù. **Hennad** un dra eo ar pezh ez eo e kement ha ma'z eo disheñvel diouzh hennadoù all (an hennad per zo disheñvel diouzh an hennad avaloù, met ar per hag an avaloù zo dezho an hennad boutin frouezh). E berr, an hennad zo un unvez-anaout ; anien mab-den en enep zo un dachenn a ergerzher ;

"bezoud" hon eus miret evit ster kozh *existentia* (ez eus ≠ n'eus ket) ; evit "bezoud" arbennik mab-den, hon eus degemeret **hanvoud** (sl. ABANNA "*Bezout ha hanvout*" e *Preder* 79-81 103hh.).

Pa gomz J eus **hanvoud** an Emsav. e veneg dres an hevelep tra hag e istoregezh : an Emsav a chom an hevelep Emsav a-dreuz d'an amzer, evitañ da gemmañ bezoud ha hennad dizehan ; ent hennadel e kemm e sol, e bal hag e hent gant an amzer, met un hevelep anien ez eo = e vezoud zo un hanvoud (dre berzh an trehontiñ).

Pa lavar ez eo disheñvel ent hennadel an tarzhañ hag an disrannañ, e fell dezhañ merkañ ez int daou hont disheñvel-krenn en o ster evit an Emsav.

B

KIS-D028 – 23 08 70

Gerva a geginerezh

aspic	SUN-KOAZHET (gant kig peurliesañ)
aspic au poisson	SUN-KOAZHET GANT PESKED
bain-Marie	DOUR-ASTOMMAN g.
barder	LARJEZAñ v.
bardes de lard	LARJEZENN b. -où
blanchir	DAREVIN (en dour) v. (evit ar c'hig)
blanchir	SKAOTAN v. (evit al legumaj)
bouquet	un TEMZAD g. (turkantin ha lore, gronnet gant perisilh, ha sivolez a-wezhioù, ha staget gant neud)
bouillon (de cuisson)	BERV (ur) g.
cuisson (= bouillon)	BERV (ur) g.
consommé	BERV-KOAZH g.
ciseler	SKALFAN v. (skalfañ pesked zo ober troc'hoù brasoc'h pe bras er pesked a lakaer war ar c'hрилh)
ciseler	DISKOLPAN v. (diskolpañ zo troc'hañ un oignonenn a-skolpoù, eleze a dammoù bihan)
émincer	SKEJENNIÑ v. (skejennoñ zo troc'hañ kig a-skejennoù, a dammoù bihan)
flamber	SUILHAN v. (ur yar, ur bolez, un enez)
foncer	TOGENNAN v. (togennañ zo wiskañ strad ur gastelodenn pe ur bodez/(terrine)/ gant tonennoù ha larjezennoù pe skejennoù-leue)

foncer	TONENNAÑ v. (tonennañ zo gwiskañ strad ur bodez pe ur gastelodenn gant <i>un donenn hepken</i> , dreist-holl strad ur bodez pa vez pastez d' ober enni)
godiveau	PASTEZ-KIG g.
lier une sauce	FETISAN v. (ur soubilh, un hilienn)
liaison	FETIZENN b.
liaison à l'oeuf	FETIZENN b. dre vi
liaison au beurre	FETIZENN b. dre amanenn
liaison à la farine	FETIZENN b. dre vleud
liaison à l'oeuf et à la crème	FETIZENN dre vi ha dienn
sauce (à la crème)	SOUBILH DRE ZIENN
sauce blanche	SOUBILH GWENN
sauce blanche aux câpres	SOUBILH GWENN gant kaprez
sauce Bechamel	SOUBILH GWENN dre laezh ; s. bechamel
marinade	GLEC'H-GWINEGR g. (dourenn diwar eoul ha gwinegr gant turkantin, lore, perisilh ha kigen, ma vez lakaet ar c'hig da c'hlec'hiañ meur a zevezh a-lies)
mariner	GLEC'HIAN (pa vez graet gant ur glec'h-gwinegr)
mariner	HILIAN (pa vez lakaet en dour sall)
mijoter	MITONAÑ v. (kv. soubenn viton)
mijoter (faire)	SKOUZACHIN (ger eus bro-Vigoudenn)
mouiller	DOURAN v.
mouillette	SOUBIGELL b. (tamm bara a souber – a dremper – en ur vi paredet)
oeuf à la coque	VI PAREDET g. (diforc'hañ diouzh ar vioù roet en o c'hlor - ur vi en e glorenn - ha dezhe bezañ poazh-kalet, poazh-krenn pe paredet)
oeuf dur	VI POAZH-KALET g.
oeuf mollet	VI POAZH-KRENN g.
oeuf poché	VI TANAV g.
oeuf brouillé	VI MEZET g. (brouiller : mezañ)
paner	PALAN v. (VALL)
parer	PARAN v. (parañ zo lemel diouzh ar c'hig kroc'hen, nervennoù pe larjez) - kv. parañ al lèr.
pommes de terre en robe de chambre	AVALOÛ-DOUAR EN O FLUSK
pommes de terre à l'eau	AVALOU-DOUAR PAREDET
quenelles	POULOD-KIG ls.
sauce piquante	HILI BROUT ls.
roux brun	AMANENN ROUZET

roux blanc	AMANENN MELENET
sauter	MELENIÑ v. (avalou-douar)
pommes de terre sautées	AVALOU-DOUAR MELENET
sauter	POAZHAÑ EN AMANENN (kig) ; evel. just e vezont lakaet da lammat gwezh ha gwezh all.

K

KIS-D029 – 23 08 70

Diwar geriaoueg an ti

R.H.

couche	lienenn b.	mailhurenn (BrE.) b. (gwezhall e tiforc'hed al lienennoù – e lien – diouzh ar mezherennoù)
parc		listenn b. (BrE.)
bavoir		baozer g. ; elgezenn b. K
stériliser	dishadennañ	
cuisinière		keginerez b.
rôtisseur		fornigell b. A
four électrique		forn-dredan b.
réfrigérateur		yenez b.
congélateur		skornerez b.
machine à laver		kannerez b.
machine à laver la vaisselle		skaoterez b. A
égouttoir	diverer g.	
buffet	kanastell b.	
chauffe-eau		dourdommerez b. A
friteuse (électrique)		friterez b.
mixer		mesker g ; meskerez b.
batteur		baser g.
conduite d'eau		sanell(-dour) b.
tuyau	tuelenn b.	
robinet	kog g.	(kv. Sz. <i>cock</i> , Al. <i>Hahn</i>)
clef de robinet		pluenn b. (kv. Sz. <i>feather</i>)

chaudière	kaoter b.	
torchon	tarnet g.	
salade		glazion : pladad :: salad as. : plant
saladier		keog-glazion
saucière	lestr-hilienn g.	(kv. Sz. <i>sauceboat</i>)
salière	chipot g.	A oa evit gwir ar voest-holen e koad, met n' eus ket anezhi ken.
moulin à poivre		milin-bebr b.
beurrier	klozenn b	
couvert		loaioù ls. lakaat al loaioù = "mettre le couvert" (= staliañ an daol, h.a.) ul loaioù koad "un couvert en bois kv. Sz. <i>fork and spoon</i> .
entonnoir	founilh g.	
gril	grilh b.	≠ grilh g. "grillon"
grille-pain		krazer-bara g. D
hachoir		miñser g.
spatule	spanell b.	'M eus aon ned eo palisenn b. roet VALL.706 evit BrE. nemet ur vi-koukoug pe ac'hoel un distummadur evit palikenn (pal vihan). BrEA. palikell .
ouvre-boite		digor-boestoù g.
poudre à récurer		huzan-purañ g. kv. BrE. 'huan ' "poultrenn, uloc'h"
détergent		lessive d. : liziv-purañ g.
machine à tricoter		stammerez b.
machine à coudre		gwrierez b.
dé	beskenn b.	
humidificateur		mouester g. (war ar skinoù)
interrupteur		enaouer g.
commutateur		treuzkaser g. A
prise de courant		lugell b. B
cintre		skourr g.
porte-manteau		krog g.
ampoule (électrique)	klogorenn b.	
lustre		kanned b. -où (krKb. <i>cannaid</i>) K
lampadaire		kleuzeuraoueg b. VALL.
service de table		dafar an daol
rasoir (électrique)		aotenn (-dredan) b.

chasse-d'eau	kas-dour g.	
aspirateur		diboultrenner g.
cireuse	koarerez b.	
baignoire	kibell b.	
prendre un bain		kibellañ v.
bain	kibelladenn b.	
douche	strinkadenn b.	
prendre une douche		mont d'ar strinkadenn ; strinkadenniñ
lavabo		c'hwerc'h (BrE. 'kuér', 'huér')
sonnette		sonell b. D
serrure	potailh b.	krogen-alc'houez b. "toull an a."
passe-partout		potenn b. (BrE.)
vide-ordures		lastraou g. (sl. Hor Yezh 44/45 p.43)
poubelle		sailh-lastez b.
boueux		laster, -ion (sl. a-us lastraou)
rampe	bann g.	
mansarde	mañsardenn b.	
feu d'artifice	tan-arvest g.	
niche	kustod g.	
poulailler	kludeg b.	
tartine de pain		bara amanenn "t. de p. beurrée" bara kaotigell "t. de p. conf."
morceau de pain		tamm bara jelkenn vara/felpenn vara zo Sz. slice of bread
tranche de jambon		morzhedenn b. jelkenn vorzhed "slice of ham"
boudin	gwadegennoù ls. un. gwadegen	
assaisonner	temzañ v.	
confiture	kaotigell b., kv.BrE. kaot g. "yod sukret"	
compote		yod (-avaloù) ; yodigell b.
farce, farcir		fars g. kouchañ, farsañ v.
cornichon		c'hwervell b.
olive		olivenn b.
hachis		miñsadenn b., miñsadur ; kig miñset
chicorée	sikorea b.	
entremets	etremeuz g.	

court-bouillon		soubinell (diwar dour ha gwin) Diforc'hañ : soubinell, s. dre win gwenn : court-bouillon, c-b. au blanc ; s. dre win ruz : c-b. au bleu s. dre holen : c-b. à la bonne-eau (dour gant holen).
pois-cassés		piz flastret as.
lentilles	fer as.	
pois-chiches		piz soubenn as. VALL.
vermicelle		toaz neudennek VALL.; preñved ls. (It. <i>verme</i> "preñv", <i>vermicello</i> : 1 preñvig ; 2 seurt toaz).
nouilles		buzhug-kleuz as.
gros sel	holen-bras	hag ivez holen glas g.
sel fin		holen gwenn

PREDER

Koumanant 12 niverenn 45 F.

Koumanant d'ar Geriadur Istorel

hepken (4 niverenn) 15 F.

Koumanant hep ar Geriadur Istorel (8 niverenn) 30 F.

Rener : G. ÉTIENNE

Embannerez : P. MAZE

Sekretouriezh : Preder, 30 Place des Lices 35 Rennes.

An arc'hant da : M. G. ÉTIENNE, CCP 16 093 13, Paris

Kentañ Trimiziad 1971

Priz ar c'haier-mañ : 9 F.

Moulet gant SADED

CPPP Nn 35.709

Diskleriet hervez lezenn

Kentañ Trimiziad 1971